magazin istoric

ANUL XIV Nr. 3 (156) MARTIE 1980

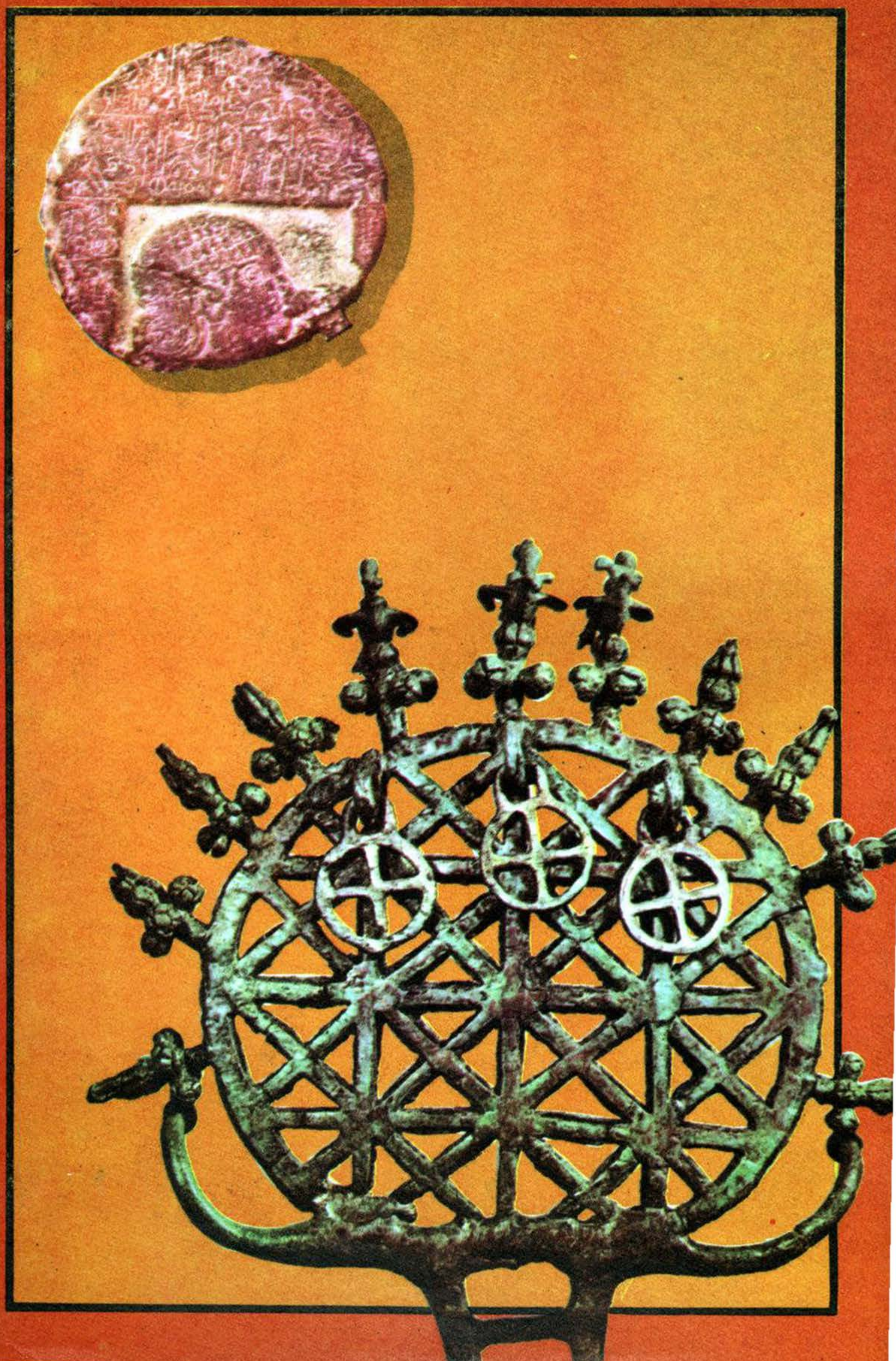

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIV

Nr. 3 (156)

martie 1980

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFANESCU

SUMAR

6 martie 1945. Pentru puterea revoluţionar-democratică:
Gheorghe Ţuţui 2

Ţările române în lumea europeană a veacului XIV:
Şerban Papacostea 5

România în războiul antihitlerist:
Alexandru D. Duţu 9

P.C.R. — promotorul luptei pentru alăturarea României coaliţiei antihitleriste:
Eugen Preda 13

Martie 1945. Ofensiva în Silezia Superioară:
D.D. Leliuşenko 17

19 martie 1944. O zi nefastă în istoria poporului ungar:
György Ránki 20

O istorie a poporului român scrisă de un polonez pentru polonezi:
Nicolae Mareş 26

Sărbători ţărăneşti de primăvară:
Mihai Pop 29

Integrul şi modestul cetăţean Gheorghe Magheru:
Paul Cernovodeanu, Marian Ştefan 33

Ultima voinţă a lui I.G. Duca:
Mircea Muşat 38

Nu a uitat o clipă poporul:
Victor Slăvescu, Ioana Ursu 40

Cui foloseşte?
Ştefan Pascu 44

„Originile Romei" la Bucureşti — „Civilizaţia dacilor" la Roma:
Massimo Pallottino 48

Ankara '55:
Cristian Popişteanu 50

Anatolia — un pod între două continente:
Leonard Cottrell 51

Vechii vînători de balene:
J. Louis Giddings 56

● **Concursul** *Magazin istoric*, **ediţia 1980...** 12 ● **Cărţi sosite la redacţie...** 47 ● **Poşta** *Magazin istoric*... 62

①

④

②

③

COPERTELE NOASTRE

① Poartă maramureşeană, veritabilă dantelărie în lemn, vădind iscusinţa şi deosebitul simţ artistic al strămoşilor noştri

④ Pe fondul unei splendide scoarţe maramureşene: **Tînjaua hotenarilor,** sărbătoare consacrată celui mai harnic gospodar al satului; **Dans din Certeze-Oaş; „Măsurişul" laptelui,** ceremonie din cadrul sărbătorii **Simbra oilor; Joc de doi** (**Sărbători ţărăneşti de primăvară,** p. 29)

② Obiect hitit cu semnificaţii rituale, datînd din 2300-2100 î.e.n., descoperit la Aladja-Höjük. În medalion: tăbliţă cu hieroglife hitite, care atestă că vechiul nume al aşezării de astăzi Nigde, în centrul Cappadociei, era Nahita (Muzeul de arheologie din Ankara)

③ Căile de acces într-o cetate subterană, cu 18-20 nivele, săpată în roci de origine vulcanic din Anatolia Centrală (**Un pod între două continente,** p. 51)

Macheta artistică a copertelor: arhitect Ascanio Damian

Viața politică din România acestor zile reflectă încununarea secularelor aspirații ale poporului român de a ajunge stăpînul vieții sale, arhitectul propriei sale istorii. Puternic stimulate de istoricele hotărîri adoptate de Congresul XII al partidului, activitatea politică a maselor, spiritul revoluționar de muncă și creație al milioanelor de cetățeni, dau dimensiuni și profunzimi noi democrației românești.

În deplină concordanță cu cerințele formulate de secretarul general al partidului în Raportul prezentat celui de-al XII-lea Congres al P.C.R., organismele de conducere colectivă a societății noastre devin cu fiece zi motoare puternice ale progresului, ele avînd menirea „să acționeze efectiv ca foruri de dezbatere responsabilă și soluționarea justă, operativă a tuturor problemelor" pe care le naște opera de construire a noii societăți.

Constituirea — în baza indicațiilor tovarășului Nicolae Ceaușescu — a organizațiilor proprii ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, conferințele orășenești, județene și municipale, cel de-al doilea Congres al acestei organizații cu ramificații atît de adînci în viața națiunii noastre au fost tot atîtea dovezi grăitoare ale rolului și locului pe care masele largi de oameni ai muncii, poporul, națiunea însăși le are în propria sa istorie. Legătura indestructibilă dintre partid și popor, identitatea de aspirații a tuturor fiilor patriei — români, maghiari, germani, evrei și de alte naționalități — sînt componentele vitale ale democrației noastre, și, totodată, factorii ei de progres, de perfecționare continuă. Așa cum arăta secretarul general al partidului, pentru a fi adevărată, pentru a nu rămîne o

„Victoria de la 6 Martie nu a venit de la sine și nici nu a fost adusă din afară; ea a fost cîștigată prin luptă, prin jertfe grele date de forțele revoluționare și democratice din România".

NICOLAE CEAUȘESCU

6 martie 1945. PENTRU PUTEREA REVOLUȚIONAR-DEMOCRATICĂ ÎN ROMÂNIA

GHEORGHE ȚUȚUI,
doctor în istorie

Desfășurarea victorioasă a revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, începută în august 1944, înscrie, ca unul din momentele importante instaurarea, la 6 martie 1945, a puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor. Este un moment de seamă din noua epocă deschisă în istoria patriei noastre de actul de la 23 August 1944 care, după cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, în Raportul prezentat la Congresul XII al partidului, reprezintă începutul epocii triumfului *„idealurilor de dreptate și libertate pentru care au luptat și s-au jertfit numeroase generații de înaintași, a afirmării depline a dreptului sacru al poporului român de a fi liber și suveran în țara sa, stăpîn deplin pe bogățiile naționale făuritor conștient al propriului său destin socialist și comunist"*.

Analiza științifică a evenimentelor istorice de acum trei decenii și jumătate[1] evidențiază ca o coordonată esențială amploarea fără precedent pe care a cunoscut-o participarea maselor la acțiunile politice. Confruntările politico-sociale, care la începutul anului 1945 au avut o mare intensitate, au demonstrat, totodată, combativitatea deosebită a maselor populare, fermitatea și dăruirea cu care oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, au acționat pentru a da viață obiectivelor trasate de Partidul Comunist Român. În aceste bătălii pentru democrație, în care s-au anga-

[1] De-a lungul anilor, *Magazin istoric* a publicat numeroase articole, documente, mărturii despre perioada revoluției democrat-populare din patria noastră; vezi nr. 1/1967, 2/1968, 4,11/1969, 11/1971, 9/1974, 2,3/1975, 3/1976, 9,10/1979.

simplă formulă, democraţia socialistă trebuie să permită „participarea tot mai activă a poporului la conducerea societăţii, la făurirea propriei sale istorii".

Prin larga participare a maselor, prin spiritul de deplină libertate în exprimarea opţiunilor, alegerile de la 9 martie 1980 pentru desemnarea de deputaţi în Marea Adunare Naţională şi în consiliile populare au reprezentat prilejul cel mai nimerit pentru ca democraţia noastră socialistă să-şi pună în lumină profundele ei valenţe. Subliniind importanţa alegerilor, preşedintele Nicolae Ceauşescu arăta că ele trebuie să constituie „o puternică demonstrare a unităţii de granit a întregii naţiuni, a forţei democraţiei socialiste, a trăiniciei şi superiorităţii orînduirii noastre noi, în care poporul este cu adevărat liber şi stăpîn pe destinele sale". Ampla şi entuziasta prezenţă a maselor în faţa urnelor a prilejuit „o şi mai puternică afirmare a înaltei răspunderi patriotice a fiecărui cetăţean în munca şi lupta pentru înfăptuirea hotărîrilor Congresului al XII-lea al partidului, pentru progresul şi înflorirea României socialiste". Alegerile de la 9 martie au constituit „o înaltă expresie a profundului democratism al societăţii noastre, a participării active a maselor la conducerea societăţii, a legăturilor tot mai strînse dintre partid şi oamenii muncii, dintre cetăţeni şi organele puterii de stat!".

Parte componentă a unui proces complex de dezvoltare multilaterală a patriei noastre, evenimentele politice din acest an se suprapun, în plan istoric, cu aniversarea a 35 ani de la instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern revoluţionar-democratic din istoria României. Un motiv în plus pentru a medita mai adînc asupra trecutului de lupte şi jertfe al democraţiei româneşti.

jat cele mai largi mase de cetăţeni, clasa noastră muncitoare s-a afirmat cu vigoare revoluţionară, îndeplinindu-şi cu cinste rolul istoric de forţă conducătoare a luptei pentru progres, coalizînd în jurul său toate forţele democratice din întreg cuprinsul ţării.

Expresie a hotărîrii revoluţionare a poporului român de a-şi orîndui viaţa de stat în conformitate cu interesele şi năzuinţele sale, 6 martie 1945 a constituit, în acelaşi timp, o ilustrare deosebit de elocventă a superiorităţii soluţiilor politice ale P.C.R., pentru a se asigura nu numai mersul înainte al societăţii româneşti, ci însăşi regenerarea acesteia, a capacităţilor sale de organizare şi conducere unitară a acţiunilor întregului popor. S-a demonstrat şi cu acest prilej, deosebita capacitate tactică a partidului de pregătire multilaterală a maselor, a luptei revoluţionare.

Instaurarea puterii revoluţionar-democratice de la 6 martie 1945 evidenţiază, în acelaşi timp, gradul înaintat de organizare a forţelor social-politice care acţionau sub conducerea sau influenţa P.C.R. Astfel, în februarie 1945, cînd s-au declanşat acţiunile politice hotărîtoare pentru pămînt şi putere, Partidul Comunist Român, forţa conducătoare a revoluţiei, avea constituite 12 organizaţii regionale de partid şi 58 comitete judeţene. Într-un avansat stadiu de organizare se găsea şi Partidul Social-Democrat, care din aprilie 1944 acţiona în front unic cu P.C.R. Zecile de mii de membri ai celor două partide muncitoreşti exercitau o puternică influenţă politică în viaţa ţării, reflectată atît în orientarea maselor de cetăţeni neîncadraţi în nici o grupare sau partid politic, cît mai ales în dezvoltarea rapidă şi activizarea organizaţiilor democratice de masă pe care se sprijineau forţele de stînga: sindicatele, Uniunea Tineretului Comunist, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Apărarea Patriotică şi altele.

Mişcarea sindicală, reorganizată la 1 septembrie 1944, pe baza unităţii de acţiune dintre comunişti şi social-democraţi, constituia, la începutul anului 1945, o puternică forţă politică. Organizaţiile sindicale acţionau cu hotărîre împotriva patronatului, asigurînd desfăşurarea producţiei cu prioritate pentru nevoile frontului antihitlerist, precum şi aplicarea măsurilor de îmbunătăţire a condiţiilor de muncă ale salariaţilor.

Uniunea Tineretului Comunist, cu cei 60 000 membri ai săi, se impunea prin dinamismul şi spiritul de sacrificiu pentru cauza de care dădeau dovadă tinerii revoluţionari. Aflată sub directa conducere a partidului, Uniunea Tineretului Comunist beneficia în acei ani de luptă pentru instaurarea unei orînduiri noi, democratice şi populare de bogata experienţă revoluţionară, de spiritul de înalt patriotism şi dăruire partinică a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, în acea perioadă secretar general al U.T.C. Exemplul său, maturitatea şi fermitatea revoluţionară, călite în anii grei ai ilegalităţii, pe baricadele luptelor antifasciste, pentru apărarea independenţei şi suveranităţii patriei, pentru victoria revoluţiei, au exercitat o puternică influenţă asupra întregului tineret român, mobilizîndu-l la sprijinirea cu toate forţele a războiului antihitlerist, la înfăptuirea reformelor democratice cerute de mase, la lupta care se dădea pentru cucerirea puterii.

O decisivă dezvoltare din punct de vedere numeric cunoşteau şi celelalte organizaţii care activau sub conducerea partidului, ceea ce influenţa în mod evident evoluţia raporturilor social-politice din România în favoarea forţelor revoluţionare. Un moment important în consolidarea puterii politice a forţelor revoluţionare l-a constituit hotărîrea maselor ţărăneşti de a-şi aduce contribuţia la lupta pentru transformări democratice, prin încadrarea lor masivă în Frontul Plugarilor şi în alte organizaţii democratice. La începutul anului 1945, Frontul Plugarilor număra aproape un milion de membri. În condiţiile pluralismului politic existent în România după eliberare şi al activităţii intense a unor grupări burgheze, cu influenţă politică în anumite categorii sociale, realizarea, la începutul lunii octombrie 1944, a Frontului Naţional Democratic — rezultat al politicii juste de alianţe promovate de P.C.R. — a adus o importantă schimbare în raporturile de forţe pe arena

politică a țării, contribuind în mod substanțial la victoria maselor în lupta pentru putere.

După cum rezultă cu claritate din analiza evenimentelor, biruința politică de la 6 martie 1945 este remarcabilă, înainte de toate, prin aceea că masele populare din întreaga țară, unite sub conducerea partidului comunist, au înlăturat de la putere acele forțe sociale și politice care urmăreau împiedicarea procesului eliberator început la 23 August 1944. Victoria de la 6 martie 1945 apare astfel ca o continuare firească a insurecției naționale antifasciste și antiimperialiste din august 1944, îndeosebi pe tărîmul înfăptuirii deziderateIor sociale și naționale.

În drumul spre instaurarea unei noi puteri revoluționar-democratice, masele populare, forțele politice s-au confruntat cu o complexitate de factori interni și externi. Ele au respins atît încercările reacțiunii interne de a stăvili, prin forța armelor, cursul inevitabil al noii istorii românești, cît și tentativele de imixtiuni externe în treburile țării, aflată atunci sub regimul Convenției de armistițiu, semnată la 12 septembrie 1944.

Înfăptuit într-o perioadă istorică complexă, actul politic al poporului român de la 6 martie 1945 ilustrează cu claritate vigoarea forțelor revoluționare ale națiunii. În acele momente decisive ale luptei pentru putere, națiunea română a aflat în Partidul Comunist Român, conducătorul încercat al forțelor de stînga, reprezentantul cel mai autorizat al tuturor aspirațiilor și idealurilor m selor largi populare. Națiunea română a optat pentru politica P.C.R. pentru că această politică era corespunzătoare aspirațiilor sale de mai bine.

Această statornică voință de a-și hotărî el însuși destinul, proprie poporului român și promovată cu consecvență de Partidul Comunist Român, a exercitat o influență deosebit de pozitivă asupra întregii evoluții ulterioare a României, constituind un factor important al stabilității politice și o premisă esențială a transformării puterii revoluționar-democratice, instaurată la 6 martie 1945, în puterea socialistă a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, așa cum s-a conturat ea odată cu proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947.

Evenimentele istorice care au dus în urmă cu 35 ani la instaurarea și consolidarea puterii revoluționare a oamenilor muncii în țara noastră s-au desfășurat concomitent cu luptele pe care începînd de la 23 August 1944 armata română, alături de cea sovietică, le-a purtat pentru zdrobirea Germaniei naziste și a aliaților săi. Pornind într-un elan nestăvilit pentru eliberarea părții de Nord a Transilvaniei de sub dominația hitleristă și horthyistă, trupele române, însuflețite de chemările și acțiunile revoluționare ale partidului comunist, au pătruns adînc în teritoriul dominat de inamic, eliberînd peste 3 800 localități, dintre care mai mult de 50 orașe sau așezări de tip urban din Ungaria, Cehoslovacia și Austria. Numeroasele ordine de zi date de comandamentele militare, cele 300 000 decorații românești, sovietice, cehoslovace și ungare, cimitirele ostașilor români, răspîndite pe teritoriul Ungariei și Cehoslovaciei, ca și zecile de monumente ridicate în aceste țări în memoria eroilor români, atestă, fără putință de tăgadă, atît dimensiunile eroismului românesc, cît și contribuția importantă a țării noastre la eliberarea popoarelor vecine de sub dominația hitleristă. Răspunzînd cu deosebită dăruire patriotică chemării lansate de partid — „Totul pentru front, totul pentru victorie!" — poporul român s-a afirmat cu pregnanță ca una dintre forțele importante ale coaliției antihitleriste.

Faptul că puterea instaurată la 6 martie 1945 a fost o emanație a luptei maselor populare de pe întreg cuprinsul țării i-a conferit nu numai stabilitate, dar și capacitatea de a birui enormele greutăți, îndeosebi de natură economică, cu care a trebuit să se confrunte noul regim politic.

La cele trei decenii și jumătate de ascensiune fermă a României pe drumul socialismului, etapele istorice parcurse se înscriu în cronica de aur a poporului român cu un bilanț impresionant de rodnice succese în slujba prosperității și propășirii țării. Remarcabilele succese obținute de poporul român sub conducerea Partidului Comunist Român evidențiate în magistralul Raport prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al XII-lea al P.C.R. reprezintă o mîndrie a întregii noastre națiuni. Ele sînt rezultatele concrete ale concepției originale profund patriotice promovate de P.C.R. de rezolvare cu propriile forțe a marilor și complexelor probleme pe care noile etape istorice le-au pus în fața poporului nostru.

Relevînd uriașele cuceriri revoluționare obținute în cea mai glorioasă perioadă din istoria patriei, deschisă de revoluția de eliberare națională și socială din august 1944, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia de la tribuna celui de-al XII-lea Forum al comuniștilor români: *„În cele trei decenii și jumătate care au trecut de la revoluția de eliberare, România a parcurs mai multe etape istorice, jalonate de uriașe prefaceri revoluționare, de măreațe realizări în toate domeniile de activitate. Dînd dovadă de înaltă abnegație și devotament pentru cauza socialismului, a înfloririi patriei, învingînd greutăți de tot felul, clasa muncitoare, țărănimea și intelectualitatea, întregul nostru popor, urmînd cu încredere partidul, au înfăptuit revoluția democratică și revoluția socialistă, au desfășurat cu succes opera istorică de construcție socialistă, lichidînd pentru totdeauna exploatarea omului de către om, consolidînd noua orînduire și trecînd cu succes la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în România"*.

De la înălțimea celor trei decenii și jumătate de nouă istorie pe pămîntul străvechii sale patrii, poporul român privește încrezător spre viitorul luminos al României.

Impresionantul program adoptat de Forumul comuniștilor români din 19-23 noiembrie 1979 prefigurează dimensiunile grandioase ale unei noi civilizații pe pămîntul românesc, a unei noi calități a vieții în patria noastră în deceniile viitoare.

Din cronica luptei românilor pentru unitate şi independenţă

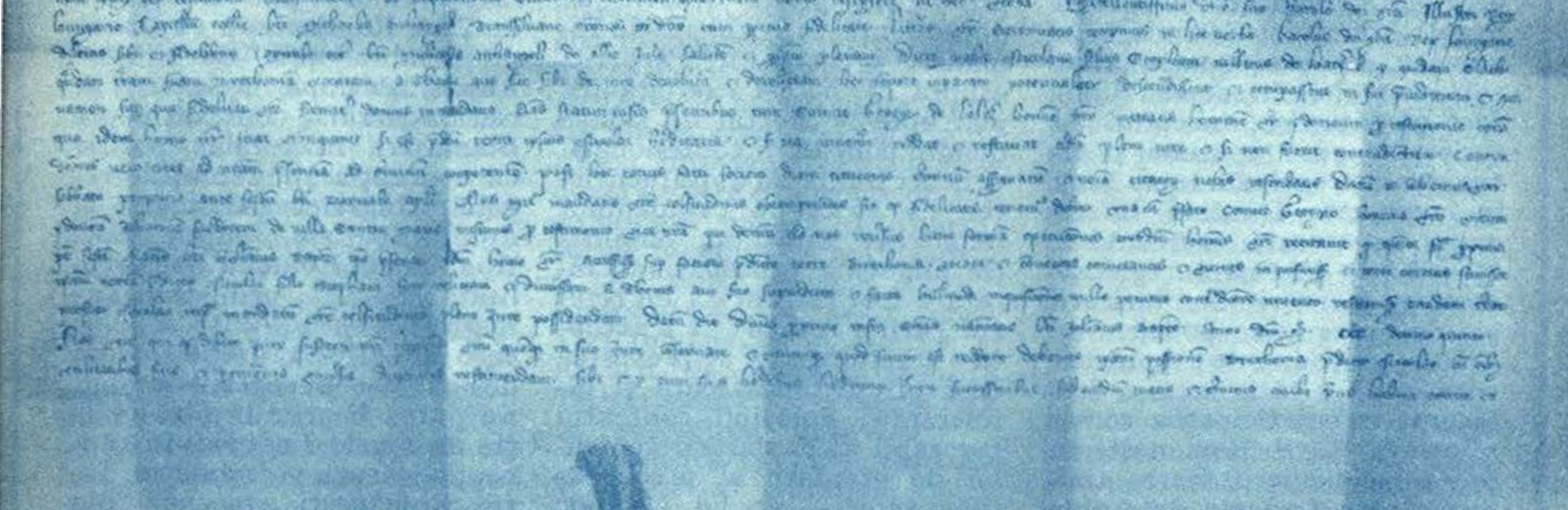

ŢĂRILE ROMÂNE ÎN LUMEA EUROPEANĂ A VEACULUI XIV

Dr. ŞERBAN PAPACOSTEA,
Institutul de istorie „Nicolae Iorga"

Încheierea procesului de unire a formaţiilor politice autohtone, la capătul căruia, în sec. XIV, statele feudale de sine stătătoare — Ţara Românească şi Moldova — au intrat în configuraţia politică a Europei, a fost evenimentul central al întregii istorii medievale româneşti.

În esenţă, întemeierea celor două state a fost rezultatul strînsei împletiri a trei procese: acela al agregării nucleelor statale româneşti, de străveche existenţă, care s-a încheiat, în cazul Ţării Româneşti, în 1359, cel mai tîrziu, şi în 1392, în cazul Moldovei; acela al înzestrării celor două ţări cu instituţiile statului de sine stătător; şi, în sfîrşit, acela al emancipării acestor state de sub dominaţia străină şi al afirmării lor în cîmpul relaţiilor internaţionale. Etapa finală a întemeierii, la capătul căreia cele două state medievale române apar nu numai închegate teritorial în limitele lor istorice, dar şi înzestrate cu atributele autonomiei depline şi cu instituţiile care o sancţionau, s-a desfăşurat sub semnul luptei împotriva dominaţiei regatului ungar al regilor angevini, în special al celui de-al doilea reprezentant al dinastiei, Ludovic de Anjou (1342-1382).

În imagine: un document din 11 august 1315 de la Carol Robert de Anjou, care consemnează o revoltă a valahilor transilvăneni

Ambiţioasele planuri ale regelui angevin

Pe o arie mai largă, faptul politic primordial în această perioadă de la sfîrşitul primei jumătăţi a secolului XIV l-a constituit lupta împotriva dominaţiei tătare. Desfăşurată în cadrul unei mari acţiuni de slăbire a puterii Hoardei de Aur în Europa Răsăriteană, lupta a fost deschisă în anul 1340, la Halici, de către coaliţia ungaro-polonă, în urma acordului realizat de regii Carol Robert şi Cazimir, şi a cuprins un vast spaţiu aflat sub controlul direct sau indirect al tătarilor, începînd cu teritoriile ruse apusene şi lituaniene şi extinzîndu-se pînă în regiunea Dunării inferioare. În această confruntare, Hoarda de Aur a înregistrat masive pierderi de teritorii şi de prestigiu politic.

Marea acţiune de respingere spre stepă a tătarilor s-a desfăşurat cu participarea românilor[1]: a Ţării Româneşti în urma reconcilierii foarte timpurii între Ludovic de Anjou şi Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab; a Moldovei şi a românilor din Transilvania. La capătul acestei lupte, teritoriul românesc de la Răsărit de Carpaţi, cu excepţia unei enclave pe malul Mării Negre, a fost eliberat de sub dominaţia tătară.

Alungarea tătarilor a deschis însă nemijlocit problema succesiunii la dominaţie în întinsul spaţiu ieşit din dependenţa faţă de Hoarda de Aur. La Miazăzi şi Răsărit de Carpaţi, regalitatea ungară considera că succesiunea îi revenea de drept, urmînd să organizeze după cum socotea de cuviinţă aceste teritorii. Prin înţelegerile încheiate cu Nicolae Alexandru, domnul Ţării Româneşti, la începuturile acţiunii comune antitătare şi cărora regele ungar le conferea caracter de strictă subordonare vasalică a partenerului său, prin regimul de căpitănie regală, apoi de voievodat strict dependent de coroană, impus Moldovei, prin aria teritorială de dominaţie directă intercalată de regele Ungariei între cele două ţări — aşa-numitul culoar care apare în privilegiul din 1358 acordat de Nicolae Alexandru negustorilor braşoveni — acoperită sub raportul organizării bisericeşti de Episcopia Milcoviei[2], regatul revendica, şi în mare parte reuşise să-şi impună controlul asupra întregului teritoriu românesc extracarpatic din care fusese înlăturată Hoarda de Aur. Avînd sub controlul ei direct Banatul şi Transilvania şi consolidîndu-şi tot mai mult dominaţia asupra Maramureşului, puterea angevină reuşise să cuprindă, în grade diferite de dependenţă, întregul spaţiu românesc extra şi intracarpatic asupra căruia îşi exercita tot mai opresiv efortul de subordonare politică şi confesională.

Scurt timp însă după încheierea cu succes a campaniilor împotriva tătarilor, dominaţia angevină proaspăt instaurată a fost înfruntată de refuzul Ţărilor române de a accepta o stăpînire care se prevestea deosebit de apăsătoare şi intolerantă. Folosind contextul favorabil al deplasării centrului de greutate al preocupărilor externe ale lui Ludovic de Anjou, în anii următori, mai întîi spre Apusul Peninsulei Balcanice, apoi spre Europa Centrală, cele două Ţări române au început lupta împotriva dominaţiei angevine.

Conflictul de lungă durată între Ludovic şi cele două Ţări române a început odată cu desprinderea acestora, în anii 1359-1364, din marea arie a teritoriilor controlate de rege. Primul semn al emancipării a venit odată cu perfectarea, în luna mai 1359, a acordului negociat de domnitorul Ţării Româneşti cu Patriarhia din Constantinopol, în temeiul căruia a luat naştere Mitropolia Ţării Româneşti. Departe însă de a se limita la domeniul organizării ecleziastice, opţiunea domnului Ţării Româneşti, finalizată în 1359, a însemnat o înfruntare, pe toate planurile, a politicii regatului angevin.

Înfruntare direct politică în primul rînd. Îndreptîndu-se spre centrul lumii ortodoxe, de unde a fost învestit cu un nou titlu, acela de domn (avthenitis) pe care s-a rezemat revendicarea concomitentă a autocraţiei (titlul de *samodîrjeţ* = singur stăpînitor), Nicolae Alexandru a transferat centrul de legitimare superioară a puterii sale de la Curtea Regală a Ungariei la Bizanţ; titulatura asumată reprezenta o înălţare în ierarhia statelor şi, în condiţiile date, un act de independenţă în raport cu regatul ungar. Caracterul nou al puterii supreme în Ţara Românească exprimat de titlul adoptat de Nicolae Alexandru după înţelegerea sa cu Patriarhia constantinopolitană era în totală opoziţie cu concepţia şi pretenţiile regelui Ungariei privitoare la drepturile sale asupra Ţării Româneşti. Evident, noua realitate născută prin transformarea *voievodatului* în *domnie*, care se afirma drept singura deţinătoare a puterii de stat, nu putea fi primită fără reacţie de regele Ludovic, în concepţia căruia voievodatul Ţării Româneşti era una din demnităţile regatului său, de felul voievodatului transilvan sau al celorlalte demnităţi teritoriale (comitat, banat). Ludovic însuşi a exprimat limpede, în termeni feudali, sensul întreg al actului de „infidelitate" a lui Nicolae Alexandru, în care regele continua să vadă doar un „voievod transalpin", a cărui putere nu era, după concepţia sa, decît o delegaţie a propriei sale puteri. La începutul anului 1365, Ludovic convoca oştirea pentru campanie împotriva Ţării Româneşti, denunţînd „vinile" acumulate de Nicolae Alexandru (decedat în 1364); acesta refuzase să se mai recunoască vasalul său şi să se conformeze multiplelor îndatoriri vasalice asumate prin convenţiile încheiate în prima parte a domniei. Cu deosebită vehemenţă condamna Ludovic atitudinea noului domn, Vladislav (Vlaicu) fiul lui Alexandru, care imita „relele deprinderi părinteşti", asumîndu-şi „titlul său mincinos". Domnul român se făcea vinovat de a fi încălcat dreptul regelui ungar în ceea ce acesta

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1976.

[2] Episcopia întemeiată de misionarii catolici în sec. XIII, cu reşedinţa la Civitas Milcoviae (nelocalizată încă, probabil în zona Odobeştilor), avea în cuprinderea sa părţile sudice ale Moldovei şi pe cele răsăritene ale Ţării Româneşti; ea constituia un avanpost al expansiunii regalităţii ungare.

numea „ţara noastră transalpină, care ni se cuvine în temeiul dreptului şi după rînduiala naşterii", aşadar cu titlu de ereditate, atribut al puterii regale, al suzeranului, asupra Ţării Româneşti şi nu al dregătorului său, voievodul. Preluînd automat succesiunea părintească, inclusiv titlul purtat de Nicolae Alexandru, fără a fi solicitat în prealabil investitura din partea suzeranului său şi refuzînd să vadă în acesta pe „domnul său natural", ereditar, Vladislav continua, potrivit proclamaţiei regale, starea de rebeliune în care căzuse tatăl său faţă de rege.

Conflict primordial politic, înfruntarea dintre domnul Ţării Româneşti şi regele Ungariei a devenit şi antagonism confesional, aspecte inseparabil legate în realitatea vremii şi cu atît mai mult în politica lui Ludovic de Anjou. Instituirea Mitropoliei Ţării Româneşti, cu concursul Patriarhiei constantinopolitane, într-o vreme cînd aceasta îşi asumase tot mai răspicat funcţia de coordonatoare a rezistenţei împotriva prozelitismului catolic şi forţelor politice care-l promovau, însemna nu numai subordonarea eclezias-tică faţă de principalul centru al lumii ortodoxe, dar şi repudierea catolicismului căruia domnul român fusese silit, în trecut, în temeiul acordurilor cu Ludovic, să-i deschidă larg poarta în ţara sa. O deosebită gravitate a conferit acţiunii lui Nicolae Alexandru faptul că ea a coincis cu războiul purtat de Ludovic împotriva regelui Uroş al Serbiei, ţară în care regele ungar îşi propunea să stîrpească schisma ortodoxă.

După ce în anii precedenţi Nicolae Alexandru desăvîrşise unitatea teritorială a Ţării Româneşti în limitele ei istorice, în 1359 el i-a dat instituţiile superioare ale statului de sine stătător, domnia autocrată şi scaunul metropolitan, repudiind raportul de dependenţă faţă de Ungaria angevină.

De la poziţii comune...

În anul în care Nicolae Alexandru desăvîrşea „întemeierea" Ţării Româneşti, cealaltă ţară românească, Moldova[1], se răscula şi ea împotriva dominaţiei angevine. Răsplătind printr-o diplomă regală din martie 1360, meritele lui Dragoş maramureşeanul pentru efortul de a fi restaurat ceea ce Ludovic numea „ţara noastră inoldoveană", Ludovic de Anjou înregistra efortul Moldovei de a se desprinde de sub dominaţia ungară. Documentul ne îngăduie să surprindem şi cea dintîi pulsaţie politică concomitentă a celor două Ţări române, de la Miazăzi şi Răsărit de Carpaţi, izvorîtă din rezistenţa lor comună faţă de stăpînirea angevină.

Înăbuşită în 1359, răscoala Moldovei a triumfat cîţiva ani mai tîrziu. La începutul anului 1365, faptul era împlinit; ţara Moldovei, readusă în 1359 în stăpînirea regelui Ludovic, ieşind acum de sub controlul său, diploma regală din 2 februarie 1365 lua act de situaţia creată prin trecerea munţilor de către Bogdan, fostul voievod maramureşean a cărui „infidelitate notorie" se transferase în Moldova, consemnînd desprinderea ţării de sub puterea coroanei ungare. Evenimentul a deschis etapa finală a „întemeierii" Moldovei, proces la capătul căreia ţara, potrivit cronicarului lui Ludovic, „s-a transformat în stat". Diploma regală care incrimina actul lui Bogdan (2 februarie 1365) şi cea anterioară cu mai puţin de o lună (5 ianuarie 1365) care condamna „rebeliunea" lui Nicolae Alexandru şi a fiului său Vladislav surprind *cea de-a doua concordanţă cronologică în atitudinea celor două ţări faţă de primejdia angevină*.

La începutul anului 1365, cînd regele Ludovic emitea cele două diplome referitoare la Ţările române, centrul de greutate al politicii sale de expansiune revenise în Răsăritul Europei. Noua etapă a politicii lui Ludovic (numit de papă în 1356 „căpitan general al armatei creştine contra schismaticilor") s-a desfăşurat în cadrul relansării cruciadei de către papa Urban V, în 1363[2] atît în Mediterana Răsăriteană cît şi în Răsăritul şi Sud-Estul Europei, unde regii .Poloniei şi Ungariei au folosit prilejul favorabil pentru a relua expansiunea întreruptă după sfîrşitul campaniilor împotriva tătarilor. Coordonată, ca şi ofensiva precedentă, de regii Poloniei şi Ungariei, acţiunea militară a celor două regate a înregistrat două însemnate succese: cucerirea Vidinului de către Ludovic, la începutul verii anului 1365, şi extinderea dominaţiei polone asupra Volhîniei, în urma campaniei din 1366 a regelui Cazimir, şi asupra Podoliei, unde cnezii lituanieni din familia Koriatovici au recunoscut supremaţia polonă.

Şi un fapt şi celălalt s-au răsfrînt nemijlocit şi multiplu asupra Moldovei şi Ţării Româneşti, supunîndu-le unor noi şi puternice presiuni.

În faţa tendinţei neabătute a lui Ludovic de a readuce Ţările române sub controlul

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1978; 11/1975.

Regele Ungariei şi sfetnicii săi; miniatură din sec. XIV

său, Ţara Românească a oscilat între a accepta cooperarea cu Ungaria şi a se împotrivi expansiunii angevine. În prima tendinţă, se înscriu perioadele de colaborare din 1360-1368 şi 1369-1373; în cea de-a doua, puternicele înfruntări militare din octombrie 1368, cînd oastea lui Ludovic a fost înfrîntă în Ţara Românească şi, apoi din februarie 1369, cînd Vladislav I eliberează, pentru scurt timp, Vidinul de sub ocupaţia lui Ludovic, ocrotind populaţia ortodoxă de aici.

În ceea ce priveşte Moldova, aceasta a încercat să anihileze presiunile tot mai ameninţătoare ale regalităţii ungare, căutînd sprijinul Poloniei. Astfel în timpul domniei lui Laţcu, Moldova a stabilit legături cu papalitatea, prin intermediari polonezi. Papa Urban V îi acordă lui Laţcu titlul de duce al Moldovei, acesta acceptînd, la rîndul său, înfiinţarea în 1371, a unei episcopii catolice la Siret. Domnitorul român obţinuse însă ca noua episcopie să aibă raporturi de directă subordonare faţă de scaunul papal. Aceasta a fost prima manifestare a tendinţei de a înzestra Moldova cu instituţiile laice şi ecleziastice ale autonomiei şi primul pas al ţării pe calea afirmării pe plan european, ca stat de sine stătător.

...la cooperare şi alianţă

Agravarea presiunii politice şi confesionale exercitate de regatul angevin în Europa Răsăriteană, îndeosebi după ce, în 1370, Ludovic a devenit şi rege al Poloniei, a declanşat, în 1376, cea mai largă mişcare de rezistenţă a popoarelor şi ţărilor cuprinse în aria de expansiune a acestui regat. Din Bosnia al cărui conducător, pînă atunci ban din graţia regelui, s-a proclamat rege, şi pînă la Halici, tot lanţul de state vasale sau ameninţate cu vasalitatea s-au răsculat în cadrul unei acţiuni în a cărei declanşare şi coordonare rolul Patriarhiei constantinopolitane apare cu evidenţă. Din nou, Ţara Românească şi Moldova s-au aflat alături în lupta împotriva puterii angevine.

Cu preţul unui considerabil efort, Ludovic a reuşit însă să restaureze, în 1377, inclusiv în cele două Ţări române, influenţa sa care părea cu desăvîrşire compromisă. În Moldova, după sfîrşitul domniei lui Laţcu, Petru I Muşat şi-a început domnia sub auspiciile supremaţiei restaurate a regatului ungar. O situaţie similară s-a produs în Ţara Românească, unde după luptele din 1377 şi dispariţia lui Vlaicu, Radu I a domnit în acord cu puterea angevină, căreia i-a consimţit mari concesii.

Visul de dominaţie al lui Ludovic, realizat şi consolidat cu cele mai drastice mijloace în cursul unei domnii de patru decenii, s-a destrămat în cele din urmă în haosul crizei dinastice prelungite provocată de moartea sa în 1382. Răscoala înăbuşită în 1377 a triumfat acum, iar întinsa arie a dominaţiei angevine s-a dezagregat. Înfăţişînd situaţia regatului ungar la începuturile domniei lui Sigismund de Luxemburg (1387-1437) o cronică franciscană sintetiza astfel situaţia: „În vremea acestuia a fost război mare la hotarele Ungariei, deoarece după moartea preacredinciosului rege Ludovic, toate ţările pe care el le înfrînsese, răsculîndu-se împotriva Pannoniei, au început să o atace din toate părţile". De la această reacţie generală, Ţările române, firește, nu au făcut excepţie. După domnia lui Radu I, Dan I a reluat lupta împotriva regatului şi izvoarele istorice surprind ofensiva sa în părţile Banatului. În 1386, Petru Muşat a rupt legătura cu regatul ungar, inaugurînd, formal, prin omagiul de la Lvov, legătura cu Polonia, care, timp de un secol, avea să rămînă linia dominantă a politicii externe a Moldovei. Mai mult decît atît, în anii următori, Petru Muşat a mijlocit alianţa dintre Polonia şi Ţara Românească; *cu aceasta, concordanţele şi convergenţele constatate în trecut în lupta celor două ţări împotriva dominaţiei angevine au devenit acum cooperare deliberată şi alianţă, menită să preîntîmpine restaurarea dominaţiei înlăturate.*

Desăvîrşind, după înlăturarea dominaţiei angevine, opera lui Bogdan şi Laţcu, succesorii lor, Petru Muşat şi Roman I au întregit teritoriul Moldovei, devenită prin acţiunea lor stat pontic cel mai tîrziu în 1392. Concomitent cu împlinirea teritorială, ţara şi-a încheiat „întemeierea", desăvîrşindu-şi organizarea cu instituţiile statului de sine stătător. Titlul asumat de Roman în 1392: „Marele singur stăpînitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpînind Ţara Moldovei de la munte pînă la mare", reflectă fidel atît procesul teritorial cît şi cel instituţional (domnia autocrată), care au făcut din Moldova un stat de sine stătător. Totodată, în urma negocierilor cu Patriarhia constantinopolitană a fost înfiinţată Mitropolia Moldovei, a cărei canonicizare, din pricina conflictului cu privire la dreptul de a-l desemna pe titularul noii instituţii, a fost însă întîrziată pînă la începutul domniei lui Alexandru cel Bun. Cu un decalaj de cîteva decenii faţă de Ţara Românească, Moldova, „cea de-a doua libertate românească", cum îi spunea Nicolae Iorga, era, aşadar, la rîndu-i „întemeiată".

Fapt de o deosebită însemnătate în întreaga evoluţie istorică a poporului român, constituirea celor două state medievale de sine stătătoare, Ţara Românească şi Moldova, a impus în Transilvania un nou curs politicii regatului ungar faţă de populaţia română, majoritară în această a treia Ţară românească.

Care a fost acest curs al evenimentelor? Ce măsuri a luat regatul ungar pentru a-şi păstra dominaţia în Transilvania?

Documentele mai puţin cunoscute pe care le vom prezenta şi comenta în numărul viitor al revistei vor răspunde şi acestor întrebări.

Pe frontul de luptă pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei

ROMÂNIA ÎN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST

Martie 1945. O lună incrustată cu litere adînci în istoria contemporană a României. În ziua de marţi 6 martie, lupta revoluţionară a maselor populare, conduse de comunişti, a imprimat un nou conţinut puterii de stat. Pentru prima dată în istoria românilor, conducerea statului a fost preluată de un guvern revoluţionar democratic cu pronunţat caracter muncitoresc-ţărănesc. Momentul a marcat trecerea la o nouă etapă a procesului revoluţionar din România, principalul obiectiv al luptei maselor populare fiind încheierea desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice.

Instaurarea noului regim şi primele sale măsuri (restabilirea administraţiei româneşti în partea de Nord a Transilvaniei, legiferarea reformei agrare etc.) s-au repercutat pozitiv asupra stării de spirit a trupelor române care continuau luptele împotriva Germaniei hitleriste.

În cursul lunii martie, comandamentul sovietic a conceput şi organizat operaţia ofensivă strategică Viena. În cadrul acestei noi operaţii, o parte din acţiunile de luptă s-au desfăşurat pe teritoriul cehoslovac — la Vest de rîul Hron, pînă aproape de Brno; totodată, în aceeaşi lună a fost desăvîrşită eliberarea Ungariei şi au început luptele pentru ajungarea trupelor hitleriste din Austria.

1945

1 martie. Mari unităţi din cadrul Armatei 4 poartă lupte grele pentru deschiderea defileului de pe valea superioară a Hronului şi pe direcţia Zvolen[2]. În aceeaşi zi, Armata 1 porneşte noi acţiuni ofensive în Munţii Javorina.

Postul de Radio Londra, emisiunea în limba franceză de la ora 20.30: „... Dintre foştii sateliţi ai Germaniei, România are armata cea mai importantă şi a contribuit cu 14 divizii[3] la războiul împotriva hitlerismului. Unităţi româneşti au participat la cucerirea Budapestei...".

2-5 martie. Armata 4 duce lupte îndîrjite pe pantele Sud-Vestice ale Munţilor Metalici Slovaci şi pe valea superioară a Hronului, unde inamicul opune o puternică rezistenţă. În urma unor lupte aprige sînt eliberate localităţile Vigľaskupliá şi înălţimile împădurite dintre rîurile Hučova şi Slatina. Trupele Armatei 4 înaintează pînă la circa 5 km de Zvolen, intrînd în contact nemijlocit cu apărarea inamică din acest oraş.

Armata 1 îşi continuă acţiunile în masivul Javorina cu scopul de a întoarce apărarea inamică din zona localităţilor Plešovce şi Sása; în sectorul Corpului 4 armată sînt create condiţii favorabile pentru lichidarea inamicului din zona Plešovce-Sása şi la 3 martie Divizia 8 infanterie, printr-un atac frontal, pătrunde în oraşul Plešovce, eliberîndu-l.

Din Jurnalul de operaţii al Diviziei 3 infanterie (3 martie): „...Oamenii se găsesc în a treia zi de efort neîntrerupt — zi şi noapte — pe o vreme extrem de neprielnică (vînt, ger, lipsă de adăposturi, zăpadă etc.)".

Divizia 9 cavalerie, în cooperare cu forţele sovietice, eliberează mai multe localităţi, printre care satul Dol. Mladonice şi oraşul Krupina. Pînă în seara zilei de 5 martie, Corpurile 4 şi 7 reuşesc importante pătrunderi în adîncimea apărării inamice şi eliberează localităţile Brezová, Kopanice, Hor. Mladonice.

Subunitate românească în urmărirea inamicului

Divizia „Tudor Vladimirescu-Debreţin" eliberează localităţile Teplá Voda, Brezina şi Stampoch (2 martie) şi continuă înaintarea, alungînd inamicul din Jabłonovce, Bohunice, Hor. Almaš, Dekyš şi Visoka (4 martie).

În ziua de 1 martie, Regimentul de pontonieri înlocuieşte cu material românesc materialul sovietic din podul de la Soit (Ungaria) şi începe construirea podului de vase peste Dunăre de la Dunapentele (în folosul tru-

[2] Precizăm că, în majoritatea cazurilor, denumirile de localităţi străine cuprinse în citate sînt redate aşa cum au fost reţinute în documentele de arhivă.

[3] În realitate, numărul unităţilor a fost mai mare (vezi Magazin istoric, nr. 2/1980).

pelor Frontului 3 ucrainean). Dintr-un raport al Regimentului pontonieri către Armata 1 (2 martie): „În ziua de 1 martie 1945, între orele 10-19, s-a întins pe Dunăre, în punctul Dunapentele (56 km Sud Budapesta) un pod de echipaje de fluvii (12 tone) de către Batalionul 1 poduri fluvii sosit în zonă... Domnul general de corp de armată Cotiar, comandantul geniului şi locţiitor la comanda Frontului 3 ucrainean, şi domnul colonel Nominas, comandantul Brigăzii 5 pontonieri sovietică, au asistat la operaţiunile de întinderea podului aducînd la urmă mulţumiri şi felicitări ofiţerilor şi trupei ce au lucrat la pod. Dacă se ţine seamă că în cele 5 zile şi nopţi ce au precedat întinderea podului..., oamenii au lucrat pe furtună şi muncind cîte 18-20 ore din 24 ore, fără odihnă şi nem ncaţi la timp, rezultatele obţinute de Batalionul 1 poduri fluvii sînt foarte frumoase şi, recunoscute fiind de comandanţii sovietici, au meritat pe drept laudele ce li s-au adus...".

Postul de Radio Londra (emisiunea din 3 martie): „Unităţile româneşti ce luptă în strînsă legătură cu cele sovietice în Cehoslovacia au realizat noi progrese în regiunea de Vest Zvolen Slatina". În emisiunea din 4 martie: „În Cehoslovacia, trupele române au trecut rîul Hukova şi se îndreaptă spre Zvolen".

6 martie. Din cuvîntarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej la marea demonstraţie din Piaţa Naţiunii: „Noul guvern are însărcinarea de a mobiliza toate forţele poporului nostru în vederea întăririi efortului de război, pentru a termina cu un ceas mai devreme lupta împotriva lui Hitler".

Din Raportul operativ al Marelui Stat Major român: „În dimineaţa de 6 martie, Armata 4 a trecut la atac general, reuşind progresiuni mai importante pe Frontul Corpului 2 armată [pe valea superioară a Hronului şi pantele adiacente ale Munţilor Metalici Slovaci, eliberînd localităţile Hor. Lehota, Dol. Lehota, Piesok (inclusiv Uzinele de armament «Hermann Göring» din această zonă]]... Atacînd în cursul nopţii de 5/6 martie către ora 3, Armata 1 a rupt rezistenţele inamice pe tot frontul, pătrunzînd pe o adîncime de 3-4 km. Linia atinsă în cursul zilei este marcată de cota 521, Nord Babina, 1 1/2 km Nord Sása, cota 678". Prin aceste acţiuni s-a încheiat de fapt cucerirea masivului muntos Javorina, unul din principalele noduri de rezistenţă ale apărării inamice din partea de Sud-Est a Cehoslovaciei, creîndu-se condiţii favorabile pentru lichidarea capului de pod deţinut de hitlerişti la Zvolen. Acţiunile din masivul muntos Javorina au fost una din cele mai grele şi lungi operaţii executate de trupele române în Cehoslovacia.

7 martie. Consiliul de Miniştri se întruneşte, sub preşedinţia dr. Petru Groza, în prima sa şedinţă. Vorbind în numele P.C.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej arată: „A treia problemă, şi pe care o socotesc de mare, de foarte mare importanţă este problema reorganizării armatei. Trebuie să facem în aşa fel încît armata noastră să simtă întreaga căldură a poporului, întregul sprijin al poporului".

În fişia de ofensivă a Armatei 4, unităţile Corpului 2 armată înaintează în defileul Hronului superior şi pătrund pe valea rîului Valskovy, zdruncinînd întregul sistem de apărare inamic de pe cursul superior al Hronului, creînd condiţii favorabile pentru dezvoltarea ofensivei spre oraşul Banská Bystrica. Pe pantele Sud-Vestice ale Munţilor Slovaci, unităţile Corpului 6 eliberează localitatea Osrblie şi închid comunicaţia spre văile Hučava şi Zolná. Divizia 21 infanterie, ocupă cota 409, principalul nod al rezistenţelor duşmane din faţa oraşului Zvolen.

Armata 1 începe luptele la Vest de masivul muntos Javorina, pentru a elibera zona Dobrá Niva şi a pătrunde pe cursul mijlociu al Hronului. Corpul 4 cucereşte înălţimile împădurite din Nordul localităţii Bezek şi eliberează Podskalka şi Hrbasova. Corpul 7 atacă pe direcţia Dubové şi pătrunde în pădurile de la Vest de Dobrá Niva.

8-10 martie. Armata 4 continuă luptele în lungul defileului deschis de cursul superior al Hronului şi în Munţii Metalici Slovaci.

Armata 1 îşi continuă ofensiva în scopul cuceririi zonei Dobrá Niva; Corpul 7 eliberează oraşul Dobrá Niva şi înălţimile împădurite de la Nord-Vest de această localitate. În ziua următoare, Armata 1 continuă ofensiva spre Hronul mijlociu, ajungînd cu forţele sale principale la aproximativ 10 km de rîu.

La 9 martie, Regimentul 2 care de luptă român (2 batalioane de tancuri şi o companie de cercetare, cu efective de 1 027 militari şi 79 maşini de luptă) intră în acţiune în zona Demandice (50 km Sud-Vest de Zvolen), sprijinind infanteria din cadrul Armatei 7 de gardă sovietice. A doua zi, unitatea românească este introdusă în sistemul de apărare antitanc organizat de Armata 7 de gardă sovietică între Hron şi Ipel.

— Din Jurnalul de operaţii al Diviziei „Tudor Vladimirescu-Debreţin" (10 martie): „La ora 3.00, unităţile diviziei reiau mişcarea şi cuceresc cu Regimentul 3 infanterie localitatea Dol. Hamri şi înălţimile Nord Hvozdnica. Între orele 9-11, inamicul contraatacă de 3 ori în forţă [cu efectiv] de o companie susţinută de 3 care de luptă din direcţia Dol. Hamri de-a lungul şoselei. Contraatacurile au fost respinse.

Recruţii voluntari proveniţi din Ardealul de Nord depun jurămîntul".

11 martie. Din telegramele de salut adresate de guvernul dr. Petru Groza celor trei conducători ai coaliţiei antihitleriste (I.V. Stalin, F.D. Roosevelt şi W. Churchill): „Guvernul român, ca expresie a voinţei poporului

După lupte, o cană cu apă rece este binevenită

român... înţelege să acţioneze astfel încît România să contribuie cu toate puterile ei la lupta de zdrobire a fascismului".

Armata 4 reia ofensiva în dimineaţa zilei: Corpul 2 pe direcţia Brezno-Dubové, iar Corpul 6 pe direcţia Očsová-Banská Bystrica.

Armata 1 îşi reia acţiunile de luptă la ora 9.30; comandantul armatei pregăteşte pentru a doua zi o lovitură principală cu scopul de a cuceri aliniamentul Bacúrov-Dol. Breziny.

— Din Jurnalul de operaţii al Corpului aerian: „Ordine primite pentru ziua de 12 martie 1945. S-a primit ordin telefonic de la Armata 40 rusă în care se prevede misiunea Corpului aerian, astfel: 1. Trupele noastre înaintînd de flanc au ocupat Montova şi partea de Sud Altshol. 2. Inamicul rezistă pe rîul Zolná, între satele Zolná şi Ljeskovec. 3. Misiunea Corpului aerian: sprijinirea operaţiunilor Armatei 40 rusă...".

12 martie. Armata 4 poartă acţiuni cu caracter limitat în Metalicii Slovaci şi pe valea superioară a Hronului. Unităţile Diviziei 21 infanterie, în cooperare cu mari unităţi sovietice, duc lupte aprige la porţile Zvolenului şi forţează din mişcare rîul Zolná, punînd stăpînire pe importante puncte de sprijin în faţa oraşului.

13 martie. Armata 4 execută unele regrupări de forţe, iar Armata 1 îşi continuă înaintarea pe cursul mijlociu al Hronului, lichidînd mai multe puncte de rezistenţă inamice. În luptele din apropierea localităţii Dubové, ostaşii români dau noi pilde de eroism. „În ziua de 13 martie — citim într-un dosar de arhivă — sublocotenentul Pîrjolescu Pandele din Regimentul 13 călăraşi, fiind comandant de pluton al vîrfului de atac al grupului de manevră al Diviziei [9 cavalerie], se avîntă cu plutonul său asupra poziţiei fortificate de la Dubové (10 km Sud-Vest Zvolen) şi reuşeşte, după o luptă grea de 4 ore, să distrugă 4 cazemate inamice, capturînd 3 mitraliere, 5 puşti-mitraliere, 10 pistoale-mitralieră şi mai mulţi prizonieri. Cucereşte obiectivul ce i-a fost dat de divizie (mamelonul fără cotă 1 km Dubové), după care cade ca un erou, lovit de un proiectil antitanc".

14 martie. În urma acțiunilor hotărîte ale trupelor româno-sovietice, în această zi este eliberat orașul Zvolen — important nod de comunicații și punct de sprijin al apărării inamicului din Cehoslovacia. Prin eliberarea acestui oraș, trupele româno-sovietice răstoarnă întregul sistem defensiv al hitleriștilor din această zonă cehoslovacă și își creează condiții favorabile pentru a lichida apărarea inamică de la Est de Banská Bystrica. Pentru eliberarea orașului Zvolen au acționat patru divizii românești (8, 9, 18 și 21 infanterie), distingîndu-se în mod deosebit Divizia 21 infanterie.

În seara zilei, Armata 4 română primește ordin să participe, în cooperare cu Armata 40 sovietică, la luptele pentru eliberarea orașului Banská Bystrica. Armata 1 continuă ofensiva pentru a lărgi pe cursul mijlociu al Hronului.

15 martie. Din Comunicatul Marelui Stat Major român: „În Munții Tatra Mică, trupele noastre și-au îmbunătățit pozițiile ocupate în ajun, respingînd mai multe contraatacuri inamice, însoțite de care de luptă. În regiunea confluenței rîurilor Hron și Žolná, Divizia 21 română a colaborat cu trupele sovietice la cucerirea importantului nod de comunicații Zvolen, atacînd cu deosebită vitejie mai multe zile în șir. O altă mare unitate română a cucerit cîteva înălțimi importante la Nord-Est de Lieskovec. În zona de Sud-Vest Zvolen, trupele Armatei 1 române au continuat să înfrîngă dîrzele rezistențe inamice, ocupînd noi poziții puternic apărate și mai multe localități, printre care: Dubové și Koželnik".

16-18 martie. Articolul de fond al ziarului Scînteia poartă titlul Totul pentru nimicirea Germaniei hitleriste și precizează că „pentru distrugerea Germaniei hitleriste nici un sacrificiu nu este prea mare. Interesele de azi și de mîine ale poporului român cer aceasta".

În această zi, Fronturile 2 și 3 ucrainene încep operația ofensivă Viena; rupînd apărarea inamică dintre Lacul Balaton și Dunăre, ele au dezvoltat ofensiva pe valea Dunării pe direcția Viena. În cadrul acestei mari operații, alături de trupele Frontului 2 ucrainean, participă și cele două armate române (1 și 4).

● Dintr-o înștiințare telefonică transmisă de căpitanul Skobiev — delegatul sovietic pe lîngă Corpul 6 armată — comandantului Diviziei 3 infanterie: „Șeful de Stat major al Armatei 40, generalul Șuvalov, pentru acțiunile satisfăcătoare ale Diviziei 3 infanterie din zilele de 15 și 16 martie 1945, mulțumește pentru lucrul bun și are credința că și în luptele următoare Divizia 3 infanterie română va îndeplini cu cinste misiunile puse".

● Din Raportul operativ al Armatei 1 (17 martie): „Reluînd atacul la ora 8.00 (Armata 1) a ajuns pînă în seara zilei pe Hron, cu excepția unui cap de pod ținut de inamic... Acțiunea este în curs pentru lichidarea acestui cap de pod în cursul nopții...".

● Scînteia din 18 martie publică un apel lansat de Confederația Generală a Muncii din care reproducem: „...Gîndul nostru se îndreaptă spre acumpii și vitejii noștri ostași de pe front, care, împreună cu viteaza armată roșie, luptă pentru stîrpirea ultimelor rămășițe fasciste. Confederația Generală a Muncii din România face un călduros apel la întreaga muncitorime intelectuală și manuală din țară de a contribui fiecare, timp de o săptămînă, cu contravaloarea unei ore de lucru pe zi, pe care o va lucra în plus, pentru a putea și noi sprijini cu aportul nostru această măreață și patriotică inițiativă...".

19 martie. Armata 4, în cooperare cu Armata 40 sovietică, începe ofensiva pentru eliberarea orașului Banská Bystrica. Unitățile române *eliberează* localitățile Sliač, Rybare, Trebula, Sleinica, Žarnovica și Lukavica.

Generalul Merkulov, comandantul Corpului 50 sovietic, trimite comandantului Diviziei 1 cavalerie română o scrisoare din care spicuim: „Sînt mulțumit de acțiunile dv. și sper că și pe viitor divizia de sub conducerea dv., avînd experiență și pricepere, va contribui la gloria cavaleriei române".

20-21 martie. Din Ordinul de zi al Ministerului de Război: „Victoriile repurtate [de Armata 1] la Dobră Niva în masivul Javorina... rămîn înscrise cu litere de aur în istoria neamului românesc, arătînd generațiilor viitoare lupta aprigă dusă alături de bravii ostași ai U.R.S.S., avînd un singur scop — victoria deplină...".

● Din Ordinul de zi al Armatei 1: „În șapte săptămîni de iarnă aspră, prin atacurile voastre năvalnice de zi și noapte, ați cucerit masivul Javorina și după o înaintare de 40 km ați ieșit pe Hron, la Vest de Zvolen. Luptele de la Oremov Laz, cotele 1 044, 1 024, 777, Senohrad, Sása, Plešovce, Dobră Niva etc. constituie pagini de glorie nepieritoare pentru poporul nostru, sînt frunzele cununilor de lauri ce împodobesc frunțile eroilor...".

„În ziua de 20 martie 1945 — citim în Jurnalul de operații al Diviziei 9 infanterie română — domnul general Merkulov, comandantul Corpului 50 aliat, venind la postul de comandă înaintat al Diviziei 9 infanterie pe înălțimile Nord-Est Žolná, a prezentat felicitări pentru acțiunile victorioase executate la cotele 482, 439 și 450 (zona Žolná-Sebedin-Bečov)".

22-24 martie. Reforma agrară este legiferată. Pe front Armata 4 își continuă ofensiva spre Banská Bystrica, în seara zilei de 23 primind ordin să forțeze Hronul la Est de această localitate. Armata 1, începînd din 23 martie, face, la rîndul său, pregătiri în vederea forțării rîului Hron.

25 martie. Armata 4, cu Diviziile 6, 9, 11, 18 și 21 infanterie, 1 și 8 cavalerie, în cooperare cu trei divizii sovietice din compunerea Armatei 40, eliberează orașul Banská Bystrica. Din telegrama ministrului de Război adresată comandantului Armatei 4: „Exprim mulțumirile mele cele mai călduroase vitejilor luptători din Armata 4, care, înfruntînd nenumărate greutăți ale iernii și ale regiunii muntoase Tatra, au zdrobit rezistența dîrză a inamicului, cucerind, alături de glorioasa armată sovietică, întreaga regiune industrială de pe valea rîului Hron, precum și importantul nod de comunicații Banská Bystrica".

Dintr-o scrisoare a unor militari către muncitorii Atelierelor C.F.R. - Grivița: „Vă asigurăm că vom duce mai departe lupta pînă la distrugerea definitivă a fascismului german... Noi știm de lupta pe care o duceți pentru mărirea producției...".

Comitetul Central al U.T.C. lansează un apel: „Tineri muncitori și muncitoare! Încordați-vă mușchii voștri tineri și produceți din ce în ce mai mult: pentru front, în vederea grăbirii victoriei împotriva fascismului... Tineri țărani și țărance! Pămîntul e al părinților voștri. De aceea nu veți lăsa nici o palmă de pămînt nemuncită și veți ajuta cu munca voastră și pe bătrîni, femei și ostașii de pe front, ca și pămîntul lor să fie muncit bine și în întregime... Tineri ostași! Fiți convinși că noi, tinerii din țară, vom face totul ca voi să aveți cele trebuincioase în lupta voastră aprigă...".

La ora 5.45, Armata 1 începe forțarea Hronului.

Ostași români pe străzile orașului Banská Bystrica, după eliberarea localității

26 martie. Legiferarea reformei agrare are ecouri puternice pe front. „Guvernul Groza — se spune în Jurnalul de operații al Regimentului 21 infanterie — a hotărît să satisfacă una din cele mai arzătoare năzuințe ale țărănimii: reforma agrară... Vor avea întîietate la împroprietărire ostașii de pe front și toți cei ce au luptat împotriva Germaniei hitleriste. Vestea aceasta a umplut de bucurie inimile bravilor ostași, care sînt aproape toți țărani lipsiți de pămînt...".

„Trupele Frontului 2 ucrainean — se spune în Ordinul nr. 316 al Comandamentului suprem sovietic — înaintînd în condițiuni grele în regiunea muntoasă și acoperită cu păduri a Carpaților, au cucerit, în Cehoslovacia, orașul Banská Bys ri a... În luptele pentru cucerirea orașului Banská Bystrica s-au remarcat trupele generalului-locotenent Imacenko, ale generalului de corp de armată al armatei române Dăscălescu Nicolae... Capitala patriei noastre, Moscova, salută vitezele trupe ale Frontului

2 ucrainean, precum și trupele armatei române de sub comanda generalului de corp de armată Dăscălescu Nicolae care au cucerit orașul Banská Bystrica prin 12 salve de artilerie trase din 124 tunuri... Comandantului suprem, mareșal al Uniunii Sovietice, I. Stalin...".

27 martie. Armata 4 poartă lupte înverșunate în Munții Fatra Mare. Armata 1 trece cu Divizia 9 cavalerie la Vest de Hron. Regimentul 2 care de luptă sprijină ofensiva desfășurată de două divizii sovietice de infanterie la Vest de Hron.

28-29 martie. În Munții Fatra Mare acțiunile ostașilor români sînt îngreunate de zăpada înaltă, vîscolul și gerul foarte aspre. În zorii zilei de 28 martie, Armata 1 reia acțiunile de forțare a Hronului, lărgind brețele produse în apărarea inamicului. La ora 11 primește ordin să înceteze forțarea rîului și să-și regrupeze forțele în vederea ocupării Munților Nitra.

30 martie. Rezistențele deosebit de puternice ale inamicului din Munții Fatra Mare îl determină pe comandantul Armatei 4 să ordone încetarea ofensivei în această zonă, pînă în ziua de 2 aprilie. După lupte grele, trupele din centrul dispozitivului Armatei 1 reușesc să pătrundă adînc în zona centrală a Munților Nitra. La flancul stîng, trupele române trec rîul Žitáva și înaintează în partea de Sud-Vest a masivului muntos, creîndu-și condiții favorabile de înaintare spre rîul Nitra. În cursul acestor operații se distinge Divizia 10 infanterie. În seara zilei, Armata 1 primește ordin să-și dezvolte ofensiva pentru a ieși pe rîul Nitra, între localitățile Bystričany și Bošany și să cucerească capete de pod la Vest de acest rîu.

Prin Ordinul nr. 318 Comandamentul suprem sovietic citează Regimentul 2 care de luptă român pentru acțiunile eroice desfășurate la Vest de Hron.

Din Jurnalul de operații al Regimentului 2 care de luptă: „La ora 9 se primește ordin ca regimentul să treacă Nitra și să se grupeze către ora 15 în localitatea Ivanca... În timp ce regimentul se afla în deplasare de la Dol. Seleș spre Ivanca, compania de cercetare [a regimentului], pusă la dispoziția Regimentului 796 [din Divizia 141 sovietică]... a atacat rezistențele inamice de la Sud cota 195 și rezistențele imediat Sud Cabaj Čápor. Atacul dat de compania de cercetare a fost un atac similar cu atacul dat de care de luptă. Rezistențele inamice au fost respinse și încercuite în pădurea Nord-Vest Șoseaua Cabaj Čápor-Nitra... Pentru modul cum a operat compania de cercetare și pentru foloasele aduse diviziei, comandantul companiei, sublocotenentul Enceanu a fost felicitat de comandantul Diviziei 141...".

Trupe din Frontul 3 ucrainean pătrund în Austria.

31 martie. Ziarul Grai nou publică articolul Un înalt titlu de onoare: „...Prin înalta prețuire de care s-au făcut demne, trupele române de sub comanda generalului de corp de armată Nicolae Dăscălescu se găsesc alături de cele mai glorioase mari unități sovietice. Citarea lor [pentru contribuția adusă la eliberarea orașului Banská Bystrica] se răsfrînge asupra întregii armate române, asupra întregului popor român. Ea este recunoașterea contribuției aduse prin sînge și luptă grea de armata română la nimicirea dușmanului comun, hitlerismul, condiție neapărată pentru a deschide lumii posibilitatea așezării ei definitive pe temeliile păcii, democrației și libertății [subl.lnierea n.s.]".

Din Ordinul nr. 323 al comandantului suprem al armatei sovietice, mareșalul I.V. Stalin: „Trupele Frontului 2 ucrainean, continuînd ofensiva, au cucerit orașul Nitra și forțînd rîul Váh, prin lupte, au cucerit orașul Galanta, important nod de comunicație pe drumurile spre Bratislava. În luptele pentru cucerirea orașelor Nitra și Galanta s-au distins trupele generalului-locotenent Managarov..., tanchiștii colonelului Supian, colonelului Zătăreanu [comandantul Regimentului 2 care de luptă român]... Pentru pomenirea victoriei repurtate, marile unități și unitățile ce s-au distins cel mai mult în luptele pentru cucerirea orașelor Nitra și Galanta vor fi propuse pentru decorare cu ordine...".

Notă: Pentru realizarea acestei cronologii s-au utilizat următoarele surse: **Cronica participării armatei române la războiul antihitlerist**, 1971; **În numele libertății și prieteniei** (vol. I și II), 1970; **Prietenia cehoslovaco-română. File din cronici de război**, 1969; documente aflate în fondurile Arhivei Ministerului Apărării Naționale, și presa timpului.

introducere și cronologie:
căpitan Alexandru D. DUȚU

MĂREAȚA VICTORIE A POPOARELOR ÎMPOTRIVA FASCISMULUI

A II-a serie de întrebări

1. La 21 septembrie 1944, primul număr legal al **Scînteii** publica articolul **Tineretul, viitorul poporului,** care exprima, cu înaltă clarviziune revoluționară, sarcinile care stăteau în fața tinerei generații în noua etapă istorică, deschisă în viața țării la 23 August 1944.

Cine a fost autorul articolului? (1972)

2. Apreciind contribuția României la victoria asupra fascismului, cunoscutul istoric francez Maurice Baumont constata că „între august 1944 și mai 1945, România a înregistrat pierderi umane în luptele contra Germaniei naziste comparabile cu cele ale...".

Ale cui? (1975)

3. La începutul iernii 1944, din București, Craiova, Turnu Severin, Galați, Brașov, Mediaș, Turda, din alte localități românești, numeroși tineri, răspunzînd chemării partidului, s-au înrolat în rîndurile combatanților, din dorința fierbinte de a contribui și ei, cu arma în mînă, la zdrobirea fascismului.

În ce lună au pornit spre front primele detașamente de voluntari români? (1972)

4. Cîte divizii și cîte avioane a însumat Forța expediționară aliată în ziua debarcării în Normandia? (1974)

5. Dar efectivele umane și mijloacele de luptă (tunuri, tancuri, avioane) angajate de U.R.S.S. în bătălia pentru cucerirea Berlinului? (1975)

6. Vorbind despre doborîrea nazismului în mai 1945, un mare scriitor german spunea că acesta era ceasul cînd „monstrul odios și bolnav numit național-socialism și-a dat sufletul".

Numele scriitorului. (1972)

7. „Eliminarea mașinii de război germane, japoneze și italiene înseamnă capitularea necondiționată a Germaniei, Italiei și Japoniei" a declarat președintele Roosevelt.

În cadrul cărei conferințe? (1974)

8. Puteți indica efectivul Armatei de eliberare națională din Iugoslavia, la 1 martie 1945? (1974)

9. Care a fost bilanțul pierderilor (morți, răniți și capturați) provocate naziștilor în luptele insurecționale, desfășurate de unitățile române și de muncitorii înarmați în perioada 23-31 august 1944? (1979)

10. Un membru al mișcării de rezistență norvegiene a semnalat Londrei prezența unei nave germane în apropierea coastelor Norvegiei.

Indicați tipul și numele navei, scufundate apoi de forțele aero-navale britanice. (1970)

„Prin victoria insurecției naționale, România a adus o însemnată contribuție la prăbușirea frontului hitlerist în Balcani, la dezvoltarea ofensivei armatelor eliberatoare spre Europa centrală, la grăbirea înfrîngerii depline a Germaniei hitleriste. România a intrat în războiul antihitlerist cu întregul său potențial uman, militar și economic, cu toate forțele, alături de Uniunea Sovietică, de întreaga coaliție antifascistă".

NICOLAE CEAUȘESCU

Partidul Comunist Român — promotorul luptei pentru alăturarea României coaliției antihitleriste

IDEALURILE POLITICE SE ÎNFĂPTUIESC DE OAMENI PENTRU OAMENI

EUGEN PREDA,
doctor în istorie

Lupta împotriva agresiunii hitleriste a însemnat o încleștare supremă pentru supraviețuirea umanității și a tot ceea ce a creat ea mai valoros de-a lungul mileniilor, a fost lupta ca generațiile viitoare să fie ferite de flagelul războiului. La scară internațională și pe plan național, în țările cotropite, înfeudate sau dominate politic și militar de Reichul nazist, războiul a dus la o nouă delimitare a forțelor sociale, la stabilirea, în cursul unui proces complex, a unor coaliții sub ale căror flamuri și-au strîns rîndurile oameni de convingeri filozofice, morale, religioase diferite, deosebiți ca apartenențe politice și poziții de clasă, dar hotărîți să înfrunte și să înfrîngă cel mai mare pericol pe care l-a cunoscut omenirea: fascismul. În viitoarea evenimentelor, gravate pentru totdeauna în amintirea generațiilor, s-a afirmat acel sublim sentiment al solidarității, care va rămîne una din marile pilde ale istoriei.

Un eveniment crucial

Odată cu instaurarea dictaturii militaro-fasciste, în septembrie 1940, și sosirea, o lună mai tîrziu, a primelor unități germane comandate de generalii Erik Hansen și Wilhelm Speidel[1], pentru poporul român a început cea mai întunecată perioadă din istoria sa milenară. Singura forță politică din România care s-a ridicat, de la început, împotriva dictaturii militaro-fasciste și participării la războiul de agresiune antisovietic a fost Partidul Comunist Român[2]. Chiar din primul moment al tîrîrii României în războiul antisovietic, C.C. al P.C.R. a formulat, într-un manifest și apoi în Circulara din 8 iulie 1941, chemarea de a se făuri un front unic de luptă al poporului român împotriva fascismului și pentru libertatea și independența națională.

Apărînd onoarea și interesele supreme ale țării, P.C.R. a înțeles că există o legătură indisolubilă între unirea tuturor forțelor naționale împotriva participării României la războiul hitlerist de agresiune, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, alăturarea la lupta coaliției antihitleriste a celorlalte popoare cotropite.

Puternica stare de spirit potrivnică Reichului nazist

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1/1974; 5/1974, 7,8/1976, 8,12/1979.

Partidul Comunist Român a formulat, încă din primul moment al implicării României în războiul hitlerist, chemarea de a se făuri un front unic de luptă împotriva Germaniei naziste. În imagine, *facsimile din* România liberă *şi din manifestul* Către poporul român!, *în care se cheamă la luptă pentru pace şi luptă comună cu ţările democratice şi cu toate popoarele iubitoare de pace*

existentă în România, pe care o constata, încă în aprilie 1939, în preajma marilor demonstraţii muncitoreşti antifasciste şi antirăzboinice de la 1 mai acelaşi an, un document al Înaltului Comandament al Wehrmachtului, s-a accentuat tot mai mult pe măsură ce dictatura militaro-fascistă antrena ţara la carul războiului de agresiune. Diplomatul german Ulrich von Hassel îşi însemna în timpul unei vizite făcute la Bucureşti, în toamna anului 1941: „Situaţia politică internă este pe cît de neclară pe atît de labilă... Din punct de vedere politic, lupta continuă subteran. Guvernul nu are asigurat spatele şi este considerat o slugă germană". Iar şeful Statului major al armatei ungare, generalul Ferencz Szombhateléj, nota: „După părerea mea, situaţia este următoarea: nemţii îl sprijină pe Antonescu şi Antonescu îi sprijină pe nemţi, dar poporul român nu-i sprijină nici pe nemţi, nici pe Antonescu".

Dezvoltarea în rîndurile populaţiei a unei puternice mişcări împotriva războiului de agresiune şi a fascismului a constituit un obiectiv central al activităţii Partidului Comunist Român, prin făurirea în ţară a unei cuprinzătoare alianţe antihitleriste pentru salvarea naţională a patriei. Totodată, P.C.R. a fost primul partid politic din România care a sesizat cu deplina claritate a perspectivei istorice necesitatea şi însemnătatea luptei poporului român, împreună cu statele coaliţiei antihitleriste, cu popoarele ce înfruntau agresiunea puterilor Axei. Dacă aceasta a constituit un obiectiv de prim ordin în unirea tuturor forţelor naţionale pentru salvarea României, să nu uităm nici faptul că membrii Partidului Comunist Român surprinşi de desfăşurarea războiului în afara graniţelor ţării, în teritorii ocupate sau ale unor state care duceau războiul împotriva Axei, s-au încadrat cu toată hotărîrea şi dăruirea în lupta împotriva fascismului.

În desfăşurarea celui de-al doilea război mondial, făurirea coaliţiei antihitleriste a reprezentat un eveniment crucial.

Idealuri comune

La începutul lunii august 1941, C.C. al P.C.R. declara: „În urma acordului dintre Uniunea Sovietică şi Anglia şi în urma acordului dintre Uniunea Sovietică şi Cehoslovacia şi Polonia[1], ţări aliate României şi trădate de slugile lui Hitler, s-a deschis şi în România drumul larg spre realizarea unui singur *Front unic de luptă* al poporului întreg împotriva ocupanţilor fascişti. Toţi prietenii Angliei (conducătorii naţional-ţărănişti[2], liberali, social-democraţi) se pot uni, şi trebuie să se unească, cu toţi aceia care au luptat pînă la atacul banditesc antisovietic al lui Hitler, pentru apărarea păcii şi independenţa ţării... Astăzi ei trebuie să lupte umăr la umăr cu comuniştii pentru unirea şi ridicarea întregului popor român, în lupta pentru dezrobirea naţională şi patriotică, împotriva Germaniei hitleriste şi a bandei trădătorilor de ţară în frunte cu generalul Antonescu".

Dealtfel, în tot cursul războiului, P.C.R. prin cele peste 30 organe de presă, în cea mai grea perioadă de ilegalitate, prin numeroase manifeste şi alte forme ale propagandei antifasciste, a făcut larg cunoscute procesul formării şi

---

[1] După acordul sovieto-englez *Cu privire la acţiunile comune în războiul împotriva Germaniei* (12 iulie 1941), U.R.S.S. a încheiat acorduri similare cu guvernele în emigraţie la Londra ale Cehoslovaciei (18 iulie) şi Poloniei (30 iulie).

[2] După întreruperea relaţiilor diplomatice anglo-române, în februarie 1941, conducerea P.N.T. a continuat să aibă legături cu Marea Britanie pe diferite căi, inclusiv prin intermediul unui post de radioemisie clandestin. Pe această cale, la aprilie 1941, a fost transmis un mesaj privind intenţia Germaniei de a ataca U.R.S.S. la mijlocul lunii iunie.

consolidării coaliției antihitleriste, contribuția hotărîtoare a U.R.S.S. la înfrîngerea fascismului, lupta desfășurată de Aliați, marea epopee a popoarelor subjugate, care s-au ridicat cu arma în mînă împotriva ocupanților nazişti.

În *Platforma-Program* din 6 septembrie 1941, intitulată *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*, P.C.R. propunea, în interesul creării Frontului Unic Național, o platformă în care situa pe primul loc încetarea războiului cu Uniunea Sovietică, „Pace și luptă comună cu Uniunea Sovietică, Anglia, Polonia, Iugoslavia, Cehoslovacia, cu țările democratice și cu toate popoarele iubitoare de libertate, împotriva hitlerismului cotropitor". Odată cu elaborarea *Platformei-Program* din 6 septembrie, s-a stabilit ferm orientarea P.C.R. în direcția realizării Frontului Unic Național, cheie de boltă a salvării României din catastrofa în care fusese împinsă în pofida voinței poporului român. Fără a renunța la programul lor revoluționar, comuniștii, în interesul realizării Frontului Unic Național pentru zdrobirea fascismului cotropitor, pentru cucerirea drepturilor și libertăților democratice și cetățenești, a independenței poporului român, declarau că „renunță la orice lozincă sau acțiune care ar putea să-i despartă de celelalte partide și grupări politice care sînt pentru dezrobirea națională a poporului român".

Ulterior platformei, dar în spiritul ei, P.C.R. solidarizîndu-se cu principiile Cartei Atlanticului[1] a considerat că acestea pot constitui baza comună de colaborare pentru toate forțele patriotice românești.

Încă din acea perioadă, una dintre problemele care îi preocupau pe comuniștii români era cum va fi „refăcută lumea devastată și incendiată de Hitler, după doborîrea fascismului?". Publicația ilegală a P.C.R. din Banat, *România liberă*, din 24 ianuarie 1942, exprima convingerea că „reclădirea lumii se va face numai pe baza libertății și egalității". Anterior, la 1 ianuarie 1942, prin același ziar, partidul comunist chema la „înscăunarea unui guvern național, care să ducă o politică de pace și prietenie cu țările care luptă pentru nimicirea asupririi germane: U.R.S.S., Marea Britanie și U.S.A.".

Idealurile comune tuturor celor care luptau împotriva fascismului și-au găsit reflectarea în *Declarația Națiunilor Unite*, semnată la Washington în ianuarie 1942, de 26 state, document care a dat o primă bază largă de drept coaliției antihitleriste. Într-un editorial, apărut în ziarul menționat mai sus la 16 februarie 1942, P.C.R. considerînd „alungarea din țară a ocupanților hitlerişti, recucerirea libertății și independenței naționale a României", drept principalul obiectiv strategic făcea apel la „încadrarea poporului român în frontul unic mondial antihitlerist". „Oricine luptă împotriva lui Hitler și războiului său criminal — se sublinia în editorial — este prietenul nostru". Această poziție era în strînsă concordanță cu *Rezoluția C.C. al P.C.R.* din ianuarie 1942, intitulată *Pieirea sau salvarea poporului român*, care reafirmă ca sarcină principală „lupta națională a poporului român pentru eliberarea de sub jugul fascismului... pentru pace și luptă comună cu Uniunea Sovietică, cu țările democratice și cu toate popoarele iubitoare de libertate".

Împreună cu toți patrioții pentru salvarea țării

P.C.R. a avertizat, în repetate rînduri, pe liderii opoziției burgheze că sînt dăunătoare unirii tuturor forțelor de luptă ale poporului român calculele lor nerealiste întemeiate pe disocierea poziției față de anglo-americani și sovietici. Astfel, în scrisoarea din 20 decembrie 1942, adresată de C.C. al P.C.R. liderului Partidului Național-Țărănesc, I. Maniu, se preciza: „Nu sînt permise oamenilor politici de răspundere speculațiuni asupra netrăiniciei alianței de luptă anglo-sovieto-americane. Tratatul de alianță anglo-sovietic[2], vizita lui Churchill și Harriman la Moscova[3], raportul tovarășului Stalin din 6 XI 1942, dovedesc relațiunile tot mai strînse între cele trei mari puteri mondiale. Ofensiva britanică în Egipt și debarcarea anglo-americanilor din Nordul Africii, coordonate cu trecerea armatei roșii la ofensivă, confirmă prin fapt că alianța de luptă anglo-sovieto-americană este o realitate vie".

Imediat după Conferința de la Casablanca (14-24 ianuarie 1943) dintre Roosevelt și Churchill, la sfîrșitul căreia președintele S.U.A. a formulat conceptul „capitulării necondiționate", primul număr al *României libere* (28 ianuarie), comentînd întîlnirea, sublinia: „Trebuie imediat trecut la acțiune pentru încheierea păcii separate cu coaliția anglo-sovieto-americană". Partidul Comunist Român, promotor consecvent al unirii tuturor forțelor naționale antihitleriste, avertiza, de asemenea, asupra implicațiilor pentru restabilirea independenței și suveranității României, care decurgeau din continuarea războiului alături de Germania. Poziția P.C.R. a fost exprimată clar în editorialul *Buletinului* (1 iunie 1943) intitulat *Pace separată, nu capitulare fără condiții*: „Capitularea fără condiții înseamnă a avea soarta Germaniei hitleriste. Pacea separată încheiată la timp ne poate aduce Ardealul de Nord eliberat de sub jugul agentului hitlerist Horthy. Pacea separată imediată ne duce spre o Românie liberă și independentă". Așadar, subliniind consecvent împotrivirea sa față de situația care ar fi dus la o „capitulare necondiționată", P.C.R. considera necesar încă în perioada respectivă să evidențieze trăinicia coaliției antihitleriste, ea constituind exemplul pe care trebuiau să-l urmeze, fără deosebire de ideologii și scopuri

---

[1] La 14 august 1941, a fost dată publicității, în urma întîlnirii Roosevelt-Churchill, Carta Atlanticului, la care U.R.S.S. a aderat la 24 septembrie același an.

[2] Tratat pe 20 ani de alianță în războiul împotriva Germaniei și de asistență mutuală și colaborare postbelică.

[3] August 1942. A. Harriman a participat ca reprezentant al președintelui F.D. Roosevelt.

programatice, forţele interne democratice şi antifasciste, care să ia soarta României în propriile mîini şi să o salveze de la catastrofă. În *Hotărîrea C.C. al P.C.R.* din iunie 1943, referitoare la „Dizolvarea Internaţionalei comuniste şi sarcinile P.C.R.", arătîndu-se că această măsură a survenit „în momentul decisiv..., cînd ridicarea la luptă a poporului pentru salvarea sa nu mai poate întîrzia", erau indicate drept cerinţe imperative: „Ruperea alianţei cu blocul fascist şi încheierea păcii, cu Uniunea Sovietică, Anglia, America şi cu toate ţările democratice... Aderarea României libere şi independente la blocul antifascist al Naţiunilor Unite". Aceste puncte au fost menţinute în toate convorbirile pe care reprezentanţii P.C.R. le-au avut din toamna anului 1943 cu liderii altor partide, cît şi cu reprezentanţi ai Palatului. Evaluînd declaraţiile conferinţelor miniştrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii de la Moscova (19 octombrie-1 noiembrie) şi şefilor guvernelor aceloraşi ţări de la Teheran (28 noiembrie-1 decembrie 1943[1]) — primele de acest fel ale celor mai mari puteri ale coaliţiei antihitleriste, ziarul *România liberă*, accentuînd imperativul unirii tuturor forţelor naţionale, scria: „Odată Frontul Naţional constituit, armata ţării va refuza ascultarea trădătorilor, va lupta alături de toţi patrioţii pentru salvarea ţării, salvarea poporului". Acelaşi ziar, comentînd ştirile transmise de Radio Londra în legătură cu călătoria la Cairo a lui B. Ştirbey, „pentru a afla condiţiile de pace cu România", scria în martie 1944: „Această veste a trezit nădejdi nejustificate în masele largi ale poporului, iluzia că în sfîrşit s-a făcut un pas hotărîtor pentru încetarea războiului... Ieşirea din război se poate face numai împotriva lui Antonescu, prin răsturnarea lui cu forţa. Acesta este pasul decisiv, premisa pentru ruperea cîrdăşiei cu naziştii şi pentru salvarea ţării. Aceasta nu se poate face prin încercări de pertractare la Cairo, ci prin acţiune grabnică în ţară".

Cursul sinuos al convorbirilor de la Cairo cu reprezentanţii celor trei puteri ale coaliţiei antihitleriste a dovedit, dealtfel, că şi această poziţie a P.C.R., avea să fie validată de evoluţia evenimentelor. Dealtfel, în chemarea P.C.R., din martie 1944 intitulată *Către comandanţii de mari unităţi, către generalii, ofiţerii şi soldaţii armatei noastre*, se spunea: „Interesul suprem naţional cere ca România, fără nici o întîrziere, să rupă alianţa cu Hitler şi să întoarcă armele împotrivanemţilor, duşmanii comuni ai Naţiunilor Unite şi ai României. Numai astfel salvăm viitorul ţării, al poporului, al armatei".

Roosevelt, Stalin, Churchill, şefii guvernelor celor trei ţări iniţiatoare ale coaliţiei antihitleriste

După cum se ştie, de maximă importanţă în coalizarea tuturor forţelor antifasciste ale ţării, a fost constituirea nucleului însuşi al acestei coalizări, prin realizarea, în primăvara anului 1944 de către P.C.R. şi P.S.D., a Frontului Unic Muncitoresc[2], în al cărui manifest programatic de I Mai era formulată chemarea la luptă hotărîtă pentru pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern naţional din reprezentanţii tuturor forţelor antihitleriste, izgonirea armatelor hitleriste, pentru o Românie liberă, democratică şi independentă. Manifestul chema la alianţă cu Uniunea Sovietică, Anglia şi Statele Unite.

„Încheierea unei alianţe cu aceste puteri pentru participarea activă la zdrobirea ar-

(Continuare în p. 25)

[1] *Magazin istoric*, nr. 6-11/1968.

[2] *Magazin istoric*, nr. 4/1974, 4/1979.

Martie 1945
OFENSIVA ÎN SILEZIA SUPERIOARĂ

D. D. LELIUŞENKO,
general de armată

Participant la operaţii militare de mari proporţii, bătălia Moscovei în 1941-1942, contraofensiva de la Stalingrad, eliberarea Donbassului, Ucrainei Apusene, forţarea Niprului, Vistulei, Oderului, bătălia pentru Berlin şi eliberarea Pragăi, generalul sovietic D.D. Leliuşenko descrie aceste impresionante bătălii în volumul de amintiri Moscova — Stalingrad — Berlin — Praga. Însemnările unui comandant de armată, **apărut la Moscova, în Editura Nauka.**

Din acest volum am prezentat cititorilor noştri — în ultimele două numere ale revistei — fragmente despre două operaţii ale trupelor sovietice din cadrul fronturilor Ucrainei: desăvîrşirea eliberării Donbassului, în noiembrie 1943, şi cucerirea Nikopolului, în februarie 1944. Iată, în numărul de faţă, alte pagini despre operaţia militară desfăşurată de forţele sovietice cu numai două luni înainte de victoria finală asupra fascismului, departe de ţara lor, în Silezia Superioară, pe cînd D.D. Leliuşenko se afla la comanda Armatei 4 de tancuri.

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.

Al doilea Ruhr

Spre 20 februarie 1945, trupele Frontului 1 ucrainean ocupă Silezia Inferioară. Aripa lui dreaptă distruge forţele principale ale Grupului de armate inamic „Centru". Ţinînd seama de situaţia creată, Marele Cartier General propune comandamentului Fronturilor 1 bielorus şi 1 ucrainean să facă o pauză operativă, în cursul căreia trupele Frontului 1 bielorus să execute o operaţie independentă, în Pomerania, pentru a asigura flancul său drept, iar cele ale Frontului 1 ucrainean să cureţe complet de inamic Silezia Superioară. La întocmirea planului acestei ultime operaţii iau parte şi eu. Comandamentul sovietic este îngrijorat de faptul că hitleriştii menţin în faţa aripei de Sud a Frontului 1 ucrainean o grupare deosebit de puternică, pe care continuă să o întărească din punct de vedere numeric. Probabil că ei speră încă să păstreze partea vestică a zonei industriale a Sileziei Superioare sau chiar să recucerească în întregime Silezia Superioară, care avea un rol deosebit de important în economia Germaniei, un rol hotărîtor chiar (al doilea Ruhr).

Despre acest lucru vorbeşte şi comandantul frontului, I. S. Konev, în memoriile sale. El scrie că şi lui I.V. Stalin îi era teamă de o puternică rezistenţă inamică în zona Sileziei, mai ales după informaţiile primite — probabil de la Comandamentul Aliaţilor — în timpul Conferinţei de la Ialta. Comandantul suprem ordonă comandamentului Frontului 1 ucrainean să-i prezinte un plan de acţiune, prin care să stîrpească din faşă — cum se spune — intenţiile inamicului. La 21 februarie, comandantul Frontului 1 ucrainean dă ordin Armatei 4 de tancuri să predea Armatei 3 de gardă şi Armatei 13 sectorul său de pe rîul Neisse şi, în dimineaţa zilei de 24 februarie, să se concentreze la 8-10 km Nord de Lüben, mai aproape de aripa stîngă a frontului.

Executînd ordinul Marelui Cartier General, comandamentul frontului ia hotărîrea să respingă inamicul spre Munţi Sudeţi. Conform planului, se prevede încercuirea şi nimicirea grupării de la Oppeln şi ocuparea aliniamentului Strelna-Münsterberg-Troppau. Acţiunile urmează să înceapă la 15 martie.

La 8 martie 1945, Consiliul militar al Armatei 4 de tancuri primeşte directiva comandantului Frontului 1 ucrainean, în care se stabileşte: „Comandantul Armatei 4 de tancuri... să cucerească în ziua întîi a operaţiei raionul Neisse, în ziua a doua Neustadt şi Siilz şi să realizeze joncţiunea cu unităţile Corpului 7 mecanizat de gardă, al generalului-maior I.P. Korceaghin". În faţa Armatei 4 de tancuri se apără unităţile a trei divizii de infanterie S.S. şi ale Diviziei 168 infanterie. În adîncime se află o divizie motorizată şi una de infanterie uşoară. Rezervele operative, formate din două divizii de tancuri şi din Divizia de tancuri S.S. „Hermann Göring", sînt dispuse la Sud de oraşul Neisse.

Între 10 și 12 martie, în două etape de noapte, regrupez Armata 4 de tancuri din pădurile de la Nord de Lüben în zona Olau (la 40 km Sud-Est de Breslau), adică în sectorul de pornire la ofensivă. Pentru planificarea operației, avem șapte zile. Statul major al armatei, condus de generalul-maior K.I. Upman, lucrează ca un mecanism de ceasornic. În operația din Silezia Superioară, misiunile trupelor se deosebesc de cele anterioare. Armata noastră de tancuri urmează ca, împreună cu infanteria, să rupă apărarea inamicului, chiar de la început. Numai după ruperea apărării pe toată adîncimea tactică a acesteia, să se desprindă de unitățile de infanterie; apoi, în ritm rapid, să ajungă în raionul Neustadt, Stilz și, împreună cu Armata 59 a generalului I.T. Korovnikov, să desăvîrșească încercuirea grupării inamicului. Probabil comandantul frontului aplică această metodă de cooperare pentru a rupe în cel mai scurt timp posibil apărarea inamicului pe întreaga adîncime, care nu era prea mare.

Luptele încep la 15 martie 1945. Armata 21 și Armata 4 de tancuri trec la ofensivă simultan, după o pregătire de artilerie de 40 minute. De la punctul nostru de observare, vedem cum trupele, înfrîngînd rezistența îndîrjită a inamicului și respingînd numeroase contraatacuri, rup limita dinainte a apărării și încep înaintarea. Către sfîrșitul primei zile, Armata 4 de tancuri, în cooperare cu infanteria Armatei 21, nimicesc două poziții întărite ale inamicului, pe un front de 8 km, și înaintează pe o adîncime de 9 km.

În zilele a doua și a treia, ofensiva trupelor noastre se desfășoară cu succes. Vremea, care în ultimele zile a fost foarte proastă, se ameliorează. De aceea, aviația Frontului 1 ucrainean începe să acorde sprijin activ trupelor terestre, bombardînd puncte de sprijin, state majore și noduri de transmisiuni ale hitleriștilor.

La 17 martie, Corpul 6 mecanizat de gardă, pătrunzînd în adîncimea operativă a trupelor inamicului, cucerește localitatea Stefansdorf. Corpul 10 tancuri de gardă forțează rîul Neisse în raionul Rothaus și dezvoltă succesul spre Neustadt. Aici, la 1 km Nord de Rothaus, cade în luptă comandantul Corpului 10 tancuri de

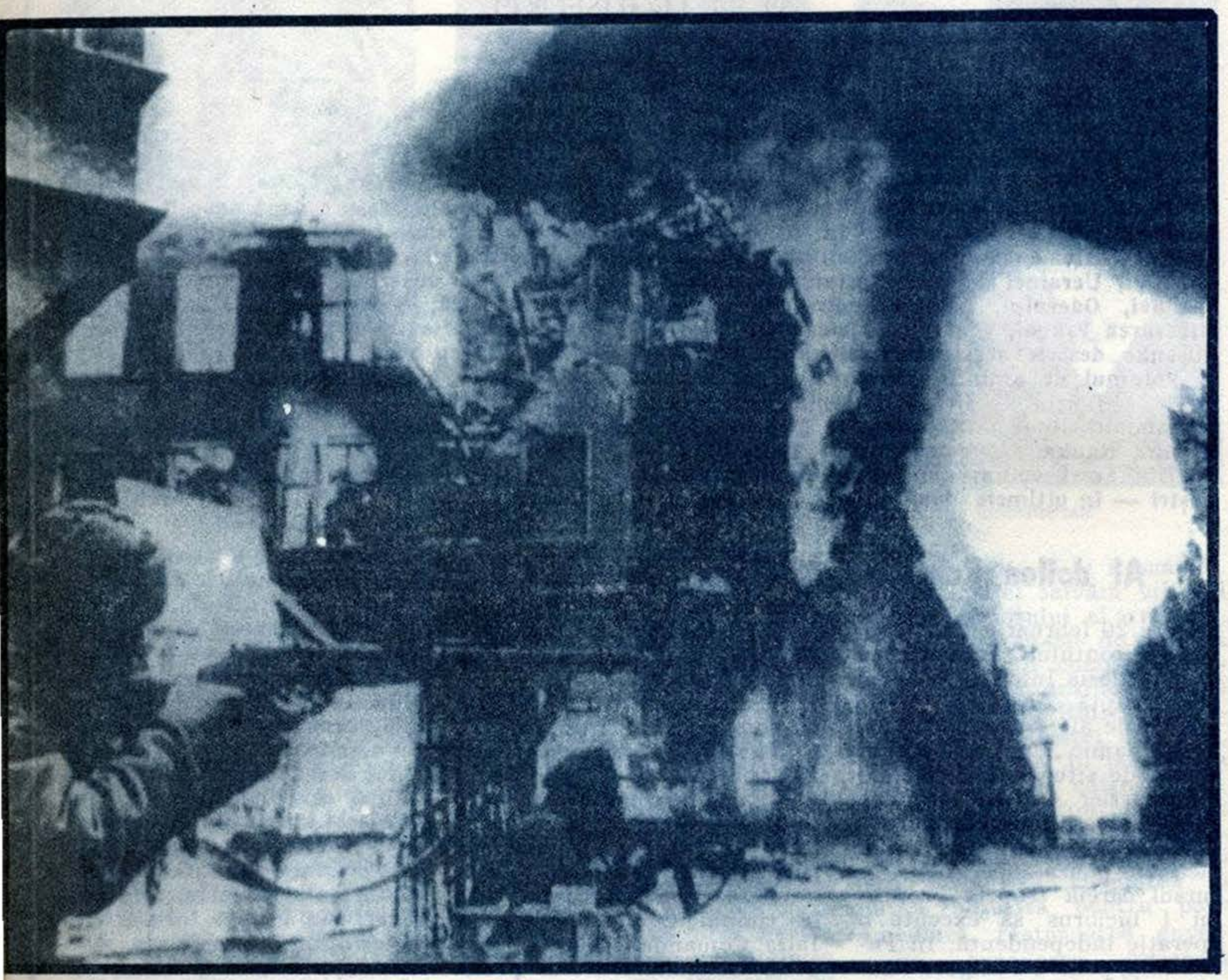

Cîteva zile înaintea victoriei finale asupra hitlerismului. Trupele sovietice își continuă ofensiva

gardă, colonelul Nil Danilovici Ciuprov, care a parcurs cu ostaşii săi din Ural gloriosul drum de lupte de la Vistula pînă la Neisse. Este o grea pierdere pentru noi. La comanda Corpului, trece generalul-maior de tancuri E.E. Belov, locţiitor al comandantului Armatei 4 de tancuri.

18 martie, ora 3.10

La 17 martie, ne aflăm cu grupa operativă în dispozitivul Corpului 10 tancuri de gardă, la punctul de trecere peste rîul Neisse (de Sud), la Rothaus. În acest moment, inamicul aduce tancuri şi deschide foc ochit cu proiectile de ruptură asupra tancurilor noastre, care se îndreaptă spre podul de pontoane pe care l-am montat peste rîul Neisse. Imediat dau dispoziţie lui Belov să acopere flancul şi să mărească ritmul de deplasare. Peste trei ore, două brigăzi reuşesc să treacă pe malul de Est al rîului. Focul inamicului asupra podului slăbeşte. Probabil că hitleriştii încep să se retragă. Trec la forţarea rîului celelalte două brigăzi din Corpul 10.

În aceste clipe de încleştare soseşte comandantul Frontului 1 ucrainean, mareşalul Uniunii Sovietice I.S. Konev. Îi raportăm situaţia. Ivan Stepanovici începe să urmărească trecerea trupelor. Deodată, pe malul opus, un proiectil zboară şuierînd şi cade sub automobilul Willys în care se afla paza comandantului frontului. Maşina zvîcneşte în sus, dar totul se termină cu bine. Proiectilul nu explodează. Este un proiectil de ruptură. După ce termină de privit trecerea trupelor, Ivan Stepanovici ne urează succes şi pleacă la Armata 21.

După o oră şi jumătate, Corpul 10 tancuri de gardă trece peste rîu şi se deplasează spre Neustadt, iar cu o parte din forţe spre Sülz, în întîmpinarea Corpului 7 mecanizat de gardă al lui Korceaghin. Împreună cu Belov ne deplasăm în dispozitivul de luptă al forţelor sale principale, conducînd trupele, astfel ca, în cel mai scurt timp posibil, să desăvîrşim încercuirea grupării inamicului de la Oppeln.

Brigada 93 de tancuri independentă a lui A.A. Dementiev, care înaintează în lungul malului estic al rîului Neisse, întîmpină o rezistenţă dîrză din partea Diviziei 20 infanterie S.S. Totuşi, la 18 martie, brigada reuşeşte să înfrîngă rezistenţa hitleriştilor şi să ajungă în raionul Rothaus. În aceeaşi zi, către seară, Brigada 61 tancuri de gardă a lui V.I. Zaitev ocupă din mişcare oraşul Neustadt, unde erau foarte mulţi fascişti înarmaţi cu Faust Patronen[1]. Trebuie luate în continuare măsuri corespunzătoare. Forţele principale ale Corpului 10 tancuri de gardă, în frunte cu E.E. Belov, ajung în zona Siilz, unde fac joncţiunea cu unităţile Corpului 7 mecanizat de gardă al generalului I.P. Korceaghin, care înaintează dinspre Est. Desăvîrşim astfel încercuirea grupării inamicului de la Oppeln. Încercuim şi nimicim patru divizii germano-fasciste, cîteva regimente independente şi batalioane independente, un regiment de artilerie, nouă divizioane de artilerie, precum şi alte unităţi. Ne este foarte clar că inamicul va încerca să deblocheze gruparea încercuită, aşa că luăm măsuri de întărire a frontului exterior al încercuirii. Această misiune revine Corpului 6 mecanizat de gardă. Presupunerile noastre se adeveresc: în noaptea de 17 spre 18 martie, inamicul îşi introduce în luptă rezervele pe direcţia oraşelor Neisse şi Rothaus: Diviziile 16, 17 şi 20 tancuri, Divizia 45 infanterie, Divizia S.S. „Hermann Göring", Brigada 184 tunuri de asalt. În dimineaţa zilei de 18 martie, Corpul 6 mecanizat de gardă al lui V.F. Orlov angajează cu aceste mari unităţi o bătălie înverşunată. Pentru sprijin, Orlov primeşte brigada de artilerie a armatei. Încleştarea durează două zile. Inamicul execută neîntrerupt atacuri dîrze. Unele localităţi şi aliniamente trec deseori din mînă în mînă. În pofida tuturor străduinţelor lor, fasciştii nu reuşesc să deblocheze gruparea încercuită. Unităţile lor sînt aruncate înapoi cu pierderi mari.

În aceste lupte sîngeroase, comandantul Corpului 6 mecanizat de gardă, colonelul Vasili Feodorovici Orlov, şi comandantul Brigăzii 17 mecanizate de gardă, colonelul Leonid Dmitrievici Ciurilov, sînt grav răniţi, dar nu părăsesc cîmpul de luptă. Ei continuă să rămînă la conducerea trupelor. La cîteva ore după ce a fost rănit, comunistul Vasili Feodorovici Orlov, în vîrstă de 28 ani, încetează din viaţă. Ostaşii lui jură să-l răzbune. La comanda Corpului 6 mecanizat de gardă, trece şeful de Stat major, colonelul Vasili Ignatievici Koreţki.

Luptele îndîrjite continuă.

În toiul operaţiei din Silezia Superioară, primim o veste care ne emoţionează pe toţi, de la soldat la comandant. În ziua de 18 martie, la ora 3 şi 10 minute, pe adresa comandantului Frontului 1 ucrainean şi a comandantului Armatei 4 tancuri soseşte o telegramă semnată de comisarul poporului pentru Apărare I.V. Stalin: „În luptele pentru patria noastră sovietică, împotriva cotropitorilor germani, Armata 4 de tancuri a dat dovadă de bărbăţie şi dîrzenie, îndrăzneală şi curaj, disciplină şi spirit de organizare. Pe timpul luptelor pe fronturile războiului pentru apărarea patriei împotriva cotropitorilor germani, Armata 4 de tancuri, prin loviturile sale zdrobitoare, nimicind forţa vie şi tehnica inamicului, a provocat mari pierderi trupelor fasciste. Pentru cutezanţa arătată în lupta pentru patrie, dîrzenia, bărbăţia, disciplina, spiritul de organizare şi priceperea în îndeplinirea misiunilor de luptă, Armata 4 de tancuri este transformată în Armata 4 de tancuri de gardă şi... i se va înmîna drapelul de gardă".

Vestea îmbucurătoare dă un nou imbold întregii armate. În toate unităţile au loc scurte mitinguri.

Pe front, evenimentele se desfăşoară cu succes.

În româneşte de colonel (r)
Victor BOLDESCU

[1] Arme antitanc — *n. t.*

19 martie 1944 — O ZI NEFASTĂ ÎN

Momentele de cumpănă din istoria unui popor sînt fapte de meditaţie pentru urmaşi. O astfel de temă majoră, care l-a preocupat şi îl preocupă încă pe istoricii unguri, este modul cum a fost posibil ca, în condiţiile regimului contrarevoluţionar de tip fascist existent în ţară, Ungaria să fie ocupată tocmai de Germania hitleristă.

De-a lungul anilor, cercetătorii din ţara vecină şi prietenă au încercat să stabilească ce forţe externe şi interne au conlucrat ca, la 19 martie 1944, ţara lor să ajungă, fără rezistenţă, în mîinile lui Hitler. Ocupînd Ungaria, Germania hitleristă a urmărit să împiedice ieşirea ei din războiul antisovietic, să asigure o mai masivă participare militară a ei pe cîmpul de luptă, să sporească exploatarea economiei ungare şi să rezolve „problema evreiască" în ţara amiralului Horthy.

Volumele de documente, studiile, monografiile şi scrierile memorialistice abordează aspectele problemei în discuţie, parţial sau global, dar primul care — folosind rezultatele de pînă acum şi bazîndu-se pe ample cercetări proprii — a izbutit să facă o analiză complexă a evenimentului din 19 martie 1944 este reputatul om de ştiinţă, academicianul György Ránki, în cartea sa 1944 Március 19. Magyarország német megszállása (19 martie 1944. Ocuparea Ungariei de către germani), aflată deja la a doua ediţie (1978).

Istoricul ungar este binecunoscut atît în ţara sa, cît şi peste hotare, ca un remarcabil cercetător al perioadei celui de-al doilea război mondial (este şi preşedintele Comisiei ungare de istorie a celui de-al doilea război mondial), rezultatele sale fiind concretizate în mai multe lucrări.

În prima parte a cărţii, Ránki prezintă împrejurările şi cauzele care au dus la ocupaţia germană, în timp ce în partea a doua analizează consecinţele acesteia. Ca şi alţi specialişti ai perioadei, autorul ajunge la concluzia că 19 martie 1944 a fost o continuare şi un rezultat al politicii revizioniste, antipopulare, anticomuniste, duse de regimul horthyist. Istoricul priveşte politica guvernului condus de Miklós Kállay în contextul politicii internaţionale, evidenţiind lipsa de realism a cabinetului ungar. Din lucrare, se degajă ideea că politica Budapestei nu a ţinut seama de evoluţia internaţională a evenimentelor, deşi guvernul a primit numeroase sugestii: de la diplomaţii unguri aflaţi în Apus, de la opoziţie, îndeosebi din partea lui Endre Bajcsy-Zsilinszky, publicist şi om politic, martir al Rezistenţei ungare, de la comunişti, care au fost cei mai consecvenţi antifascişti şi au tras

semnale de alarmă încă de la intrarea în război. Kállay vedea soluția într-o retragere în neutralitate. Astfel el încerca să rupă cu germanii, fără a încheia, în nici un caz, o înțelegere cu Uniunea Sovietică. Ungaria trebuia să cîștige timp, să aștepte vremuri mai bune, era de părere conducătorul guvernului ungar. Argumentele lucrării ne conving că Miklós Kállay nu a vrut să asigure condițiile interne pentru ieșirea din războiul dus alături de Germania nazistă, nu a avut curajul să se bazeze pe forțele democratice ungare interne și, ca atare, a contribuit la dezastrul din martie 1944.

La curent cu ezitările Ungariei, Führerul a dispus pregătirea planului de invazie, numit „Margarethe I". Lucrarea lui Ránki prezintă pe larg pregătirea variantelor militare ale acestuia, concepția politică ce a stat la baza sa.

După capitolul despre ocupația propriu-zisă, academicianul Ránki explică detaliat ce a însemnat ea din punct de vedere economic, militar și statal. Pentru cititor devine limpede că la conducerea Ungariei se aflau, de fapt, trei naziști: 1) Veesenmayer care, după ocupație, devenit ambasador al celui de-al treilea Reich, asigura — cu concursul partidelor și grupărilor de extremă dreaptă — punerea tuturor bogățiilor țării în slujba Germaniei; 2) generalului Greiffenberg, atașat militar care, alături de ambasador, trimitea pe Frontul de Est numeroase trupe (în iunie 1944, ele au ajuns la peste 300 000 oameni); 3) generalului Otto von Winkelmann, comandant S.S., ajutat de László Endre și László Baky, secretari de Stat la Ministerul de Interne ungar, care se ocupa de campaniile împotriva organizațiilor cu orientare democratică, antinazistă și de cele întreprinse contra evreilor. Conform unui raport al lui Veesenmayer, pînă la 9 iulie 1944, au fost deportați din Ungaria 437 402 cetățeni (inclusiv din teritoriile atribuite prin Diktatul de la Viena, din 30 august 1940), din care peste 300 000 (peste 100 000 proveniți din Nordul Transilvaniei[1]) și-au găsit moartea în camerele de gazare de la Auschwitz sau din alte lagăre de exterminare.

Să urmărim filmul ocupării Ungariei horthyiste de către Germania nazistă și o succintă prezentare a înrobirii economice a acestei țări — ambele reproduse, într-o formă prescurtată, din cartea academicianului ungar — nu înainte de a remarca maniera originală în care György Ránki abordează această problemă.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

ISTORIA POPORULUI UNGAR

Acad. GYÖRGY RÁNKI

În primele ore ale dimineții de 19 martie, ministrul de Interne Keresztes-Fischer îl informează alarmat la telefon pe premierul Kállay despre știrile sosite cu privire la invazia germană. În seara precedentă, a primit rapoarte că, în apropierea Budapestei, persoane neidentificate au demontat calea ferată în mai multe locuri. Tocmai se gîndea dacă n-ar fi mai bine să trimită un automobil după Horthy, care se întorcea la Pesta [de la o întrevedere cu Hitler în castelul de la Klessheim, lîngă Salzburg] cînd a sosit un nou raport: un tren militar german de tranzit a fost descărcat în Gara Bicske.

Keresztes-Fischer dă imediat instrucțiuni de control al traficului trenurilor militare germane. Peste o oră, se conturează un tablou înspăimîntător. La Gara Ceglédbercel s-au descărcat blindate germane, care s-au îndreptat imediat spre Pesta. Între Hegyeshalom și Bicske sînt în mișcare 10-12 garnituri germane, cam tot atîtea între Szenc și Budapesta, 8-10 între Lökösháza și Ceglédbercel, 4-6 pe linia Szabadka-Budapesta.

Toate acestea l-au determinat pe ministrul de Interne să ia din nou, urgent, legătura cu Kállay. Cei doi nu mai au nici o îndoială cu privire la caracterul evenimentelor. Kállay îi convoacă urgent pe șefii statului major: generalcolonelul Bajnóczy și adjunctul său, Szombathelyi, care este găsit abia peste cîteva ore. De remarcat că într-o situație atît de tulbure aceștia n-au păstrat nici măcar legătura. În acest timp, sosesc și comandanții corpurilor de armată din Vestul Ungariei, István Náday, János Vörös și Károly Beregfy, apoi Szilárd Barkay, comandantul garnizoanei din Budapesta, și Béla Miklós, conducătorul Biroului militar al lui Horthy.

Haosul este total. Kállay îl cheamă și pe atașatul militar german, Greiffenberg, care afirmă că nu știe nimic (în realitate, cu două zile în urmă fusese inițiat în planul ocupației), dar promite că se va interesa la Statul major german prin telefonul său particular. Nu după mult timp, el se întoarce și anunță dispozițiile lui Keitel, șeful Statului major general al armatei hitleriste: trupele germane vor ocupa țara. Pe la orele 5, vor ajunge la Budapesta. Greiffenberg aduce în discuție înțelegerea intervenită între timp între Horthy și Hitler și precizează că trupele germane vor considera cea mai mică opoziție drept un act neprietenesc și o vor lichida fără cruțare.

Astfel se prezintă situația cînd Kállay întreabă pe comandanții militari dacă sînt dispuși să opună rezistență. Dintre cei trei comandanți ai corpurilor de armată din Ves-

[1] *Rezistența antifascistă în partea de Nord a Transilvaniei* (lucrare colectivă), Cluj-Napoca, 1974, p. 81.

tul Ungariei, Náday singur răspunde pozitiv, deşi adaugă că ar fi mai bine să-l aştepte pe Horthy. Ceilalţi doi resping hotărît ideea rezistenţei. Mai mult, referindu-se la lipsa lui Horthy — din punct de vedere constituţional, spun ei, Horthy, şi nu primul ministru este comandant suprem — ei declară că nu s-ar angaja nici măcar să transmită mai departe un asemenea ordin.

Kállay nu forţează lucrurile. Se înţelege cu generalii ca trupele ungare să se retragă în garnizoanele lor. Dacă germanii nu-i atacă, nici ei nu trebuie să se amestece în evoluţia evenimentelor.

Bineînţeles că, în aceste clipe decisive, premierul alege între mai multe soluţii care îi trec prin minte. Una este să zboare la Debreţin, de unde ar putea conduce rezistenţa mai în siguranţă. Dar generalul Hellebronth, deorientare nyilasistă [fascistă], aflat la faţa locului, îi raportează că aeroporturile Budapestei nu sînt prielnice decolărilor de noapte, iar pînă în zori — adaugă el — acestea vor fi ocupate. Planul cade deci ca şi o altă variantă — plecarea în străinătate. Lui Kállay îi vine şi ideea să arunce în luptă poliţia, aflată sub comanda lui Keresztes-Fischer. „Ce-ar fi gîndit însă germanii şi alte ţări — scrie el în amintiri — aflînd că armata nu mişcă un deget în apărarea ţării, în timp ce poliţia, singură, opune rezistenţă?" Pentru o clipă, se gîndeşte şi la rezistenţa populară, fie şi numai pentru a arăta lumii că Ungaria nu s-a supus imediat. Îşi dă seama însă că în miezul nopţii oricum nu se poate stabili legătura cu populaţia civilă şi, apoi, rezistenţa populară fără armată „n-ar face altceva decît să opună poporul conducătorilor săi".

Cîntărind bine toate aceste variante posibile, Kállay şi Keresztes-Fischer ajung la concluzia că rezistenţa este inutilă. Cel mult ar oferi germanilor motive pentru atrocităţi. Ca atare, hotărăsc să nu întreprindă nimic şi să aştepte evoluţia evenimentelor. Primul ministru dă indicaţii ca Ministerul de Externe să informeze ambasadele despre evenimente, iar ministerele să ardă documentele compromiţătoare.

Pînă se trezesc locuitorii

Trupele germane invadatoare nu întîmpină nici urmă de rezistenţă. Lajos Dálnoki Veress, comandantul Corpului 9 armată, staţionată în Transilvania, scrie că i-a venit ideea ca, fiind cel mai vechi în grad dintre generali, să preia comanda trupelor de peste Tisa şi să împiedice trecerea forţelor germane. În lipsa oricărui ordin, a renunţat însă la planul său. De fapt, dacă ar fi fost organizate din timp, crede el, cele 14 divizii ungare s-ar fi putut opune forţelor germane, alcătuite, în bună parte, din trupe de şcoală, din unităţi de completare sau aflate în curs de instruire.

Lipsa rezistenţei nu-i surprinde defel pe germani. După tratativele purtate cu Horthy, Keitel a trimis dispoziţii trupelor de ocupaţie, în care semnala şi faptul că se presupune că nu vor avea de întîmpinat nici un fel de rezistenţă. „Regentul Horthy — a spus Keitel — s-a arătat dispus să satisfacă cererile germane. Armata ungară n-a primit nici un ordin de acţiune şi, se pare, că nici pînă la amiaza zilei de 19 martie nu va fi emis un asemenea ordin. Ocupaţia militară a Ungariei trebuie executată. Deocamdată armata ungară va fi ţinută în cazărmi, fără să fie dezarmată. Evitaţi orice incident".

În zorii zilei de 19 martie, avioane germane, zburînd la mică înălţime, lansează unităţi de paraşutişti care, în cîteva minute, ocupă aeroportul budapestan şi alte obiective de importanţă strategică. Sînt ocupate, de asemenea, principalele puncte de pe Tisa, izolîndu-se astfel teritoriile de peste fluviu de restul ţării. În acelaşi timp, unităţile coborîte din trenuri formează în jurul Capitalei un cerc strîns. Dimineaţa ele pătrund în cartierele mărginaşe şi, pînă ce se trezesc locuitorii, podurile şi posturile de poliţie sînt în mîinile naziştilor. După-masă, tîrziu, în clădirea Radioului sosesc primele unităţi. Baronul Niebelschütz, ataşatul de presă de la Ambasada germană, îl prezintă conducerii Radioului pe Franz Schaub, care, pe viitor, va da sfaturi la întocmirea programelor de radio, apoi îl avertizează pe director că este răspunzător pentru fiecare cuvînt rostit.

În restul ţării, în afară de rezistenţa anemică a garnizoanei din Újvidék şi de cîteva împuşcături răzleţe, totul decurge fără dificultate. În cîteva ore, o ţară cu 14 milioane locuitori, cu o armată de aproape o jumătate de milion se autoşterge din rîndul ţărilor de sine stătătoare. Marea majoritate a ofiţerilor, în frunte cu adjunctul şefului de stat major, se pune la dispoziţia germanilor. Mai mulţi generali şi ofiţeri din conducere primesc chiar cu bucurie ocupaţia germană.

Aspectul exterior al Capitalei nu se schimbă. Circulă tramvaiele şi autobuzele, se deschid cafenelele, cinematografele, teatrele se pregătesc de spectacole. Elementele de stînga, care în zori sau în primele ore ale dimineţii sînt informate de ocupaţia germană, caută urgent adăpost. Nu-şi pun problema rezistenţei populare, deoarece nu s-a făcut din timp nici o pregătire. De fapt, ca urmare a propagandei fasciste, făcute de mai mulţi ani, opinia ţării este împărţită. Unii privesc ocupaţia ca punînd capăt activităţii subversive a evreilor

În pp. 20, 22, 23, 24: 19 martie 1944. Trupele naziste inundă străzile Budapestei

și iritărilor repetate la care a fost supus un aliat cinstit.

În primele ore ale dimineții, numai într-o singură casă a Budapestei, pe Bulevardul Attila, se aud cîteva focuri de armă. Revoluționarul Endre Bajcsy-Zsilinszky primește oamenii Gestapoului cu gloanțe de revolver. În sfîrșit, este rănit și arestat [iar în decembrie executat]. Înainte de a fi aruncat în dubă, Zsilinszky strigă către mulțimea care privește amuțită: „Trăiască Ungaria independentă!". Cuvintele lui n-au însă ecou.

Lista neagră = cartea de telefon

În acest timp, trenul lui Horthy înaintează încet spre Budapesta, oprindu-se de mai multe ori. La Bicske, regentul are o întrevedere cu ambasadorul german Jagow, care îl informează că guvernul său l-a rechemat și îi cere permisiunea să-l prezinte pe succesorul său, Edmund Veesenmayer, care îndeplinește în același timp și funcția de reprezentant al celui de-al treilea Reich. În primul său raport trimis din Budapesta — în care anunță că „am preluat treburile" — Veesenmayer notează că a petrecut trei sferturi de oră împreună cu regentul. Tema discuției lor a fost formarea noului guvern.

În tren, Horthy mai are un vizitator, pe comandantul detectivilor, Péter Hain, care îl însoțește pe Kaltenbrunner, unul dintre adjuncții lui Himmler. În legătură cu scopul vizitei înaltului demnitar german, nu încape nici o îndoială. Kaltenbrunner conduce unitățile Gestapoului din Ungaria. Încă din primele ore ale dimineții, ele lucrează cu febrilitate. Alături de Bajcsy-Zsilinszky, care li s-a opus și a fost arestat, se trezesc în scurt timp în închisorile Gestapoului politicieni aristocrați și burghezi antigermani, conducători ai Partidului Micilor Agrarieni și ai Partidului Social Democrat, mai mulți ziariști. Ajung aici și cîțiva mari fabricanți de origine evreiască, conducătorii refugiaților polonezi, misiunea din Budapesta a guvernului italian Badoglio[1], cîțiva comandanți care au legături cu puterile occidentale și mulți alții. Germanii încearcă să-l aresteze și pe [fostul prim-ministru István] Bethlen [filoenglez], refugiat în biroul premierului. Soldați germani se năpustesc în biroul lui Kállay și îi cer lui Bethlen să-i însoțească la ambasadorul german. Bethlen refuză. Soldații n-au însă ordin să folosească forța. Bethlen cîștigă timp și reușește să scape prin subsolul clădirii.

Deși închisorile gem de deținuți totuși la prînz, cînd se interesează telefonic de desfășurarea operației, Himmler este de părere că au fost arestați cam puțini. Căpetenia S.S., generalul Otto von Winkelmann, sosit în Ungaria cu trenul lui Horthy, găsește un mod original de a spori numărul arestaților. Alege la întîmplare din cartea de telefon a Budapestei 200 avocați și medici, care i se par, după nume, a fi evrei și dă ordin să fie arestați.

Elementele de extremă dreaptă așteaptă de mult această zi. Unii chiar știu de ea, deoarece Kornhuber, unul dintre ziariștii germani care se află la Budapesta, l-a informat încă de pe 18 martie pe Ferenc Rajniss, redactorul de la *Magyar Futár*, despre evenimentele de-a doua zi, spunîndu-i că se așteaptă ca Horthy să-l demită pe Kállay. Dacă nu se va conforma, va fi demis și el. Ministerul de Interne a interceptat această convorbire, dar a luat o singură contramăsură: l-a expulzat din țară pe Kornhuber. Imrédy [fost prim-ministru în perioada mai 1938-februarie 1939] se întîlnește cu Jaross [politician de extremă dreaptă] pe la ora 9 dimineața. Cînd primește înștiințarea telefonică despre eveniment, se duce imediat la Ambasada germană, unde se aflau deja mai mulți politicieni.

Curînd, se prezintă și Edmund Veesenmayer. Cei mai mulți îl cunosc din 1943, cînd a fost într-o misiune secretă la Pesta și s-a întîlnit cu aproape toți. Veesenmayer le explică că trebuie să ajute la formarea unui guvern favorabil germanilor, fiindcă numai astfel Ungaria își poate asigura un regim de ocupație mai ușoară și poate menține alianța. Din nou, Veesenmayer îl propune premier pe Imrédy. Politicienii de față sînt de acord să participe la acest guvern. Încep febrile discuții cu privire la lista noului cabinet. Baky, secretar de Stat la Ministerul de Interne, vrea ca Partidul Național-Socialist să aibă rolul conducător, pentru că în spatele lui stau Himmler și Gestapoul. Încă din tren, Kaltenbrunner a propus un guvern național-socialist, dar Veesenmayer nu a acceptat această soluție. El vrea să colaboreze cu Horthy și cu vechiul aparat de stat. Baky rămîne în minoritate.

Spre a intra în grațiile ambasadorului nazist

Nu departe de Ambasada germană, în palatul din Cetate, un alt grup dezbate aceleași probleme. Este Consiliul de Coroană prezidat de Horthy, abia întors în țară. La începutul ședinței, regentul descrie miniștrilor săi cum a decurs vizita sa la Klessheim. Prezentarea nu dă deloc o imagine exactă despre cele petrecute acolo. Ceilalți politicieni care l-au însoțit îl completează. Horthy își încheie astfel informarea: „Domnul prim-ministru, căruia îi port o vie considerație și care s-a bucurat întotdeauna de încrederea mea, îmi prezintă acum demisia guvernului... Sînt nevoit să o primesc...". Ia apoi cuvîntul Kállay și „în numele guvernului și al întregii națiuni își

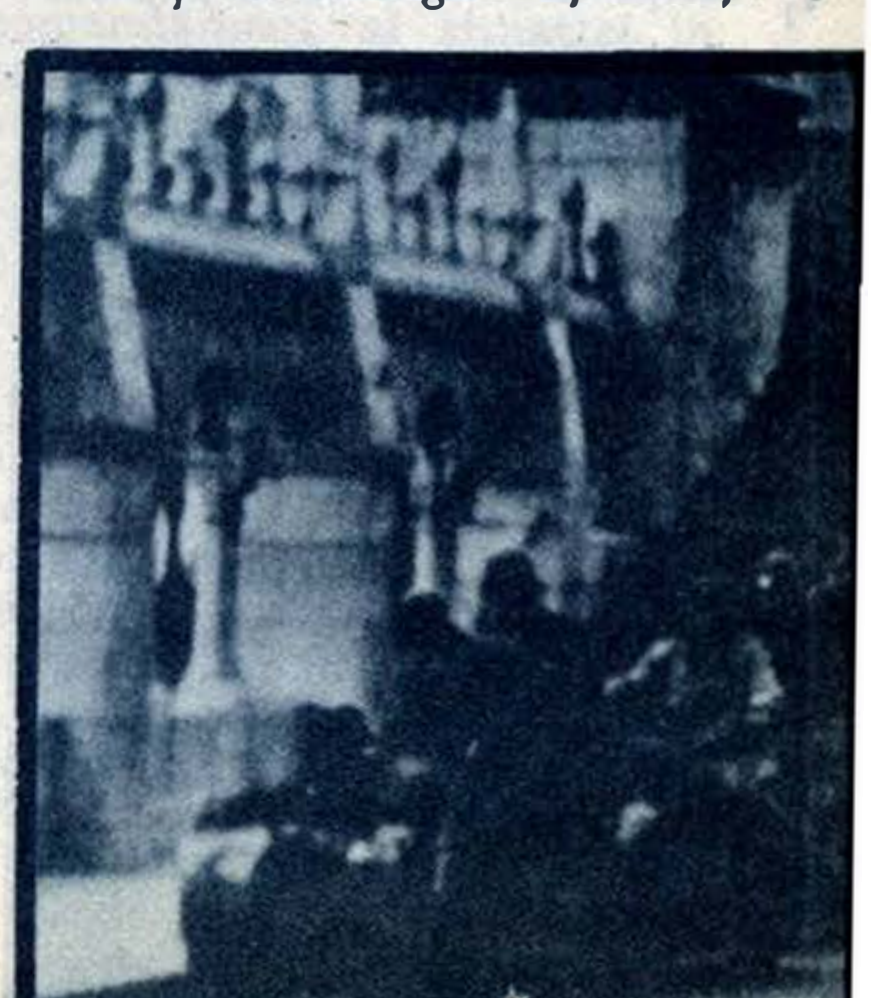

[1] În acel moment, guvernul de la Budapesta avea relații diplomatice atît cu guvernul Badoglio, cît și cu guvernul Mussolini.

exprimă în faţa excelenţei sale, domnul regent, mulţumirile pentru că în aceste momente grele ale naţiunii — avînd în vedere şi gravele consecinţe — adoptă soluţia cea mai bună...".

După părerea sa, acum nu guvernul, ci armata se află în prim plan. Sarcina este deci de a salva armata şi, de aceea, cere ca Horthy să rămînă pe loc, să nu se retragă. „Iar această funcţie, demnitatea de regent, să nu o părăsească, nici din proprie voinţă, nici ca urmare a presiunilor exercitate". Kállay refuză însă cererea lui Horthy ca, potrivit uzanţelor, guvernul demisionar să rămînă la conducerea treburilor statului pînă la numirea noului cabinet.

Pe aceeaşi linie se află şi Keresztes-Fischer: „...Din partea lui nici un minut n-ar mai putea rămîne la post". Face apoi o scurtă informare despre activitatea Gestapoului, care a arestat nenumărate persoane, „a încercuit întreg teritoriul Budapestei şi n-a lăsat să plece din oraş nici un evreu... Nesocotind suveranitatea ţării, Gestapoul lucrează de capul lui".

Horthy îi răspunde că activitatea Gestapoului contravine înţelegerilor avute cu Führerul şi că îl va chema pe ataşatul militar german pentru a-i cere sprijinul.

Bineînţeles, nu se ia nici o hotărîre concretă. Horthy îşi ia rămas bun, Bárczy, secretar de Stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dictează textul demisiei guvernului, pe care îl semnează Kállay şi membrii cabinetului, după care părăsesc cu toţii clădirea.

În acest timp, în oraş, în pofida aparenţei unei zile normale, tensiunea creşte. Încă din primele ore ale dimineţii, cei mai buni ziarişti se postează la Secţia de presă de la Consiliul de Miniştri şi aşteaptă veşti. Pe la ora 11, István Haeffler, şeful Secţiei de presă politică a acestei instituţii, îi informează despre ocupaţia germană şi îi anunţă că în curînd s-ar putea să apară un comunicat oficial. Acest comunicat se lasă însă aşteptat trei zile. Trei zile în care se caută succesor lui Kállay şi un nou guvern colaboraţionist, care să asigure realizarea unei variante mai blînde de ocupaţie, aşa cum propusese Veesenmayer.

[În sfîrşit, la 22 martie, este format un guvern prezidat de Döme Sztójai].

Radioul transmite sîrguincios, zi de zi, cîntece ostăşeşti germane şi ungare, magazinele sînt deschise, în fabrici se lucrează. Este adevărat că sînt interzise adunările, iar locurile de distracţie sînt închise pe timp nelimitat. Astfel, nu se mai ţine nici marea manifestare dedicată aniversării a 50 ani de la moartea lui Kossuth, la care, înainte de ocupaţia germană, mulţi aşteptau ca primul ministru să anunţe ieşirea din război.

Parlamentul — a cărui sesiune era fixată pentru 22 martie — se întruneşte, dar imediat după ce preşedintele András Tasnádi Nagy deschide lucrările, anunţă amînarea sesiunii *sine die*. Deputaţii aprobă cu o singură împotrivire: deputatul creştin-socialist József Közi-Horváth, care încearcă să ceară cuvîntul pentru a protesta împotriva ştirbirii de către o putere străină a Constituţiei. Preşedintele şi ceilalţi deputaţi îl aduc la tăcere. Pe ei nu-i îngrijorează soarta deputaţilor arestaţi. Se străduie doar să cîştige bunăvoinţa lui Veesenmayer.

Totală înrobire economică

Incontestabil că promptitudinea cu care guvernul ungar a fost dispus să satisfacă cererile economice germane, fapt binecunoscut, a avut la bază şi concepţia politică conform căreia trebuia cedat mai repede în domeniul economic decît în cel politic.

Curînd după ocupaţie, Ministerul de Externe german a început să se ocupe de politica economică a Ungariei. Conform liniei preconizate de nazişti, cheltuielile de ocupaţie erau suportate de guvernul ungar: Veesenmayer, care calculase în bani valoarea ocupaţiei, a stabilit că pentru trupele germane, ele se ridicau lunar la 200 milioane pengő [monedă ungară în perioada 1927-1946. 1 kg aur = 3 800 pengő]. Din aceştia, 90 milioane reveneau Wehrmachtului, 50 milioane S.S.-ului şi 60 milioane Luftwaffei. Totodată, ungurii erau obligaţi să asigure financiar şi transportul bunurilor lor economice în Germania. După părerea lui Veesenmayer, această operaţie necesita lunar 80 milioane pengő. La cifrele de mai sus, s-ar mai fi adăugat încă 160 milioane, sumă destinată mutării unor obiective industriale, cerute de germani, şi intensificării procesului de exploatare a materiilor prime. Veesenmayer era perfect conştient că această împovărare dezechilibra situaţia financiară a Ungariei, fapt care avea să ducă curînd la inflaţie, cu atît mai mult cu cît, în trei săptămîni de ocupaţie, valoarea bancnotelor aflate în circulaţie crescuse cu 700 milioane pengő.

Primul ministru, Döme Sztójai şi ministrul de Finanţe, Reményi-Schneller, fiind informaţi de Veesenmayer despre pretenţiile financiare germane, au încercat iniţial să reducă aceste sume, dar, pînă la urmă, au fost de acord cu plata lunară a 200 milioane pengő.

Pretenţiile exagerate emise de diferite organe şi ministere germane, adăugate la exploatarea economică tot mai nemiloasă, au început să îngreuneze organizarea sistematică a jafului. De aceea, erau necesare de urgenţă directive unitare, centralizate. În acest scop, pe data de 15 aprilie 1944, Hitler a convocat o consfătuire, la care i-a invitat pe miniştrii Speer, Funk, Racke, Ribbentrop şi pe Veesenmayer.

Pe baza hotărîrilor de principiu luate aici, la 19 aprilie 1944, a avut loc o altă consfătuire, la Ministerul de Externe [german] cu tema politicii economice germane în Ungaria. S-a hotărît ca, „în principiu,

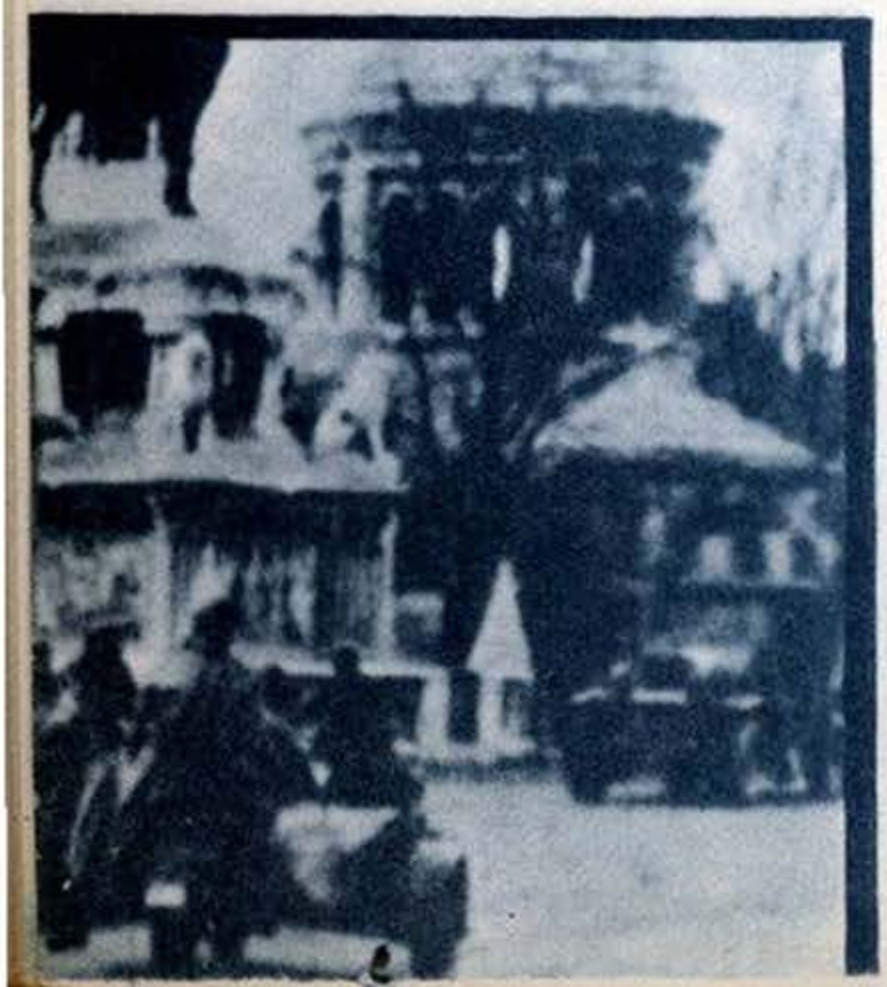

toate înţelegerile germano-ungare să rămînă valabile, fără să se aplice însă în totalitate". De asemenea, în conformitate cu ordinul Führerului, să se folosească la maximum toate posibilităţile economice ale ţării... Nu se admitea în nici un caz nesatisfacerea pretenţiilor germane, sub pretextul unor greutăţi financiare.

În ceea ce priveşte agricultura, ea urma să se adapteze în întregime cererilor aprovizionării germane. „Trebuie stors din ea tot ce este posibil". Se înţelege că era datoare să satisfacă şi necesităţile forţelor armate germane staţionate în Ungaria.

Exploatarea materiilor prime — în care centrul de greutate cădea pe bauxită, ţiţei, mangan şi antimoniu — creştea la maximum. Industria se orienta spre completarea producţiei industriale germane de război. Reprezentantul Reichului în Ungaria era investit cu puteri depline. Trebuia eliberată tot mai multă forţă de muncă pentru economia de război germană, trimiţînd la muncă, în Germania, în primul rînd evrei. În sfîrşit, comerţul exterior ungar era permis numai în măsura în care nu venea în contradicţie cu interesele germane.

Formal, în programul economic al ocupaţiei nu era specificat faptul că organele germane urmau să ocupe întreprinderile ungare, dar, în vara anului 1944, S.S.-ul, condus de Himmler, a acaparat cel mai mare concern al Ungariei [Weiss Manfred] sub forma unei convenţii de închiriere.

La sfîrşitul anului 1943, valoarea datoriilor germane către Ungaria atinsese 1 035 milioane mărci, contribuind din plin la declanşarea inflaţiei după ocupaţie. Pînă în octombrie 1944, pentru întreţinerea trupelor de ocupaţie şi pentru lucrările executate din ordine germane, ungurii au plătit aproape 1,2 miliarde pengő. La acestea se mai adaugă valoarea neplătită a mărfurilor exportate [în Germania]. În toamna anului 1944, datoriile germane se ridicau la 2,5 miliarde mărci.

Introducere, selecţie, traducere şi explicaţiile din parantezele drepte

Ladislau GERGELY

IDEALURILE POLITICE SE ÎNFĂPTUIESC DE OAMENI PENTRU OAMENI

(Urmare din p. 16)

matei hitleriste" era preconizată şi într-un articol apărut în *România liberă* din 26 mai 1944, dată la care se ajunsese la formarea unei „coaliţii naţional-democratice" alcătuită din Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Madosz, gruparea liberală a lui Gh. Tătărescu şi Partidul Naţional-Democrat[1].

Imediat după debarcarea în Normandia, începută la 6 iunie 1944, P.C.R. lansează un nou apel: „Crearea frontului al doilea şi apropiata mare ofensivă comună a Aliaţilor împotriva fiarei hitleriste, trebuie să ne găsească de partea marilor puteri democratice aliate, Uniunea Sovietică, Anglia şi Statele Unite... Prietenie şi luptă alături de Aliaţi, pentru zdrobirea hitleriştilor şi complicilor lor". După două săptămîni, cînd printr-o declaraţie Blocul Naţional-Democratic (B.N.D.) îşi anunţa constituirea, printre ţelurile care „obligă partidele contractante la organizarea şi ducerea în comun, fără nici o întîrziere a acţiunii", se menţiona: „Eliberarea ţării de ocupaţia germană, alăturarea ei de Naţiunile Unite şi restabilirea independenţei şi suveranităţii naţionale".

Chiar din primele ore ale declanşării insurecţiei naţionale armate antifasciste, obiectivele pentru care militase consecvent P.C.R. au fost însuşite de noul guvern. Proclamaţia şefului statului din seara de 23 august anunţînd doborîrea dictaturii militaro-fasciste prevedea încetarea operaţiilor împotriva Naţiunilor Unite şi, „alături de armatele aliate şi cu ajutorul lor mobilizînd toate forţele naţiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupaţia străină"[2]. În declaraţia guvernului român, din aceeaşi seară, se spunea: „România consideră de azi înainte Naţiunile Unite ca naţiuni prietene". În declaraţia C.C. al P.C.R., odată cu chemarea adresată tuturor cetăţenilor de a porni „la luptă fără cruţare, cu toate armele, împotriva duşmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său", erau salutate „armatele aliate, ca armate prietene". De asemenea, în *Apelul C.C. al P.C.R.*, publicat la 26 august 1944, se spunea: „Alături de marile Naţiuni Unite, aliaţii noştri fireşti, să ducem lupta pentru alungarea armatelor nemţeşti din ţară şi din Ardealul de Nord, să dezarmăm şi să internăm hoardele hitleriste şi [pe] agenţii lor care se găsesc încă în ţară".

Susţinută de eforturile întregului popor mobilizat de chemarea P.C.R.: *Totul pentru front, totul pentru victorie*, de întregul potenţial de care dispunea ţara, armata română, cu un efectiv de peste o jumătate de milion de ostaşi s-a acoperit de glorie în cele aproape nouă luni ale participării la lupta coaliţiei antihitleriste, pînă la cucerirea victoriei totale.

Astfel s-a înfăptuit acel „program de viaţă", cum definea în ajunul istoricelor evenimente din august 1944 Partidul Comunist Român, marele comandament al situaţiei în care se afla atunci ţara. Vasta viziune istorică a Partidului Comunist Român, angajamentul său profund patriotic, încrederea sa nelimitată în capacităţile maselor populare erau evidenţiate în acelaşi document: „Pentru ca să existe o Românie socialistă, trebuie să existe poporul român. Idealurile politice se înfăptuiesc de oameni pentru oameni".

---

[1] Printre scopurile acestei Coaliţii Naţional-Democratice se indica: „Restabilirea raporturilor tradiţionale ale României cu puterile occidentale şi cu foştii ei aliaţi şi prieteni, precum şi încheierea, în acelaşi timp, pentru epoca de după pace a unor alianţe cu Republicile Sovietice Socialiste, organizîndu-se astfel o colaborare permanentă în toate domeniile".

[2] Aceste prevederi s-au aflat în fruntea directivei operative emise, imediat, la 23 August 1944, de noul şef al Marelui Stat Major.

Convorbire cu istoricul polonez MIECZYSŁAW JAWOROWSKI

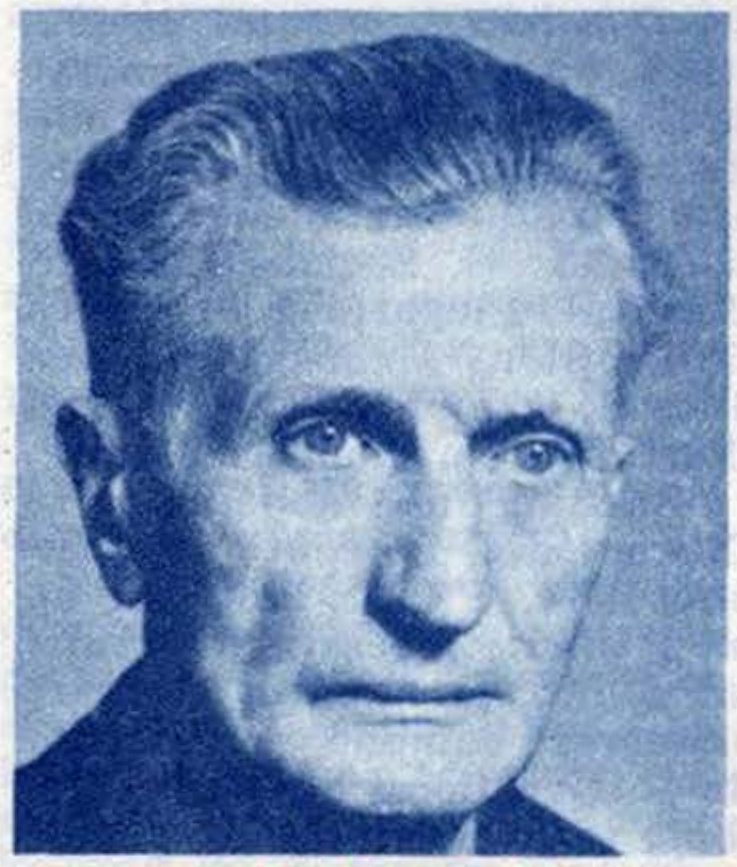

O ISTORIE A POPORULUI ROMÂN SCRISĂ DE UN POLONEZ PENTRU POLONEZI

De curînd, în Polonia a apărut o nouă lucrare consacrată istoriei poporului român: Historia narodu rumuńskiego (Istoria poporului român). În mai puţin de un deceniu, este a doua lucrare de acest fel care a văzut lumina tiparului (în 1970, un alt istoric polonez, Jullusz Demel, a pus la dispoziţia cititorilor din ţara sa o Istorie a României[1]).

Recenta apariţie s-a datorat cunoscutului istoric şi om de cultură Mieczysław Jaworowski. Prin conţinutul ei, lucrarea reprezintă o contribuţie remarcabilă la difuzarea adevărului despre români şi trecutul lor.

După ce prezintă spaţiul geografic în care s-a desfăşurat istoria geto-dacilor şi subliniază înaltul nivel de civilizaţie al strămoşilor noştri — creatori ai puternicului stat centralizat şi independent condus de Burebista — M. Jaworowski arată că înfrîngerea dacilor de către romani n-a însemnat sfîrşitul existenţei acestui popor, ci doar începutul unei alte etape în istoria lui, cea care va da la lumină „o nouă comunitate etnică şi de limbă — poporul român şi limba română".

Autorul s-a oprit cu atenţie asupra formaţiunilor politice româneşti din sec. XI-XIII, accentuînd caracterul unitar al procesului de organizare politico-statală în toate teritoriile locuite de români. Un loc binemeritat şi-au găsit în lucrare evocările consacrate domniilor unor mari voievozi români: Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare. Despre ultimul, M. Jaworowski scrie: „Ştefan cel Mare a fost, într-adevăr, un conducător genial, înzestrat cu toate calităţile spirituale şi afective necesare pentru a cîrmui un stat în momente istorice grele". Cît priveşte domnia lui Mihai Viteazul, istoricul polonez arată că aceasta „reprezintă o epocă în istoria poporului român. În acest timp se realizează concomitent două năzuinţe ale acestui popor: obţinerea independenţei şi unirea tuturor meleagurilor româneşti". Fapta marelui volevod a devenit „un simbol şi un testament pentru generaţiile viitoare care în următorii 300 ani au militat pentru unirea întregului popor în graniţele istorice ale Daciei străbune".

Sînt evocate apoi principalele momente ale luptei românilor pentru cucerirea independenţei, relevîndu-se figurile de talie europeană ale lui Dimitrie Cantemir şi Horea. Autorul n-a scăpat din vedere nici influenţele unor evenimente externe asupra istoriei românilor. Ca urmare a războaielor ţaristo-otomane din a doua jumătate a sec. XVIII şi de la începutul sec. XIX, a expediţiei lui Napoleon în Rusia — apreciază autorul — situaţia Principatelor române s-a agravat, acestea suferind uneori grele pierderi teritoriale.

Relevînd importanţa revoluţiilor din 1821 şi 1848, a unirii Moldovei şi Ţării Româneşti, în 1859, M. Jaworowski afirmă că toate aceste evenimente au pregătit „epoca unor mari şi profunde reforme, care aveau drept scop lichidarea înapoierii multiseculare şi ridicarea ţării".

După ce prezintă marile jertfe aduse de români în 1877-1878 pentru cucerirea independenţei de stat absolute, istoricul polonez relevă modul democratic în care s-a încheiat procesul de făurire a statului naţional unitar român. Actul de la 1 decembrie 1918, apreciază el, „a creat poporului român posibilităţi noi, mai largi de dezvoltare şi progres social".

„O etapă nouă, superioară în istoria ţării", în luptă poporului român pentru dreptate

[1] Magazin istoric, nr. 7/1974.

socială și libertate națională a fost marcată prin făurirea Partidului Comunist Român. Lupta antifascistă, insurecția din august 1944, contribuția României la înfrîngerea Germaniei hitleriste, înfăptuirea marilor transformări revoluționare din țara noastră sînt prezentate în paginile cărții, cu sublinierea importanței deosebite pe care au avut-o Congresele IX, X, și XI ale P.C.R. pentru dezvoltarea impetuoasă și multilaterală a țării noastre.

Cu prilejul apariției lucrării istoricului polonez, am avut o scurtă convorbire.

— Așadar, ce v-a determinat să scrieți această carte?

— Istoria relațiilor româno-polone are o cronică bogată. Și în trecut, dar mai ales în ultimele decenii s-au făcut pași importanți, atît în România, cît și în Polonia, în cercetarea și cunoașterea acestor relații. La noi, lucrările despre trecutul poporului român se bucură de o receptare deosebită; lucru firesc, dacă ne gîndim la calda ospitalitate pe care, în anii grei ai războiului, mulți polonezi au găsit-o pe pămîntul românesc[1]. Acești oameni sînt nu numai prieteni ai României, ci și propagatori ai celor mai frumoase sentimente de stimă, prețuire și recunoștință față de poporul român și istoria lui. Acestor vechi prieteni ai românilor li s-au adăugat cei care, în număr mare atît ca turiști, cît și cu treburi de serviciu, au vizitat, în ultimii ani, țara dv., cunoscînd marile ei frumuseți, realizările impunătoare ale epocii socialiste.

— Cartea dv. a venit, deci, în întîmpinarea acestor preocupări crescînde...

— Fără îndoială. Prin *Historia narodu rumuńskiego*, pe care am publicat-o în 1979, am dorit să contribui la cunoașterea cît mai amplă și mai corectă a istoriei poporului român. E adevărat că în 1970 a apărut excelenta lucrare a profesorului Juliusz Demel,

dar o singură carte, chiar și cea mai bună, nu poate satisface toate cerințele (dovadă este însuși faptul că amintita lucrare s-a epuizat de mult).

Am conceput o sinteză a istoriei poporului român din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre, cu dorința de a trasa principalele linii directoare ale acestei istorii. Mărturisesc, totodată, că în elaborarea ei am fost călăuzit și de dorința de-a putea marca astfel două mari și glorioase aniversări ale poporului român: centenarul dobîndirii independenței de stat și împlinirea a 60 ani de la desăvîrșirea statului unitar-național.

— Care sînt coordonatele majore ale lucrării, ce ați dorit să reliefați cu precădere în acest compendiu de istorie românească?

— Firește, am insistat în mod special asupra problemelor și aspectelor fundamentale, sau care mi s-au părut mie fundamentale, și asupra cărora au domnit în trecut (pe alocuri mai persistă încă și azi) unele opinii confuze ori o înțelegere deformată. Am insistat asupra faptului că *poporul român este băștinaș, autohton pe tot teritoriul actual al Republicii Socialiste România*. Pentru oricare om de știință onest, acest fapt este evident. Dată fiind importanța fundamentală a acestei probleme, am căutat să o tratez cît mai cuprinzător, tocmai pentru a înlesni înțelegerea ei și pentru *a o fixa* definitiv în conștiința cititorului polonez.

Am căutat, de asemenea, să evidențiez fenomenul, de-a dreptul uimitor, legat de supraviețuirea poporului român — mă refer, bineînțeles, la supraviețuirea națională, culturală și politică și nu la cea biologică — în perioade năpraznice legate de năvălirile succesive ale popoarelor migratoare pe teritoriul fostei Dacii, și nu numai din acea epocă, fenomen pe care istoricul francez Ferdinand Lot l-a numit „o enigmă și un miracol".

În același context, am ținut să subliniez rolul remarcabil pe care Țările române l-au avut în stăvilirea expansiunii otomane, în apărarea Europei în fața puternicei presiuni exercitate de Imperiul otoman, evidențiind fapte și momente puțin sau deloc cunoscute de mulțimea cititorilor polonezi. M-am străduit să ilustrez caracterul dramatic al acestei încleștări inegale, reliefînd mecanismele care, de multe ori, au dus la antagonisme între eroica rezistență a voievozilor români față de expansiunea otomană și rațiunile regatului polonez, care vedea, la un moment dat, în alianța cu Poarta o manevră menită să contracareze tendințele expansioniste ale altor mari puteri.

M-am oprit cu atenție asupra luptei românilor din Transilvania pentru eliberarea lor socială și politică în vederea realizării năzuinței lor de unitate națională. Am scos în lumină contribuția majoră a românilor transilvăneni la viața neamului întreg, în special la trezirea și formarea conștiinței naționale în sec. XVIII-XIX.

Am reușit, sper, să subliniez un alt factor important și pe care, personal, îl consider ca fiind cel de-al doilea miracol al istoriei românești: este vorba despre faptul că, în decembrie 1918, poporul român a reușit să înfăptuiască, în condiții deosebit de potrivnice, marele său ideal de veacuri și pentru care a luptat cu îndîrjire: statul național unitar.

În partea finală a lucrării am relevat contribuția României la războiul antihitlerist, drumul și transformările fundamentale petrecute în viața poporului român, începînd din august 1944 și pînă în anul 1977.

Nicolae MAREȘ

[1] Magazin Istoric, nr. 7-8/1968, 7, 10/1974, 12/1979.

2 050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ŞI INDEPENDENT

Sărbătorirea împlinirii a 2 050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat şi independent va fi un nou prilej de subliniere, în lumina materialismului dialectic şi istoric, a rolului determinant al maselor în făurirea istoriei şi civilizaţiei materiale şi spirituale a popoarelor, în transformarea revoluţionară a societăţii omeneşti. Va fi pusă în lumină influenţa tot mai puternică pe care o exercită masele largi populare asupra evoluţiei lumii contemporane, rolul lor hotărîtor în lupta împotriva vechii politici imperialiste de dominaţie, inechitate, forţă şi dictat, pentru instaurarea în viaţa internaţională a unei politici noi, de egalitate, colaborare şi pace.

Pornind de la învăţămintele pe care le oferă atît istoria poporului nostru, cît şi întreaga istorie universală, va fi relevat rolul de însemnătate istorică al formării naţiunii şi a statului naţional pentru progresul general al societăţii. Se va arăta că naţiunea, statul naţional vor continua să joace, o lungă perioadă de timp, un rol de mare importanţă în societate, în lupta împotriva politicii imperialiste, colonialiste şi neocolonialiste, că întărirea naţiunii şi a statelor naţionale independente constituie o necesitate legică, obiectivă, un factor primordial al făuririi cu succes a socialismului şi comunismului.

Academiile de ştiinţe vor organiza sesiuni, simpozioane, dezbateri ştiinţifice pe probleme fundamentale ale istoriei patriei; vor fi elaborate Tratatul de istorie a României şi alte lucrări ştiinţifice care, în lumina orientărilor date de tovarăşul Nicolae Ceauşescu cu privire la valorificarea trecutului istoric, vor pune în evidenţă coordonatele fundamentale ale istoriei patriei, continuitatea poporului român pe teritoriul unde s-a plămădit, factorii care au accelerat evoluţia societăţii româneşti, ca şi cei care au constituit o piedică în calea progresului.

Vor fi înfăţişate succesele de însemnătate istorică obţinute în opera de edificare socialistă a ţării, munca plină de abnegaţie pe care întregul nostru popor o desfăşoară sub conducerea partidului, a secretarului general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, pentru înflorirea continuă a patriei, pentru afirmarea ei tot mai puternică în viaţa economică şi politică a lumii.

Vor fi continuate cercetările arheologice şi etnografice în vederea obţinerii de noi mărturii cu privire la geneza, evoluţia, organizarea şi dezvoltarea primului stat centralizat dac; unitatea culturii materiale şi spirituale a locuitorilor pe întreg teritoriul patriei; formarea poporului român şi continuitatea sa neîntreruptă pe aceste meleaguri...

Aniversarea a 2 050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat şi independent va constitui un nou prilej de intensificare a educaţiei patriotice, revoluţionare a tineretului, a tuturor cetăţenilor. Cinstind marile evenimente ale istoriei neamului nostru, pe marii noştri înaintaşi şi faptele lor de glorie, oamenii muncii din întreaga ţară, fără deosebire de naţionalitate, strîns uniţi în jurul partidului, al secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, vor acţiona cu toată energia şi capacitatea lor de creaţie pentru a face din România o ţară puternică şi înfloritoare, pentru făurirea noii istorii a patriei, a istoriei sale socialiste şi comuniste.

(Din Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 26-27 octombrie 1977 cu privire la aniversarea a 2 050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat şi independent.)

2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent

SĂRBĂTORI ȚĂRĂNEȘTI DE PRIMĂVARĂ

Prof. dr. docent MIHAI POP

Etnografii numesc aceste sărbători în ansamblul lor „obiceiuri agro-pastorale". Denumirea — cu iz savant — închide în ea cîteva prejudecăți ale cercetărilor de pînă acum în acest domeniu. Mai întîi prejudecata ce rezidă în separarea agriculturii de păstorit, adică acea supoziție mai veche că românii au fost la început numai păstori (sau mai cu seamă păstori) și că au deprins agricultura mai tîrziu. Or, cercetările mai aprofundate au arătat că oamenii acestor comunități au cultivat pămîntul și au crescut vite, de cînd există poporul român. Deci, cele două ocupații sînt simbiotice și, deopotrivă, definesc identitatea etnică românească, îi caracterizează cultura tradițională în care ruralul intră ca un component important. Ca un component important dar nu unic, deoarece este greu de presupus că poporul român s-a format numai la sate, cînd știm că atît dacii — prin numeroasele lor „dave" — cît, mai ales, romanii au avut o înaltă cultură citadină.

Mai puțin prejudicios este primul termen al denumirii etnografice: cel de „obiceiuri". Fie și pentru faptul că în viața tradițională și chiar în cea de azi obiceiurile se întîlnesc, bune sau rele, pretutindeni și în cotidian și în necotidian, se sărbătoresc — ceremonial sau ritual. Momentele la care se referă glosele mele sînt necotidiene, cuprind ceremonii și rituri ce caracterizează valența sărbătorească, sînt deci sărbători în sensul cel mai propriu al cuvîntului. Limitînd considerațiile mele nu la toate obiceiurile, ci numai la sărbătorile de primăvară, mă voi opri mai pe larg doar la două momente ce marchează, în aceleași comunități, începutul muncilor în cele două domenii principale ale ocupațiilor țărănești: la sărbătoarea Plugarului, numită în unele locuri Crai nou și în altele, Tînjaua, și la Stîna, numită și ca Sîmbra oilor, Ruptul stupelor sau Măsurișul; voi încheia cu importanta sărbătoare a Rusaliilor, care punctează finalul marii secvențe calendaristice ce începe cu Anul nou[1].

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1979.

Cel dintîi „la arat şi semănat"

Plugarul era o sărbătoare de primăvară nelegată de o dată fixă, în care sătenii cinsteau pe cel mai harnic dintre ei, pe cel care ieşea în primăvara respectivă cel dintîi cu plugul „la arat şi semănat".

În satele tradiţionale, mai cu seamă în satele cu ţărani liberi — moşneni, răzeşi, nemeşi — cu ierarhie bazată pe titluri, mai nou şi pe avere, sărbătorirea *Plugarului* marca modalitatea de a stabili o altă ierarhie, bazată pe hărnicie. Am putea spune în limbajul nostru de astăzi că „plugarul" era un „fruntaş în muncă". De fapt, existenţa acestei modalităţi de a stabili o a doua ordine ierarhică nu era decît o formă de corectare a ordinii ierarhice primare, cu normele ei dominatoare şi uneori prea rigide.

Potrivit normelor mai vechi ale satelor „plugarul" avea dreptul de a judeca faptele celorlalţi săteni, mai cu seamă ale tinerilor, dacă era ales din rîndul lor, şi judeca îndeosebi faptele de muncă. El putea să pedepsească pe cei ce nu-şi făceau la timp şi cum trebuie muncile de primăvară cu o pedeapsă de factură medievală clară — cu bătaia la tălpi. „Plugarul" ţinea scaun de judecată într-un loc anume destinat prin tradiţie şi în faţa întregii colectivităţi.

Pentru a face mai fluentă ierarhia prea rigidă bazată pe titluri, poporul a creat şi alte modalităţi de a promova pe cei mai harnici, mai iscusiţi. O funcţie similară cu aceea a *Plugarului* avea, în unele zone folclorice, sărbătoarea *Boului înstrunat* şi, mai demult, probabil în toate zonele, *Încurarea cailor* — în ziua de Bobotează (6 ianuarie).

În toate aceste sărbători se urmărea, deci, stabilirea unei noi ierarhii, a unui alt prestigiu decît cel dobîndit prin starea socială. Dealtfel, poporul avea numeroase criterii de stabilire a prestigiului. De pildă, dincolo de titlu, prestigiul se putea dobîndi prin înţelepciune, prin pricepere la anumite îndeletniciri, prin bunătate şi generozitate şi nu în urmă de tot prin vîrsta optimă în domenii pe care noi le numim artistice: în dans, în cîntec etc. Privite sub aspectul funcţiilor sociale, faptele menţionate vorbesc despre spiritul de sinceră democraţie care stăpînea relaţiile dintre oameni în societatea rurală românească tradiţională[1].

Ca orice act sărbătoresc cu vădită ceremonialitate şi cu implicaţii rituale, scenariul dramatic al *Plugarului* avea regulile lui de joc. Fără a le descrie (fiindcă, în general, sînt cunoscute celor de origine rurală şi chiar orăşenilor interesaţi de pitorescul tradiţiilor populare), vreau să remarc doar că nu lipsea mersul la o apă curgătoare, unde cel ales să joace rolul „plugarului" era spălat pe faţă sau chiar scăldat. Contactul cu apa poate fi interpretat ca normă a unui nou rit de purificare, dar şi ca un moment cu semnificaţie de bună urare pentru rodirea cîmpurilor însămînţate. Dealtfel, acest lucru îl face şi textul unei urări şi rugi, totodată, din varianta maramureşeană a sărbătorii. În contextul de ansamblu al ceremonialului, spălatul-scăldatul poate fi însă şi un semn al învestirii „plugarului" în rolul, în demnitatea sa.

De rînduiala ceremonială a sărbătorii, ţinea cortegiul, care în Maramureş avea o deosebită amploare şi un colorit foarte pitoresc. În timp ce cortegiul străbătea drumul spre apă, avea loc un moment ludic (de joacă), ce poate fi socotit, totodată şi o probă: încercarea „plugarului" de a se salva prin fugă. Iar ca un act compensator şi o încheiere a ceremonialului — masa festivă pe care o oferea „plugarul". O menţiune deosebită merită denumirea de *Crai nou* ce se dădea sărbătorii, mai binezis sărbătoritului, în Moldova. Termenul vorbeşte direct de acea nouă ierarhie a hărniciei, pe care o promova sărbătoarea şi, firesc, de rolul conducător şi justiţiar al primului plugar.

Mai ciudată şi mai direct referenţială este denumirea maramureşeană a obiceiului: *Tînjaua*. Ea vine de la proţapul numit în acele locuri „tînja", ce leagă rotilele plugului de jug şi care în cortegiul format din mai multe atelaje frumos împodobite şi trase de flăcăi are un efect deosebit ca expresie folclorică.

Stîna era tot o sărbătoare de primăvară, nelegată de o zi anumită a calendarului, dar prăznuită, ca şi *Plugarul*, într-o duminică. Ea marchează constituirea stînelor prin asociere, în satele în care gospodăriile ţărăneşti creşteau oi, în special pentru nevoile lor şi mai puţin pentru piaţă. Constituirea se făcea prin minuţioase tratative de natură economică între cel care accepta şi cei care îl acceptau să fie „gazda stînii", adică să ia conducerea asociaţiei şi răspunderea ducerii la bun sfîrşit a văratului oilor. Gazdei îi reveneau o seamă de îndatoriri: să găsească muntele unde vor văra oile, să angajeze ciobanii — păcurarii — să pună la dispoziţie ustensilele necesare organizării stînii şi vasele necesare adunării şi prelucrării laptelui, adică să asigure condiţii pentru buna funcţionare a asociaţiei.

Şi în acest sector al vieţii comunităţilor rurale, normele nescrise dar permanent valabile, prevedeau negocieri, învoiri bazate pe încredere reciprocă, pe relaţii de înrudire, de vecinătate sau de prietenie, pe nevoia de conlucrare, de într-ajutorare. În primul rînd însă sărbătoarea avea o funcţie social-economică. Ea se materializa printr-un act gospodăresc, „măsurişul", adică măsuratul laptelui pe care îl dădeau oile fiecărui „sîmbraş" (membru al asociaţiei) la prima mulsoare, în ziua sărbătorii. Pe această bază se stabilea, proporţional, cantitatea de produse — caş, brînză etc. ce se cuvenea fiecărui membru al asociaţiei. Altădată acest act gospodăresc şi, totodată, solemn — măsurarea cantităţii de lapte — se „înscria" pe răbojul cu care se numărau şi oile şi pe care pînă astăzi la unele popoare vecine (mai înainte şi la noi) se însemnau şi zilele calendarului. Produsele se distribuiau, după cotele stabilite, fiecărui sîmbraş, în timpul verii, cînd sîmbraşul era dator să urce la munte pentru a aduce la stînă mălai şi sare. Dacă pînă la un anumit moment al văratului toate cantităţile erau distribuite, atunci la stîna din

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1978.

munte se făcea un al doilea „măsuriș", pe baza căruia produsele erau împărțite sub formă de cote suplimentare.

Cele cîteva elemente ale mecanismului de constituire și funcționare a stînei prin asociere arată că în viața satelor noastre tradiționale au existat forme de conlucrare economică bine elaborate și bazate pe sistemul general de norme și valori ale culturii populare românești. Sărbătoarea avea în secvențele scenariului ei elemente ceremoniale ce îi dădeau caracterul festiv și urme de străvechi rituri de profilaxie și de bună urare. Participarea la sărbătoare se pregătea cu grijă, de către fiecare sîmbraș și nu numai sub aspect economic, ci și sub cel ceremonial. Gospodinele preparau colacii ceremoniali, mîncărurile tradiționale și băutura. Familii întregi urcau la locul unde se desfășura sărbătoarea și aici petreceau împreună, așternînd mese pe iarba verde. Firește, muzica și dansul făceau parte integrantă din ceremonial.

Moment de început, sărbătoarea cuprindea acte profilactice menite să protejeze oile în timpul verii de îmbolnăviri, de intemperii și ploaie. Ca în majoritatea acțiunilor sociale necotidiene, ceremoniale sau rituale, și în sărbătoarea *Stînei*, diverse semne simbolice, ori elemente de vocabular ale scenariului aveau mai multe sensuri și puteau fi descifrate în diferite modalități. Astfel, înconjurarea staulelor de trei ori, cu întreaga turmă, putea fi semnul constituirii asociației, sigiliul ce se punea pe contractul oral (după cum hora era un sigiliu în riturile fundamentale ale vieții de familie) dar putea fi socotit și „cercul magic" menit să apere turma.

Diferitele denumiri marcau și ele accentul ce se punea în diverse regiuni pe una sau alta din funcțiile sărbătorii. Dincolo de genericul *Stînă*, *Sîmbra oilor din Oaș*, de pildă, marca îndeosebi însîmbrarea (asocierea), dar, denumirea ei aparte ne lasă să înțelegem că în mediile țărănești se cunoșteau și alte forme de asociere în muncă, de vreme ce vărătul colectiv al oilor era numit într-un anume fel. Altă denumire a sărbătorii *Ruptul stupelor*, din Maramureș marca drept funcție importantă, deși nu primordială, faptul că, cu acest prilej, se despărțeau oile cu lapte de cele sterpe, care erau mînate la munte în turme aparte.

Datini străbune la Sîmbra oilor

Cele două sărbători *Plugarul* și *Stîna* — au o vechime considerabilă, originea lor ducîndu-ne pînă în perioada evului mediu timpuriu, atunci cînd comunitatea rurală s-a constituit ca structură socială închegată, cu un sistem de norme și valori, cu necesități economice colective bine conturate. Pe planul relațiilor dintre neamuri, familii și comunitate, această etapă făcea nu numai probabilă, dar și necesară apariția unor momente-sărbători, ce aveau menirea de a marca în chip complex trăsături esențiale din viața gospodărească rurală tradițională, în care cultivarea pămîntului și creșterea vitelor erau două ocupații necesar-complimentare. În desfășurarea sărbătorii există elemente ce denotă rituri mai vechi, precum și semne cu valoare simbolică. Toate acestea ne conduc la substratul traco-roman, dovedind — ca sintagme și elemente de vocabular — continuitatea limbajului nostru cultural străvechi. În feudalismul timpuriu românesc, atunci cînd și pe planul limbii s-a dat expresie românească unui mai vechi limbaj, el a fost reorganizat în formele noi sub care îl găsim azi în folclor.

Manifestări specifice fiecărei așezări rurale, cele două sărbători au devenit în perioada contemporană mari serbări populare: *Tînjaua* din Hotenii Maramureșului și *Sîmbra oilor* din Certeze-Oaș au intrat în repertoriul marilor manifestări folclorice, au ajuns veritabile serbări naționale, în care accentul s-a deplasat spre joc și pitoresc. Aceasta mai cu seamă pentru cei ce vin din afară, spre a lua parte (mai mult ca privitori) la ele. Dar pentru cei ce le practică, în a căror conștiință ele străbat același drum al vechilor tradiții, înțelesul lor, sensurile lor economice și morale — deși trecute pe un plan latent — nu s-au pierdut.

Vechi rădăcini tracice

Dealtfel, în general, sărbătorile s-au pliat întotdeauna și se pliază și astăzi vremurilor, suferă mutații, dar nu își pierd sensurile umane fundamentale. Un exemplu de veche sărbătoare nu numai în elementele ei constitutive, dar și în ansamblul și în sensul ei primordial, care s-a păstrat aproape nealterată în comunitățile rurale pînă astăzi este ciclul *Rusaliilor*. Cu sensul lor profund, ele vin pînă la noi de la traci și romani. Vorbind despre *Rusalii*, Vasile Pârvan scria: „O a doua dovadă a vechimei noastre la Gurile Dunării e marea răspîndire, așa de timpurie, a sărbătorii Rusaliilor *(Rosalia)*, nu numai la țară, dar chiar și în orașele grecești, care nu o cunoscuseră niciodată pînă atunci. În adevăr, dacă cercetăm pietrele scrise, găsite în Sciția Mică [Dobrogea] vedem că dintre toate sărbătorile țărănești, cele mai des pomenite erau sărbătorile... prăznuite în cinstea și spre amintirea răposaților la mormintele lor". Sărbătoarea — arăta marele istoric și arheolog —se potrivea cu datinile și obiceiurile tracilor care credeau în nemurirea sufletului și aveau un foarte elaborat cult al strămoșilor. Cei morți erau considerați apărători ai celor vii, de aceea li se aduceau prinosuri și închinări. „La Rosalia se făceau în toate tîrgurile și satele greco-traco-romane... mari sărbători, cu praznice pentru vii și morți, deopotrivă. Astfel, la sărbătoarea trandafirilor, viii se întîlneau oarecum aievea cu morții în acel mare praznic ținut pe iarbă în cimitire și înfățișat în piatră pe mai toate stanele de mormînt din părțile noastre. Se turna atunci pe brazda care acoperea pe răposați vin și se punea colivă și se aprindeau lumînări și, mai ales, se aduceau ca podoabă multe, multe roze".

Bazat pe izvoare scrise și arheologice, V. Pârvan afirma pregnant că *Rusaliile* țăranilor noștri — *Moșii* — sînt serbate astăzi întocmai ca acum o mie nouă sute de ani de către strămoșii noștri. Într-adevăr, imaginea pe care ne-o dă el despre aceste „praznice ale celor vii cu cei morți" s-a păstrat aproape nealterată în elaboratul sistem al cultului strămoșilor în mai toate părțile teritoriului românesc. Caracterul străvechi al sărbătorii și legătura ei neîntreruptă cu substratul daco-roman sînt confirmate și prin denumirea *„moși"*, cuvînt de substrat pe care îl regăsim și în albaneză, și care este, după toate probabilitățile, geto-dac[1].

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1978.

Ca un fenomen unic de trecere peste vreme și de mare persistență în fața tuturor mutațiilor trebuie să consemnez faptul că în satele din Țara Lăpușului — acel loc de atît de compactă cultură populară românească din Nordul țării — mi-a fost dat să văd cum la mormintele împodobite cu flori se adunau neamurile, cu lumînări și tămîie, dar și cu mîncare și băutură, ca la orice praznic, pentru a-i pomeni — la început, cu o sacră ritualitate, mai apoi, cu ceremonialitate sărbătorească — pe cei ce-i evocau. Se realiza astfel acea comuniune între cei vii și moșii și strămoșii lor, o mare solidarizare între cele două părți ale fiecărui neam — cei de aici și cei de dincolo. Dar se realiza, într-un desăvîrșit spirit comunitar, și acea unitate a grupului social mare — a satelor, care în acel moment de întîlnire aduceau pe cei rămași acasă, dar readuceau la vatră și pe cei plecați.

Străvechi, venind din substrat sau formate în evul mediu timpuriu, sărbătorile de primăvară, sărbători în primul rînd ale muncii, dovedesc, ca atîtea alte fapte folclorice, existența unui sistem de norme și valori bine închegat, care și-a găsit forme proprii de expresie în cultura noastră populară, elaborată în timp și păstrată peste veacuri și milenii.

PLANSELE NOASTRE

① Sub înaltul patronaj al președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, și al președintelui Republicii Italiene, Sandro Pertini, în luna ianuarie a.c. s-a deschis, la București, expoziția de arheologie **Originile Romei** și, respectiv, la Roma, expoziția **Civilizația dacilor,** evenimente ce atestă vechile și trainicele legături dintre Italia și România: afișul expoziției românești de la Roma, reprezentînd imaginea unei statuete dacice aflată în colecțiile Vaticanului; cnemidă din mormîntul tracic, de la Agighiol

④ Coperta caietului expoziției italiene; detaliu dintr-un grup statuar înfățișîndu-l pe Hercule și Minerva; partea superioară a unui trepied din bronz, descoperit la Palestrina (**„Originile Romei" la București — „Civilizația dacilor" la Roma**, p. 48)

②③ Pictorul Constantin Petrache din Capitală a realizat o suită de portrete din marea galerie a voievozilor din cele trei Principate românești. Prezentăm opt tablouri cu portretele primilor voievozi din Țara Românească și Moldova, în ordinea în care au domnit: Basarab I, Dragoș vodă, Nicolae Alexandru, Bogdan I, Vladislav Vlaicu, Petru I, Radu I, Dan I **(Țările române în lumea europeană a veacului XIV**, p. 5)

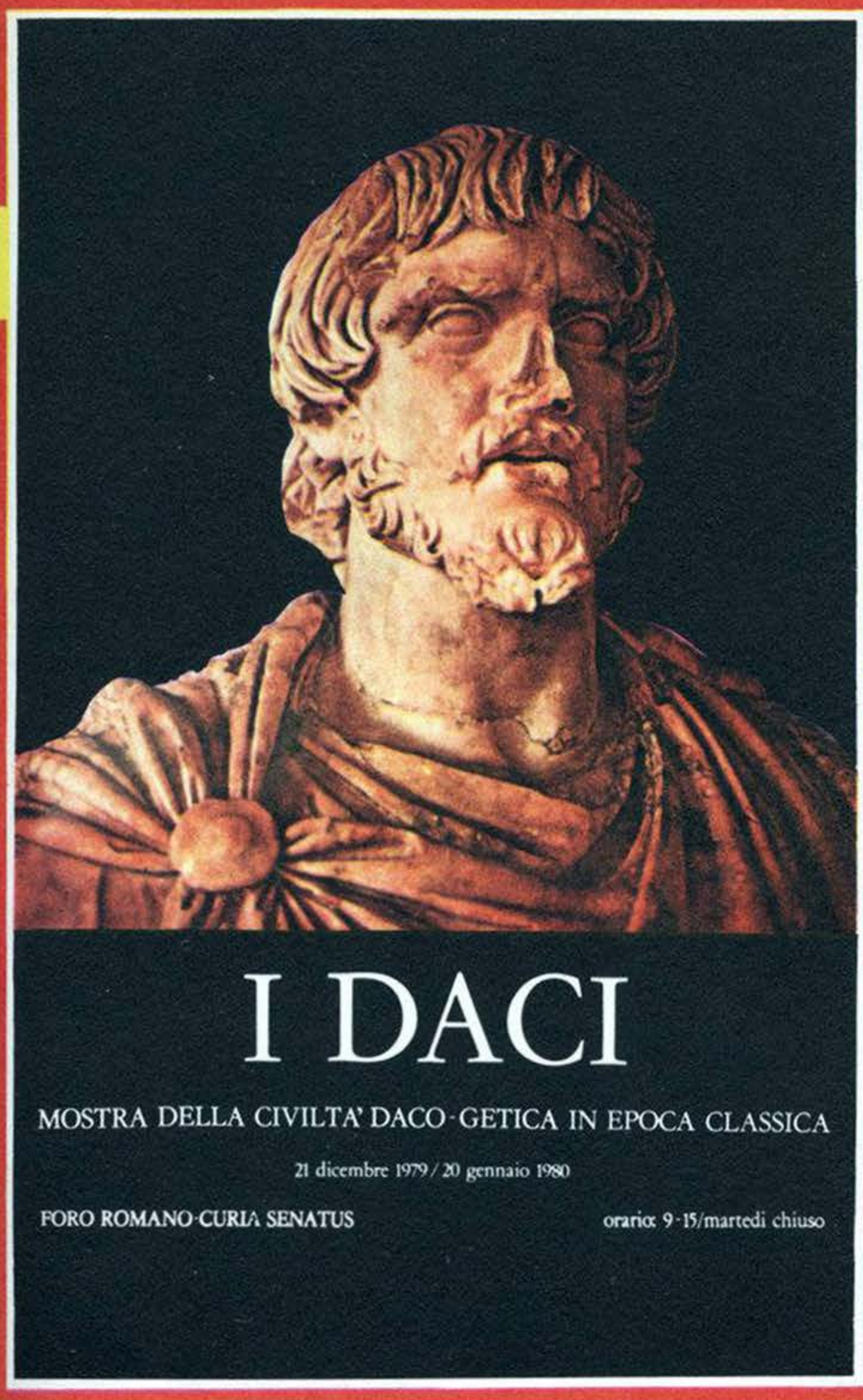

I DACI

MOSTRA DELLA CIVILTA' DACO-GETICA IN EPOCA CLASSICA

21 dicembre 1979 / 20 gennaio 1980

FORO ROMANO-CURIA SENATUS

orario: 9-15/martedi chiuso

Basarab I

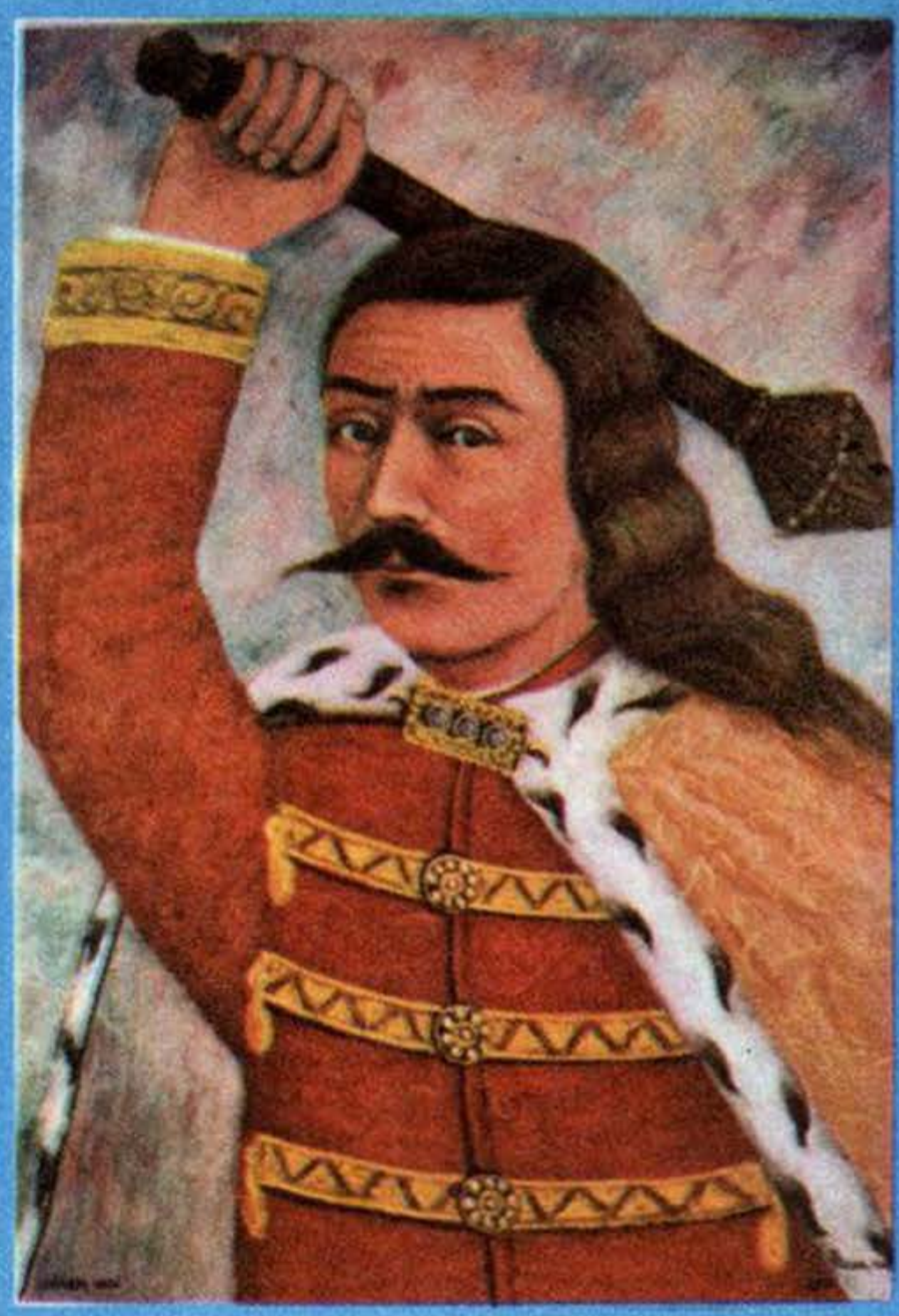

Dragoș Vodă

Vladislav Vlaicu

Petru I

Nicolae Alexandru

Bogdan I

Radu I

Dan I

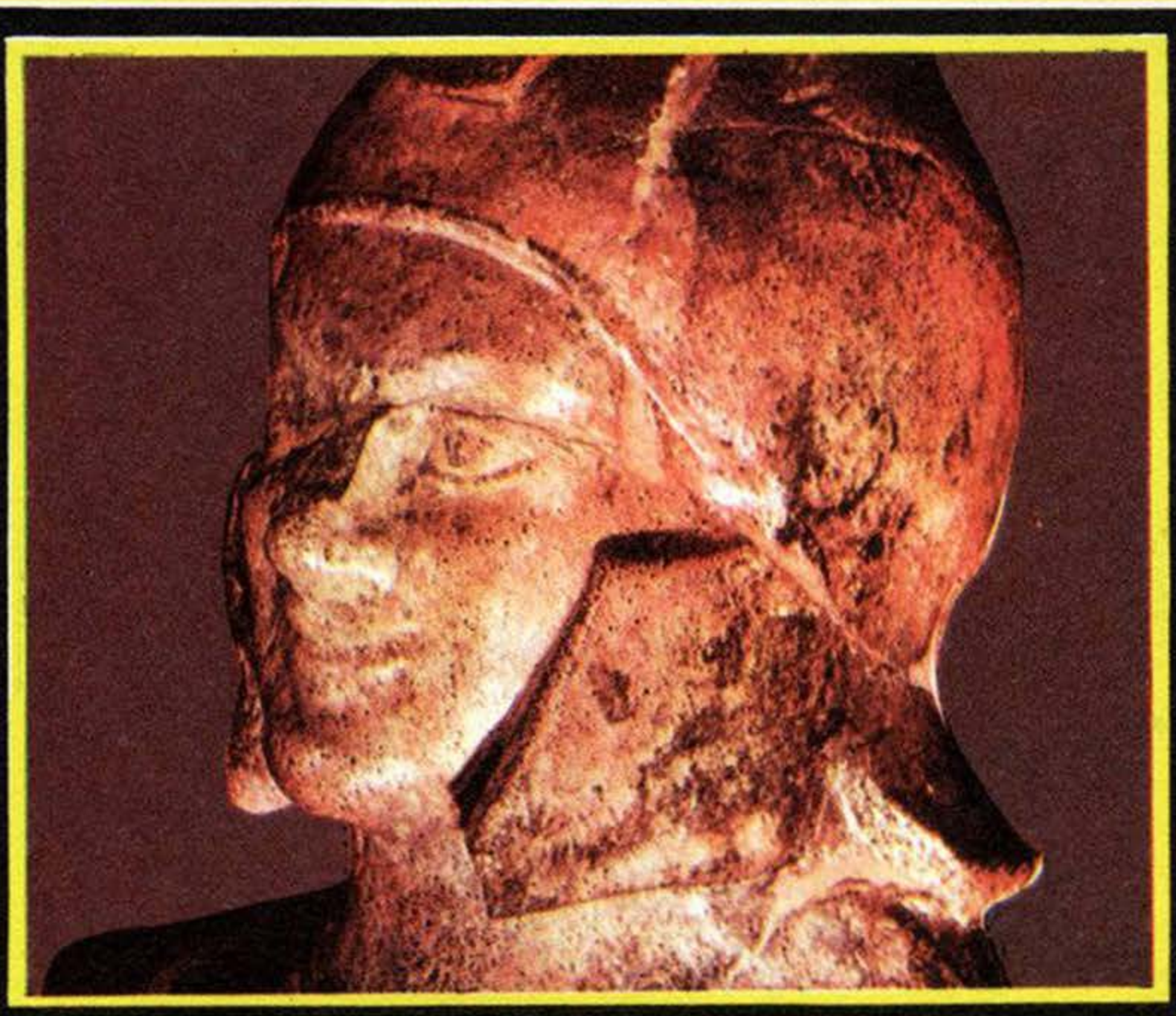

Expozitie de arheologie • ITALIA

ORIGINILE ROMEI

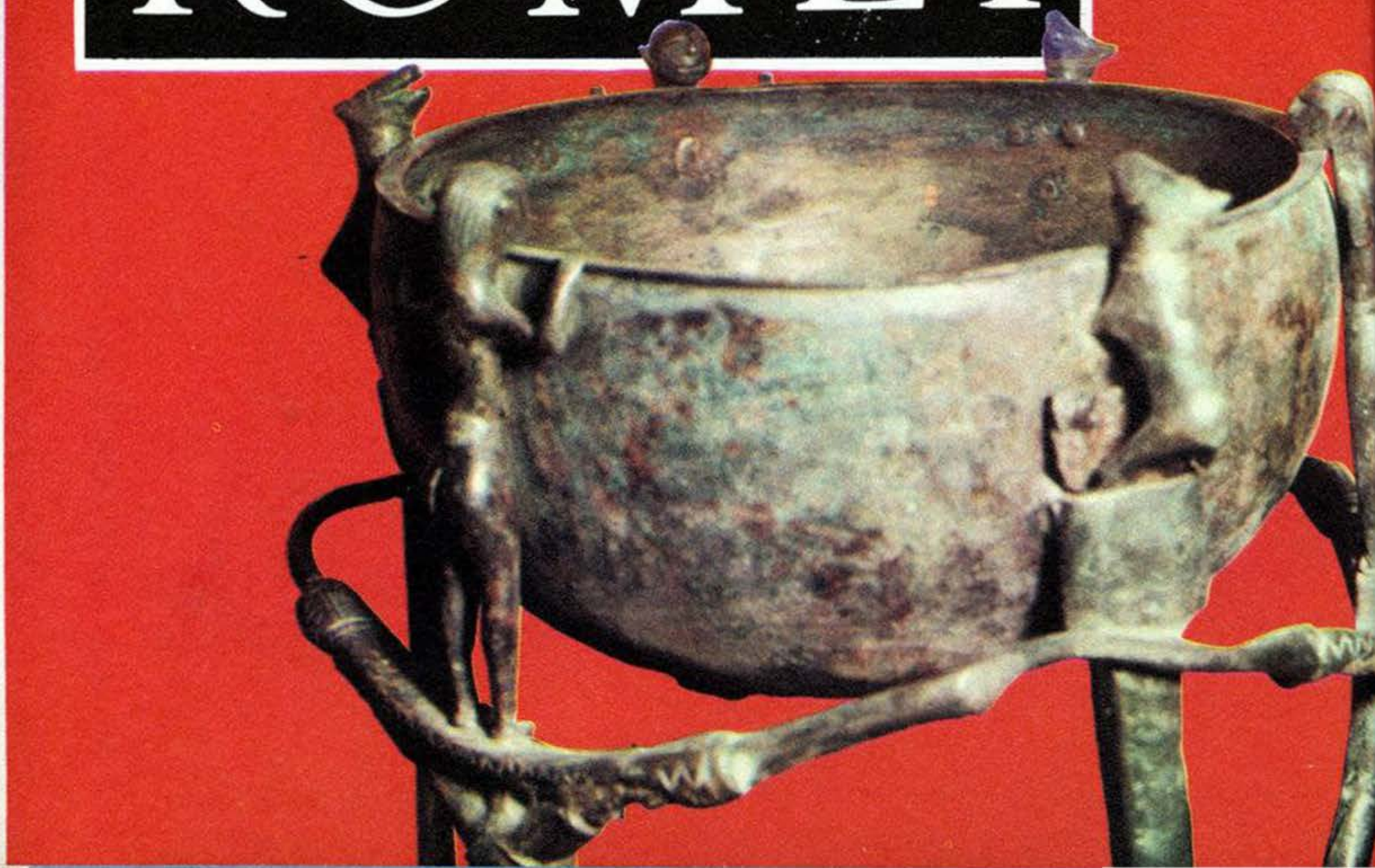

Integrul şi modestul cetăţean GHEORGHE MAGHERU

PAUL CERNOVODEANU
MARIAN ŞTEFAN

În ziua de 24 martie 1880, pe prima pagină a cunoscutului ziar Românul a apărut acest anunţ: „Cel care a luat parte la renaşterea din 1821! Cel care a arătat la 1828 virtutea militară a săteanului român, mergînd cu panduriі săi pînă la Plevna[1]. Cel care în 1848 a ridicat cu dorobanţii săi stindardul emancipării, al dreptăţii şi al libertăţii. Cel care, la septembrie 1848[2], plîntase stindardul naţionalităţii şi al credinţei române în tabăra lui Traian din Oltenia[3] şi ar fi dovedit de atunci încă Europei, dacă n-ar fi ascultat sfaturile diplomaţiei, ce poate românul cînd la arma în mînă, Gheorghe Magheru nu mai este!“

Aflat de trei luni în Capitală, pentru a participa la lucrările Parlamentului (în ultimii ani ai vieţii fusese desemnat ca deputat de Colegiul I Dolj), Gheorghe Magheru[4] încetase din viaţă duminică 23 martie, la ora 16, într-o cameră a Hotelului „Dacia“ (fostul han Manuc), datorită urmărilor unei pneumonii. Avea 76 ani şi închisese ochii „sărac de avere, dar bogat în fapte“.

În şedinţa solemnă care a avut loc la 24 martie 1880, Camera deputaţilor, prin preşedintele ei, C.A. Rosetti[5], unul dintre vechii fruntaşi paşoptişti, a elogiat figura generalului: „Toată viaţa lui, generalul Gheorghe Magheru a luptat pentru dreptate şi libertate şi a avut fericirea a muri sărac... dar fericit că a văzut România liberă şi independentă“. Deputatul D. Dimancea, în semn de „cel din urmă omagiu pe care ţara îl aduce marelui bărbat care şi-a sacrificat viaţa pentru patrie“, a propus doliu naţional de trei zile, iar Gr. Heliade a cerut ca toate cheltuielile legate de înmormîntare să fie suportate din fondurile statului. Propunerile au fost adoptate în unanimitate şi s-a hotărît ca deputaţii să asiste in corpore la funeralii.

Senatul, la rîndul său, a delegat, în şedinţa din 26 martie, pe generalul Ion Cernat, colonelul Ion Pilat şi G. Enescu să asiste la funeraliile fixate pentru vineri 28 martie.

„Conform programei — cum se relata într-un amplu reportaj apărut în numerele din 29 şi 30 martie ale ziarului Românul — ceremonia religioasă s-a făcut la biserica Sf. Gheorghe Nou, la orele 8 şi jumătate a.m.“ Discursul funebru a fost rostit de către senatorul Gh. Chiţu, fost comisar de propagandă al guvernului revoluţionar din 1848 şi prieten al defunctului. Senatorul a relevat meritele generalului în timpul revoluţiei, omul la al cărui apel patriotic au răspuns mii de români, pe care i-a strîns sub comanda sa în tabăra de la Cîmpul lui Traian.

[1] Aluzie la faptele de arme ale panduriior de sub comanda lui Gh. Magheru, în cursul războiului ruso-turc din 1828-1829.
[2-3] *Magazin istoric*, nr. 9/1968; 11/1974.
[4] Amănunte despre Gh. Magheru şi familia sa, în nr. 5/1971.
[5] *Magazin istoric*, nr. 3/1972.

„Două armate puternice năvălesc atunci în ţară şi amîndouă somează pe generalul revoluţiunii a se supune. El le răspunde cu antica mîndrie română: «Dacă duşmanii noştri sînt îndoiţi [dublaţi ca număr], şi spada mea are două tăişuri!»". Numai urzelile şi presiunile diplomaţiei străine l-au determinat pe general să cedeze. Dar, după ce „oştirea este concediată şi Magheru pleacă în exil..., el n-a încetat un moment d-a lupta... pentru dreptate, pentru libertate şi progres. Toată dorinţa sa, toată ambiţia sa cea mai ardentă era aceea d-a servi în orice ocasiune ca soldat credincios patriei...".

De la biserica Sf. Gheorghe Nou, cortegiul funerar s-a îndreptat spre Gara Tîrgovişte (actuala Gară de Nord), de unde rămăşiţele pămînteşti ale lui Magheru au fost transportate la Tîrgu Jiu, spre a fi înhumate în pămîntul natal. „Toţi miniştrii — scria Românul — deputaţiunile Senatului şi ale Camerei deputaţilor şi reprezentanţii autorităţilor publice se aflau [de] faţă. La orele 9 şi trei sferturi, sicriul, purtat pe umerii mai multor domni deputaţi, fu condus la carul mortuar şi fu primit de musicele militare cu Imnul naţional. Apoi cortegiul se pune în mişcare... Cordoanele erau ţinute, pe partea dreaptă, de d-nii I.C. Brătianu şi C.A. Rosetti, ca membri ai Guvernului provizoriu [de la 1848], pe partea stîngă, de d. Ion Ghica şi de d. colonel [Dimitrie] Lecca, ministru de Resbel, ca represintant al armatei şi al Moldovei. Imediat după carul funebru urma fiul regretatului general, d. maior R[omulus] Magheru. Apoi veneau miniştrii, delegaţiunile, corpul ofiţeresc şi un public numeros... Cortegiul parcurse strada Lipscani, Calea Victoriei şi Calea Griviţei, pînă la Gara Tîrgovişte. Pe tot parcursul, stradele, ferestrele şi balcoanele erau îndesate de spectatori. Muzicile militare şi [cea] a Gărzii naţionale intonau alternativ marşuri funebre. Astfel, patria recunoscătoare făcu ultimele onoruri bărbatului care o viaţă întreagă a luptat pentru binele şi fericirea ei".

Un ultim omagiu i-a adus la 13 aprilie 1880 Societatea Junimea română din Paris (printre membrii căreia se numărau viitorii istorici Gr. Tocilescu şi I. Filitti), printr-o telegramă publicată în paginile Românului, prin care îşi exprima adînca durere provocată de moartea generalului, regretînd „într-însul pe marele patriot român, integrul şi modestul cetăţean, luptătorul aprig pentru libertate şi românism de la '21 şi '48".

Demnitatea de român se afla in toate inimile

Născut în 1804[1], Gheorghe Magheru n-a fost doar un brav ostaş. Vasta sa corespondenţă — în parte inedită — ne relevă şi o altă latură a activităţii sale, aceea de om politic şi destoinic diplomat, dovedindu-şi capacităţile nu numai în perioada plină de încercări a revoluţiei din 1848, dar mai cu seamă în cea următoare, a pribegiei amare de peste hotare, care s-a prelungit vreme de aproape un deceniu.

Scrisorile adresate tovarăşilor săi de luptă, fie în ţară fie în exil, în majoritate fruntaşi revoluţionari — N. Bălcescu, Avram Iancu, I. Heliade-Rădulescu, fraţii Goleşti, N. Pleşoianu, Christian Tell, I. Ghica, C.A. Rosetti, Ion Maiorescu, G. Barit, Florian Aaron ş.a. — sultanului Abdul Medjid, ori împăratului Napoleon III, miniştrilor de Externe ai Franţei şi Marii Britanii, contele Walewski şi lord Clarendon, ambasadorilor acestor puteri la Constantinopol, Thouvenel şi lordul Stratford de Redcliffe sau reprezentanţilor consulari, francez şi englez în Principate, Billecocq şi Colquhoun, înalţilor demnitari ai Porţii, Omer paşa, Fuad efendi, Riza paşa şi Suleiman paşa, comandanţilor imperiali austriaci, Puchner şi Pherterli lui Magheru. Cercetătorii au optat pentru anul 1802 sau 1804 ţinînd cont de unele mărturii ale prietenilor apropiaţi sau ale rudelor generalului. Există totuşi un document (paşaportul eliberat de autorităţile au trlace din Sibiu la 30 iulie 1850) în care figurează anul 1804 ca dată a naşterii lui Magheru. Dat fiind faptul că documentul poartă semnătura posesorului, rezultă că această dată a fost indicată de el însuşi, impunîndu-ni-se ca atare. (Documentul se află la Arhivele Statului Bucureşti, microfilme Austria, rola 100, cadrele 243-244.)

[1] Pînă acum nu s-a găsit nici un act oficial care să ateste data naş-

smann, fruntaşului revoluţionar maghiar Lajos Kossuth şi altora, reflectă ideile generoase ale lui Magheru puse în slujba emancipării sociale şi naţionale a poporului român, profunda dragoste de patrie şi clarviziunea sa politică. Reunirea şi publicarea — cîndva — a întregii sale opere epistolare vor întregi, sub multe aspecte, cunoaşterea unei fascinante personalităţi paşoptiste.

O primă scrisoare[1], rămasă necunoscută pînă azi, ni-l înfăţişează pe Magheru în ipostaza de cronicar al ultimelor zile ale revoluţiei din Ţara Românească. Documentul conţine date interesante despre activitatea conducătorilor revoluţionari în lunile septembrie-noiembrie 1848, inclusiv o nouă relatare despre călătoria pe Dunăre[2] a revoluţionarilor arestaţi de autorităţile otomane. Scrisoarea este adresată lui Ioan Maiorescu, reprezentantul Guvernului provizoriu din Ţara Românească pe lîngă Dieta germană din Frankfurt[3] — aflat atunci în Transilvania. Magheru se găsea la Sibiu — sediul Comitetului naţional al românilor transilvăneni.

Sîntem în faţa unui izvor documentar inedit, bogat în informaţii nu numai de ordin istoric-general despre mersul revoluţiei de la 1848, dar care, mai ales, conţine aprecieri asupra naturii şi semnificaţiei evenimentelor, explică atitudinea celor implicaţi în ele.

Iată cîteva fragmente din această misivă, la retranscrierea cărora, pentru a înlesni lectura, am recurs la actualizarea unor forme gramaticale specifice limbajului epocii. Întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte.

(Domnului I. Maiorescu, agent al românilor la Transilvania)

Sibiu, 1848, noiembrie 9, stil nou

Iubite amice,

Tocmai azi Vasile[4] îmi trimise ca să citesc o scrisoare a d-tale, ce i-ai adresat cu data de 5/17 octombrie.

Nu te mira, iubite amice, dacă acum, în loc să mă aflu în munţi [în Nordul Ţării Româneşti], sînt în Sibiu. Motivele acestei urmări a mele mă voi sili a ţi le explica aci. Mai întîi însă aş vrea să-ţi fac complimentele mele sincere pentru energica activitate a d-tale de a lucra în cauza noastră. Toate măsurile ce-ai luat pentru a pune pe tapet cît se poate mai des chestiunea noastră, nu numai că le aprob, dar încă le şi laud şi le admir. Fii şi pe viitor tot aşa fără preget, iubite, şi aibi convincţia că Ţara Românească şi compatrioţii d-tale îţi vor fi datori o mare parte din prosperităţile şi regenera ea lor.

Am văzut totodată lipsa de mijloace pecuniare în care te afli şi aluzia ce faci pentru lada mea cu 4 000 florini ce se află la vama de la Bran. Ea se află încă acolo, căci exprincipele [fostul domnitor Gh. Bibescu], ca să arate şi mai bine micşorimea inimii sale, a mers de a făcut declaraţii la autorităţile de aci cum că adecă într-însa s-ar fi aflînd bogăţii de ale statului, şi mă mir de şicanele ce mi se fac cu oprirea ei încă pînă azi, de vreme ce făcînd cercetare la faţa locului s-au dovedit toate acele declaraţii false, aflîndu-se în zisa ladă numai cei patru mii florini ce-i declarasem de la început. Cu toate acestea, amice, văzînd ajutorul de 180 galbeni ce cei, am hotărît a-ţi îndeplini şi a-ţi trimite aceşti bani şi de aceea mă şi dusei pe loc la Vasile ca să mă înţeleg cu dînsul. El îmi spuse că scrisoarea d-tale, fiind venită pe la Braşov, a fost văzută acolo şi de amicul nostru Eliade, care i-a şi scris că, cît pentru [în ce priveşte] 100 galbeni, îi va trimite d-acolo de la Braşov către Vasile; 80 galbeni, ca e-i mai trebuiesc, i-am şi răspuns astăzi lui Vasile ca să ţi-i înainteze prin poştă sau către casa lui Popu [negustorul Hagi Pop-Constantin] din Viena. Cu chipul acesta

---

[1] Mulţumim şi pe această cale inginerului agronom Vlad Magheru, din Timişoara, strănepot al generalului Magheru, care ne-a pus la dispoziţie aceste documente.

[2] *Magazin istoric*, nr. 6/1978. De altfel, încă de la primele sale numere, revista noastră a consacrat un număr important de pagini evocării revoluţiei românilor din anul 1848-1849 şi a prezentat viaţa şi activitatea multora dintre fruntaşii paşoptişti: nr. 5/1967, 4,5,7-8,9,10 şi 12/1968, 3/1969, 3 şi 10/1970, 5,6 şi 11/1971, 3,7,8,9/1972, 4,6/1973, 4,10/1974, 6, 7/1976, 1-7/1978 etc.

[3] *Magazin istoric*, nr. 11/1973.

[4] Vasile Maiorescu, fratele lui Ioan Maiorescu.

În p. 33: *Gheorghe Magheru, aşa cum apare într-o ultimă fotografie făcută în 1880*

Sibiul în 1848-1849, oraşul spre care şi-au îndreptat paşii numeroşi revoluţionari munteni în anii exilului

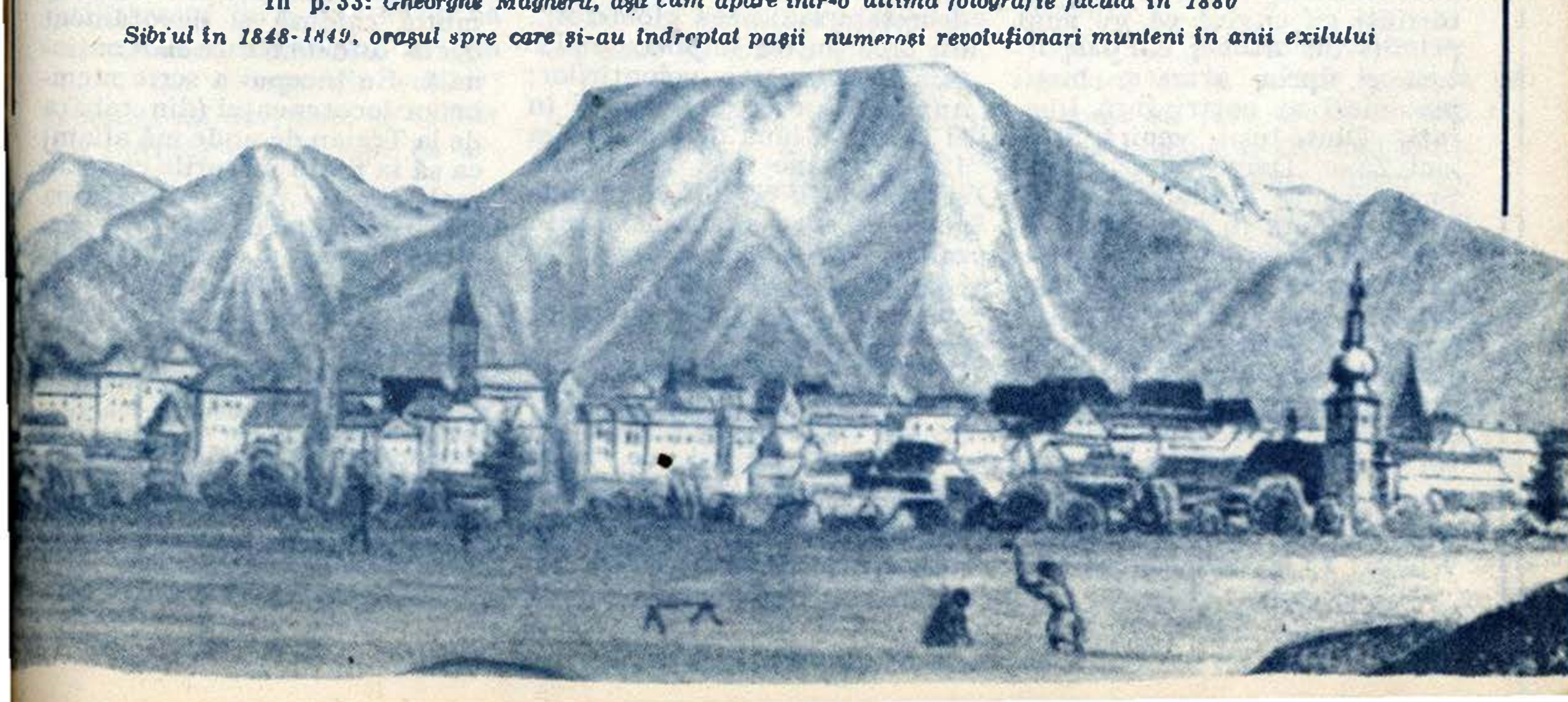

dară, amice, cauza noastră sper că nu va fi lipsită de un călduros apărător ca d-ta, cel puţin pînă la primăvară, cînd atunci ne vom gîndi iarăşi asupra mijloacelor pecuniare.

În cît pentru a trimite agenţi [reprezentanţi români] la Londra, la Paris şi la Constantinopole, totdeauna am fost de opinia aceasta; iar deocamdată nici n-am format vreun comitet care să se ocupe cu dinadinsul de toate aceste cestiuni, pentru că ai noştri (afară de Tell şi Eliade) încă n-au sosit aici. Apropo de dînşii, ascultă! Goleştii, Voinescu, Bolliac, Rosetti, I. Brătianu, părintele Ioan Snagoveanu, Zane, Deivos, Ipătescu, Ionescu de la Iaşi, Grădişteanu, N. Bălcescu fură porniţi din Bucureşti sub o escortă militară la Rusciuk şi d-acolo într-alte părţi fără a le spune unde, tocmai ca în timpii de barbarie. Bieţii oameni fură puşi la Rusciuk pe două mizerabile luntre descoperite şi fură duşi la edec în susul apei şi abia în o lună de zile ajunseră în dreptul Ruşavei [Orşovei]. Îţi poţi închipui cît fură de rău trataţi aceşti bieţi fraţi ai noştri, lăsînd la o parte că ei fură expuşi intemperiilor şi arsurei soarelui în acest lung timp; în sfîrşit, ajunseră în sus de Ruşava. Aci autorităţile erau prevenite în favorul prizonierilor; trebuie să ştii însă că dînşii aveau toţi pasporturi. Ajungînd dar aci, păzitorii lor le permise drept condescenţă [condescendenţă] a se da puţin pe uscat şi voiau însă a-i urma şi dînşii pe urmă, însă fură împinşi de către autorităţi cu cuvînt că nu sunt primiţi de cît cei cu pasporturi şi, prin urmare, bieţii prisonieri ai noştri fură liberaţi. Dintr-înşii veniră însă aici Zane, Deivos şi părintele Snagoveanu; ceilalţi îşi urmară drumul în sus, cu hotărîre de-a merge la Belgrad, ca de acolo să scoaţă pasporturi franceze şi d-acolo să apuce, unii către Francia, alţii către Londra, alţii către Constantinopole. Trebuie să ştii însă că în momentul în care fură liberi, însărcinară pe Iancu Filipescu, esadministratorul de Vlaşca, care-i urmase cu batelu cu vapori [vaporul], a duce la Constantinopole un protest din partea lor în contra tuturor cruzimilor ce făcuseră turcii la intrarea lor în Bucureşti şi în contra tuturor relelor şi tiranicelor tratări ce suferiseră în curs de o lună în voiagiul lor. Toate aceste amărunturi mi le spuse aci Zane din grai, care ajunse aci împreună cu Deivos, Ipătescu şi cu părintele Ioan. Am însărcinat însă pe Zane a face o descripţie mai esactă de[spre] călătoria lor şi a ţi-o trimite, cu toate că şi ceilalţi trebuie s-o fi şi făcut pînă acum.

Să ne întoarcem acum puţin înapoi, ca să-nţelegi motivele care m-au făcut a mă retrage. Ştii că Guvernul provizoriu mă numise general al trupelor neregulate şi şef al Gardelor naţionale din România. Eu şi plecai în România-Mică [Oltenia] spre a mă ocupa de înrolarea volintirilor. Aici nu găsii decît reacţii şi comploturi sinistre, şi chiar în contra vieţii mele din partea aristocraţilor. Fui norocit [norocos] a dejuca toate acestea şi-mi începui misia. Guvernul nostru însă era balotat întru opinia de a rezista cu armele sau nu în contra celor ce ar veni să ne răpească libertatea şi, prin urmare, şi toate lucrurile mergeau conform cu această nehotărîre. Eu totdeauna voi privi aceasta ca cea mai fatală greşeală ce am putut comite; căci dacă din vreme ne îngrijeam despre arme şi dacă puneam energie în lucrările noastre..., atunci azi puteam avea fără nici o exagerăţie peste 150 mii de volontiri armaţi. Nu-ţi mai spui că ce puteam să avem dacă d-ntîiaşi dată decretam ridicarea gloatelor... Cu prea puţine mijloace înaintam în adunarea volontirilor; numărul lor creştea din zi în zi şi într-o lună de zile aveam 12 000; arme însă nu aveam şi ca să-i ţin pe toţi cu mîinile goale în vreo tabără era în zadar.

După ce Suleiman paşa recunoscu Constituţia[1], după ce locotenenţa princiară fu salutată de toţi agenţii puterilor străine, lumea începu a fi puţin mai secură[sigură] şi a se gîndi mai puţin decît oricînd la mijloacele de rezistenţă. Dar care fu spaima tuturor cînd eşi vestea că Suleiman paşa este rechemat prin intrigile lui Titof [ambasadorul ţarist] de la Constantinopole şi că în locu-i a sosit Fuad efendi ca să restabilească vechea tiranie şi antica barbarie! Atunci văzurăm toţi că ne pierdusem timpul în zile de sărbători şi că inamicul ne putea afla fără nici o pregătire. Vestea aceasta, într-adevăr, se realiză! Suleiman paşa se îmbarcă la 2 septembrie şi vărsă lacrămi cînd se despărţi de deputăţia care venise din Bucureşti să-i poftească călătorie bună şi să-i mulţumească de omenoasa purtare ce avu cu românii. Aceşti deputaţi se-ntoarseră apoi la locuinţa lui Fuad efendi, care ajunsese de vreo două zile la Giurgiu şi îi prezentă o adresă din partea popului român! El, după mai multe dificultăţi, fu silit să o primească şi să spună deputăţiei că va veni însuşi el în Bucureşti ca să facă dreptate plîngerilor acestui popul.

Ce era pe vremea aceasta în Capitală? Lumea fierbea, demnitatea de român îşi făcuse loc şi în inimile celor mai mueratici [în sens de slabi, fricoşi] cetăţeni. Toţi voiau să moară cu armele în mînă decît să se uite ca nişte laşi a li se răpi libertatea lor. Cluburile răsunau de cele mai entuziaste şi patriotice cuvinte; se formă o legioană sacră sub auspiciile lui Bolliac şi toţi locuitorii Capitalei îmbrăţişară cu mai multă căldură şi devotament decît totdeauna cauza naţională. Eu începui a scrie membrilor locotenenţei (din tabăra de la Traian de unde mă aflam) ca să ia toate măsurile ce le-au mai rămas pentru apărarea Constituţiei. Poziţia însă era dificilă...

Ar fi trebuit din capul locului să ne armăm şi, atunci, cel

---

[1] La 13 iulie, în fruntea a 20 000 ostaşi, Suleiman paşa, emisarul Porţii, a sosit la Rusciuk; şase zile mai tîrziu, a trecut Dunărea, la Giurgiu, cu o parte a armatei sale. În 23 iulie, pe Cîmpia Filaret, 40 000 bucureşteni au salutat formarea unei locotenenţe domneşti compuse din şase membri ai Guvernului provizoriu, dar Poarta refuză s-o recunoască. În ziua de 28 iulie, s-a format o nouă locotenenţă, compusă din I.H. Rădulescu, N. Golescu şi Chr. Tell, care acceptă să modifice Constituţia după sugestiile Porţii. A doua zi, Poarta a recunoscut locotenenţa drept guvern al Ţării Româneşti, dar mai apoi a refuzat să confirme recunoaşterea acesteia.

puţin cu 100 000 oameni armaţi, am fi ţinut [rezistat] în contra Rusiei şi Turciei unite atît timp cît trebuia ca să tragem într-adevăr şi să meritäm simpatia celorlalte popoare şi, în cazul acesta, s-ar fi dezlegat, poate, pînă acum cestiunea orientală.

Dar ai să mă-ntrebi, de ce, dar, mai stăruiaţi a vă arma şi a strînge volintiri?... [Voiam] a convinge în chipul acesta Turcia că şi noi ştim a lua armele, şi noi ştim a ne apăra cu viaţa noastră sacra libertate...

La 16 septembrie scrisei protestul (nr. 1)[1] către sultan în contra intrării trupelor lui Fuad efendi în Capitală. La 16 septembrie scrisei acest răspuns (nr. 2) lui Constantin Cantacuzino [caimacamul], protestul (nr. 3) către toţi agenţii puterilor străine din Bucureşti şi cîteva rînduri (nr. 4) lui Omer paşa ce era iscălit în hîrtia lui Cantacuzino către mine, [şi] în care mi se zicea să mă [re]trag şi că voi avea cinste, viaţă, avere cruţate şi apărate...[2].

Căimăcămia era numită încă de la 13 septembrie în Bucureşti, dar România-Mică, Muscelul, Argeşul, Teleormanul şi Oltul ascultau de ordinele mele. La 26 pornisem două corpuri de avangardie către Mănăstirea de Argeş şi Piteşti, unde venea armata rusă din divizia generalului Gasford în contra mea de către [dinspre] Tîrgovişte.

Eu cunoşteam proclamaţia generalului rus Lüders ce o dăduse la 15 septembrie, în care spunea că vine să ocupe milităreşte ţara, dar nu şi că turcii cu care voiam să fim uniţi fac avangardie rusilor; spuneţi-mi dar, cum ar fi fost cu putinţă să mă lupt cu armele ruse şi turceşti unite. Pe lîngă aceasta, munţii, încă de la 20 septembrie, se acoperiseră de zăpadă. Toate acestea alăturate pe lîngă politica ce o ţinusem noi de la început [în sensul de a nu opune revoluţia Porţii] mă puseră pe gînduri să mă trag sau nu; însă la 27 septembrie domnul Grand, secretarul consulului anglian, îmi adresă o depeşă în tabără (nr. 5), în limba franceză, în care stăruieşte, precum vei vedea, a licenţia armatele mele, precum adecă îmi scriseseră şi capii locotenenţei noastre domneşti. Aceste motive dar, şi mai cu seamă ticăloasa politică a Turciei sau trădarea lui Fuad de a se uni cu ruşii în contra noastră..., mă determinară, cu destul necaz şi părere de rău a tuturor bravilor români, a mă lăsa cu totul de proiectele ce formasem de a întîmpina pe ruşi cu hotărîre de moarte-ne [de a ne opune pînă la moarte] sau liberă viaţă a naţiei române şi, prin urmare, la 28 septembrie, în urma unui consiliu ţinut cu toţi ofiţerii oştirii regulate şi neregulate, răspunsei acestea (nr. 6) către Consulatul englizesc. Făcui un protest (nr. 7) către Fuad efendi şi cel (cu nr. 8) către toate consulatele puterilor străine din Bucureşti, alăturîndu-le şi copii de [pe] cel către Fuad. Tot la 28 septembrie, făcui alăturatele două proclamaţii: una către locuitorii ţării (nr. 9) şi alta către soldaţi (nr. 10), spre a linişti pe cei dintîi şi spre a licenţia pe cei din urmă, care mă sileau a-i duce în contra inamicului.

La 29 septembrie trimisei de la Cîineni către Fuad efendi scrisoarea (nr. 11) în care îi alăturam demisiile ofiţerilor ce aceştia îmi aduseră, ca să vază şi el sintimentele de care era animată armata noastră.

La 1 octombrie, văzînd în jurnalul lui Bariţ [*Gazeta de Transilvania*] ştirea ce o da ca pozitivă cum că ar veni în ţară alt comisar, în locul lui Fuad efendi, anume Riza-paşa, îi adresai şi acestuia o scrisoare (nr. 12), în care îi dam o relaţie pe scurt de evenimentele de la 13 sept. încoa.

Acestea sunt urmările mele, amice, şi crez că cît [atît cît] mi-au stat prin putinţă tot am făcut...

În *Gazeta* lui Bariţ cu nr. 82 văzînd o descriere despre licenţierea trupelor mele din Cîmpul lui Traian, iacă ţi-l trimit, amice, şi pe acela (sub nr. 13) din care vei cunoaşte şi mai bine greutatea ce am avut din [cauza] entuziasmul[ui] oştirii şi al lanştrumului[3] de ţară, care mă sileau a-i conduce în contra oricărui va fi inamicul patriei. Toate acestea, amice, comunică-le şi agentului nostru de la Paris, amicului Alecu Golescu, şi oriunde vei mai socoti de cuviinţă, asemenea şi prin jurnale...

Astea toate să le dezbateţi bine atît în jurnale, cît şi să le explicaţi pe oriunde se cuvine, în Parlament şi în Cameră. Lucru iară contradictoriu pentru insinuaţiile diplomatice ale Rusiei este că în manifestul ţarului de la 19 iulie se zice curat că din momentele în care Turcia va băga trupe în Principate, spre a linişti lucrurile, Rusia nu numai că nu va porni pe ale sale [spre Muntenia], dar va scoate şi pe acelea care le are în Moldavia! Mai vîrtos că intrarea trupelor ruseşti n-au avut nici o umbră de pretest, de vreme ce eu, ascultînd şi de poveţele din scrisorile ce-ţi însemn, m-am retras şi prin urmare nici o armată din trupele acestor două puteri unite n-a simţit nici o împotrivire.

Azi mă pomenesc că mi se declară de la poliţie cum că trebuie să plec d-aici în altă parte precum şi alţi mai mulţi emigranţi români; lucrul nu ştiu cum s-o alege, dar am şi luat precoţiile [precauţiile] necesarie şi am şi scris spre a mi se trimite un pasport francez şi după ce-l voi primi, voi merge şi eu la vreuna din capitalele Europei. Însă pînă atunci

(Continuare în p. 61)

[1] Prin numerele din parantezele rotunde, Magheru îi indica lui Maiorescu o serie de documente pe care i le anexase la scrisoare. Aceste documente sînt cunoscute specialiştilor din lucrarea *Anul 1848 în Principatele Române. Acte şi documente*, Bucureşti, 1902-1910, vol. I-VI.

[2] Răspunsul dat de Magheru calmacamului era plin de demnitate, arătîndu-i că „românii toţi nu recunosc un guvern pus cu sabla [trupelor intervenţioniste]" şi că numai intrarea trupelor străine în ţară a stricat liniştea şi l-a silit „pe român a se scula acum din toate părţile şi a cere moarte s u liber ate".

[3] De la germanul *landsturm* = oastea formată prin mobiliz re generală.

ULTIMA VOINŢĂ A LUI I. G. DUCA

Revista Magazin istoric a publicat în mai multe numere articole privind atitudinea patriotică, antifascistă, a unuia dintre cei mai valoroşi oameni politici pe care l-a avut România interbelică — I.G. Duca, căzut victimă asasinilor legionari la 29 decembrie 1933 pe peronul Gării Sinaia[1].

După cum se ştie, fostul premier liberal, în calitate de membru al guvernului prezidat de I.I.C. Brătianu, a fost angajat din plin în ampla activitate politico-diplomatică consacrată desăvîrşirii statului naţional-unitar român[2]. De pe poziţiile apărării integrităţii şi independenţei statului unitar, el a avut o atitudine consecventă împotriva extremei drepte, atitudine care l-a determinat să ceară, în repetate rînduri, adoptarea de măsuri ferme împotriva organizaţiilor ultrareacţionare, teroriste, fasciste.

Ca şi Armand Călinescu[3] — un alt om politic patriot, antilegionar şi antifascist convins, care nu odată a intuit că atitudinea şi activitatea sa îndreptate împotriva instrumentelor naziste în România, Garda de fier şi alte elemente teroriste, de extremă dreaptă vor genera răzbunarea acestora — I.G. Duca a avut aceleaşi presentimente.

Iată acum, o dovadă impresionantă a acestei stări de spirit.

La vîrsta de numai 51 ani, pe cînd se afla la apogeul carierei sale politice — fusese de mai multe ori ministru, al Cultelor şi Instrucţiunii Publice (1912-1918), al Agriculturii şi Domeniilor (1918), ministru de Externe (1922-1926), ministru de Interne (1927), în 1931 devenind preşedinte al Partidului Naţional Liberal, iar doi ani mai tîrziu, prim-ministru (noiembrie-decembrie 1933) — I.G. Duca a simţit nevoia să-şi aicătuiască testamentul (similar în laconismul şi împrejurările care l-au generat pe cel al lui Armand Călinescu[4]) cu următorul cuprins: „Las cotitatea disponibilă a întregei mele averi soţiei mele Nadia şi rog pe fiul meu să îi lase cît va trăi ea usufructul reşedinţei mele de vară de la Măldăreşti (Vîlcea).

Doresc ca fiul meu să distrugă toate actele şi hîrtiile ce se vor găsi după moartea mea şi care nu vor prezinta un interes deosebit. De asemenea, îl rog să publice, 15 ani după moartea mea, memoriile mele, făcîndu-le corecturile cuvenite, dacă nu cumva mor înainte de a le fi putut da forma cuvenită şi

Testament

Las cotitatea disponibilă a întregei mele averi soției mele Nadia și rog pe fiul meu să îi lase cât va trăi ea usufructul reședinței mele de vară de la Măldărești (Vîlcea)

Doresc ca fiul meu să distrugă toate actele și hîrtiile ce se vor găsi după moartea mea și care nu vor prezinta un interes deosebit. De asemenea îl rog să publice, 15 ani după moarte mea memoriile mele făcîndu-le corecturile cuvenite dacă nu cum va mor înainte de a le fi putut da forma cuvenită și definitivă. Din întreaga toată întreaga în privința lor. Doresc să fie înmormîntat în biserica de la Lăpuș lângă tatăl meu (Vîlcea). Dacă cumva nu ar fi îndeplinite aceste dorințe să fie înmormîntat lângă cea a mamei mele.

Făcut în Măldărești azi 28 Mai 1930

I. G. Duca

[1-4] Despre activitatea politică şi moartea lui I. G. Duca, vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1967, 3/1975; 1/1976; 7-9/1976; 7/1975, 4, 6-9/1977.

definitivă. Am întru aceasta toată încrederea în priceperea și tactul seu.

Doresc să fiu îngropat în biserica de la Urșani, lîngă Horez (Vîlcea). Dacă — ceea ce nu pot crede — această permisie ar fi refuzată, doresc să fiu îngropat lîngă suspomenita biserică.

Făcut în Măldărești, azi 28 mai 1930

I.G. Duca".

Documentul a intrat de curînd în fondurile Arhivelor Statului din București. Mai notăm că, în 1962, Nadia Duca, soția fostului premier, și fiul acesteia, Gheorghe Duca, care trăiește dinainte de cel de-al doilea război mondial în Statele Unite ale Americii, au donat statului român proprietatea din comuna Măldărești, inclusiv cula din același loc, pentru scopuri cultural-istorice. Complet restaurat și reamenajat de către Direcția Monumentelor Istorice, acest valoros exemplar al arhitecturii românești a fost introdus în marele circuit al spiritualității poporului nostru.

Semnalînd testamentul lui I.G. Duca, nu putem omite să subliniem faptul că, în toată perioada interbelică, masele largi ale poporului român și-au manifestat cu putere și hotărîre sentimentele lor antifasciste, România fiind, după cum se știe, ultima țară din Europa în care, în toamna anului 1940, a venit la putere dictatura militaro-fascistă, ca urmare a unei crize politice interne deosebit de grave, a izolării ei internaționale, și fiind supusă presiunilor brutale exercitate de Germania nazistă, în condițiile în care aceasta domina și ocupa o mare parte din Vestul continentului.

În acei ani, lupta Partidului Comunist Român, a celorlalte forțe democratice și patriotice, din rîndul cărora a făcut parte și I.G. Duca, a fo t factorul de căpetenie care a împiedicat aproape un deceniu ascensiunea fascismului la conducerea țării, iar apoi a asigurat salvarea patriei prin victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă începută odată cu insurecția din august 1944.

Mircea MUȘAT

Istoria unei case

În 1907 s-a construit de către arhitectul Leopold Schindl o casă pe strada Apolon-Nou, colț cu cheiul Dîmboviței (astăzi Splaiul Independenței, nr. 74, colț cu strada B.P. Hasdeu). Autorizația de construire purta nr. 136 iar valoarea contractului de antrepriză se ridica la suma de 53 446 lei și 18 bani (lei aur). Beneficiar al noii locuințe era tînărul profesor universitar Pompiliu Eliade care, mai tîrziu, ca director al Teatrului Național din București, va promova un repertoriu de înaltă ținută artistică din lucrările clasice universale și va stimula dezvoltarea dramaturgiei naționale. Astăzi, o stradă între Piața Kogălniceanu și Bd. Schitul Măgureanu poartă numele de Pompiliu Eliade.

Casa prezintă vădite apropieri cu aceea de la Cîmpina a cărturarului enciclopedist, istoric și filolog, Bogdan Petriceicu Hasdeu, care, prin anii 1900, a manifestat o binevoitoare prietenie tînărului profesor Pompiliu Eliade.

Casa de pe Splaiul Independenței nr. 74 are în centrul ei — ca și locuința lui B.P. Hasdeu de la Cîmpina — o cameră octogonală (pe cele două nivele ale sale) din care pornesc patru încăperi principale — situate în cruce — spre cele patru puncte cardinale. În exterior, clădirea are un turn central octogonal și o cupolă înconjurată — ca și modelul său din Cîmpina — de creneluri.

La insistențele lui Pompiliu Eliade, strada Apolon-Nou a fost numită Bogdan-Petriceicu Hasdeu — așa cum se numește și astăzi. Ceva din gîndurile și viața acestor oameni de seamă, rămîn astfel și în clădirea bucureșteană amintită, ca în atîtea altele. Ea este reprezentativă pentru patrimoniul arhitectonic al Capitalei de la începutul secolului nostru, patrimoniu care —, pentru evidente temeiuri de ordin economic, politic, istoric și cultural — se cuvine păstrat și integrat armonios cu amplele construcții ale erei noastre socialiste.

Se poate scrie, dealtfel, istoria unui popor prin construcțiile pe care le-a înălțat, iar continuitatea neamului nostru și aportul său la civilizația europeană cuprinde, în mod evident, alături de celelalte sectoare, și creația arhitectonică din toate epocile, inclusiv din sec. XIX-XX, etapă în care s-a consolidat națiunea română și s-a constituit statul național unitar.

Dinu C. GIURESCU

NU A UITAT O CLIPĂ POPORUL

VICTOR SLĂVESCU

Începuturile vieţii lui A. D. Xenopol s-au petrecut la Iaşi, la 23 martie 1847. Născut într-o familie cu şase copii[1], Xenopol a deprins de timpuriu dragostea de muncă de la tatăl său, Alexandru D. Xenopol, om de aleasă cultură, cunoscător al cîtorva limbi străine, pasionat de muzică şi literatură. După cum însuşi scrie în interesanta sa autobiografie, Istoria ideilor mele, „în această înconjurime de muncă şi de înteţire intelectuală s-a deşteptat prima mea copilărie". La pensionul tatălui său — el însuşi un pedagog de o mare cultură — A.D. Xenopol face primele învăţături şi leagă primele prietenii, în mod special cu Emil Costinescu[2], un văr de-al său.

După doi ani petrecuţi la ţară, în casele lui Grigore Rosetti, la moşia Filipeni din judeţul Bacău, viitorul istoric ajunge împreună cu familia la Bacău „în nişte case ale lui Ruset, de lîngă casele în care stătea el şi unde tatăl meu urma înainte a da lecţii copiilor lui, mai luînd şi alţi copii din oraş". În 1856, familia se reîntoarce la Iaşi, unde tînărul Xenopol termină cursul primar la Şcoala „Trei Ierarhi", celebră de multă vreme.

În cursul superior al liceului, A.D. Xenopol devine unul dintre elevii preferaţi ai lui Titu Maiorescu, în a cărui casă începe să fie tot mai des invitat. Mentorul Junimii îi va arăta, în continuare, bunăvoinţa sa, acordîndu-i, în septembrie 1867, o bursă de 150 galbeni pe an pentru a-şi desăvîrşi studiile la Berlin. „În tot timpul cît am stat la Berlin, Iacob Negruzzi, casierul Societăţii Junimea, mi-a trimis regulat banii şi cu ceea ce mai putea rupe tatăl meu de la întreţinerea familiei noastre, am trăit la Berlin patru ani, pînă în 1871. Fiindcă recunoştinţa niciodată nu a fost străină sufletului meu, aduc şi aici [în lucrarea, Istoria ideilor mele] prinosul ei către aceşti doi bărbaţi: Maiorescu, iniţiatorul, şi Negruzzi, îngrijitorul carierei ce mi-am făcut".

În 1868, Xenopol îşi scrie şi publică cel dintîi studiu, Cultura naţională, în care afirmă convingerea că: „Orice pas pe calea propăşirii nu poate avea însemnătate pentru noi decît în măsura în care [se] reflectează asupra naţionalităţii noastre. Cosmopolitismul — sublinia el — nu este pentru noi".

La Convorbiri literare, Xenopol era socotit un talent de mare clasă. Reţinem din amintirile lui Gh. Panu[3] modul cum era apreciat la celebra publicaţie: „Pe dl. Xenopol îl cunoaşte toată lumea; el promitea de pe atunci ceea ce a devenit. Era şi pe atunci cel mai fecund scriitor al Convorbirilor literare. Se ocupa de toate şi scria despre toate. Nici nu te aşteptai cu ce venea la Junimea. Era inepuizabil, ceea ce făcea bucuria d-lui Iacob Negruzzi, directorul Convorbirilor literare.

— Ascultă Xenopol, îi zicea dl. Iacob Negruzzi, n-am manuscript destul pentru numărul viitor al Convorbirilor.

— N-ai grijă, că-ţi voi aduce, chiar mîine trec pe la redacţie ca să-ţi las ceva.

— Despre ce? întrebam noi.

— Nu ştiu încă bine, dar desigur că aduc mîine.

Şi se ţinea de cuvînt. Se ducea acasă, se punea pe scris, scria, scria şi a doua zi dl. Iacob Negruzzi avea manuscriptul necesar.

Despre ce n-a scris dl. Xenopol în Convorbiri! Cum am spus, despre toate: studii asupra stării noastre actuale, studii asupra vechilor noastre aşezăminte, studii economice, despre artă şi literatură, nenumărate recensiuni despre tot felul de cărţi, despre epigramă, filozofie etc., etc.

Avea obicelul pe care l-a păstrat şi pînă astăzi ca să pună pe hîrtie tot ce observa, tot ce vedea, tot ce îl venea în cap. Cu o idee fabrica un articol pe care îl trimitea iute la Convorbiri. Orice propunere care i s-ar fi făcut, de întreprins vreun studiu sau de format vreo societate ştiinţifică, o primea cu entuziasm".

---

[1] Filip — arhitect, căsătorit cu Florica Gane; Marla; Nicolae — publicist, jurist, economist şi om politic — ministrul ţării la Tokio, în timpul primului război mondial, căsătorit cu Felicia Băicoianu; Adela — publicistă şi scriitoare, fruntaşă a mişcării feministe; Lucreţia — profesoară, autoare de manuale şcolare.

[2] Om politic liberal şi ziarist (1844-1921). Redactor la *Românul* lui C.A. Rosetti. Deputat în mai multe legislaturi şi în repetate rînduri ministru. Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 8/1976.

[3] Om politic, publicist şi scriitor român (1848-1910). A condus, după moartea lui C.A. Rosetti, gruparea politică a liberalilor radicali. A desfăşurat o vastă activitate antimonarhică în ziarul editat de el, *Lupta*. Spre sfîrşitul vieţii s-a îndepărtat de ideile radicale, aderînd la Partidul Conservator; vezi *Magazin istoric*, nr. 12/1972.

O perioadă mai puţin cunoscută este legată de prezenţa lui Xenopol în Parlament, pe băncile deputaţilor liberali, în anii 1887-1888. În 1887 a candidat, în alegerile parlamentare, fiind ales la colegiul II Iaşi. „Deşi nu avea experienţă politică — după cum remarcă Victor Slăvescu — Xenopol izbuteşte în scurtă vreme să-şi creeze o prea frumoasă situaţiune în sînul Camerei Deputaţilor, prin intervenţiunile sale moderate, dar judicioase la tribună, unde aducea totdeauna interesante şi luminoase contribuţii". O astfel de intervenţie a făcut-o cu ocazia analizei politicii economice a guvernului liberal (martie 1887), aducînd argumente temeinice în disputa cu un grup de conservatori şi, îndeosebi, cu P.P. Carp, ca şi în toamna aceluiaşi an în discursul său la Mesaj.

În aceste note preliminare am vrea să relevăm atenţia cu totul deosebită pe care A.D. Xenopol a dat-o istoriei economiei româneşti[1] şi, mai cu seamă, necesităţii dezvoltării unei industrii naţionale moderne, cu sprijinul activ al statului. Victor Slăvescu îl aşază pe A.D. Xenopol alături de acel important grup de cărturari luminaţi din sec. XIX, avînd în frunte un D.P. Marţian, un B.P. Hasdeu, un P.S. Aurelian, care a susţinut necesitatea creării unei industrii româneşti, inclusiv prin intervenţia statului capitalist în viaţa economică. Victor Slăvescu, în lucrarea sa manuscrisă despre marele istoric, subliniază: „Xenopol stăruie îndelung şi în ceea ce priveşte foloasele unei industrii naţionale, învederînd paguba ţărilor agricole ce vînd şi exportă materiile lor brute pe preţuri scăzute, spre a le reimporta apoi sub formă de fabricate şi cu preţuri ridicate şi suportînd, pe deasupra, şi cheltuielile de transport respective (cîte odată îndoite) şi beneficiul producătorului industrial. Pe lîngă alte argumente, aduse înainte de Xenopol în sprijinul ideii de a se promova o industrie naţională, este şi acela că relaţiunile de schimb între locuitorii unei ţări cu o mai mare diferenţiere în ceea ce priveşte îndeletnicirile economice sînt mult mai intense şi mai variate decît în cazul cînd toţi locuitorii au numai o singură îndeletnicire, cum este cazul, ţărilor exclusiv agricole".

Este cazul să reproducem şi concluzia lui Xenopol din studiul asupra Tratatului economistului român Ion Strat, a cărui concepţie dogmatică o combate: „De aici se poate vedea că dezvoltarea industriei într-o ţară este ceva absolut necesar şi fiindcă aceasta nu e cu putinţă cît timp ţările înaintate cu secole îi fac concurenţă, urmează că sistemul protecţionist, aplicat cu înţelepciune, este necesar pînă cînd industria naţională, ajungînd la o dezvoltare oarecare, poate să susţină libera concurenţă".

În anii premergători morţii, deşi grav bolnav, A.D. Xenopol a găsit puterea să se pronunţe asupra unei probleme capitale: unitatea de stat — deziderat de veacuri al întregului popor român.

Poziţia lui patriotică în problema unităţii naţionale, ca şi modul în care — în sesiunea Academiei Române —, a fost elogiat, la încetarea din viaţă, sînt evocate în paginile ce urmează[2] (scrise în 1947) de Victor Slăvescu.

Ioana URSU

[1] Iată cîteva din lucrările cu caracter economic ale lui A. D. Xenopol: *Studii economice* (1879); *Comerţul exterior al României* (1882); *Finanţele în epoca fanarioţilor* (1883); *Memoriu. Îmbunătăţiri economice de realizat în Nordul României şi în special în Iaşi* (1887); *Trecutul industriei mătasei lanoi* (1893); *Comerţul şi industria României* (1899); *Starea economică a ţăranului român* (1903); *Mijloacele de îndreptare ale stării ţărănimii române* (1907) etc., etc.

[2] Titlul, subtitlurile şi intervenţiile din parantezele drepte aparţin revistei *Magazin istoric*.

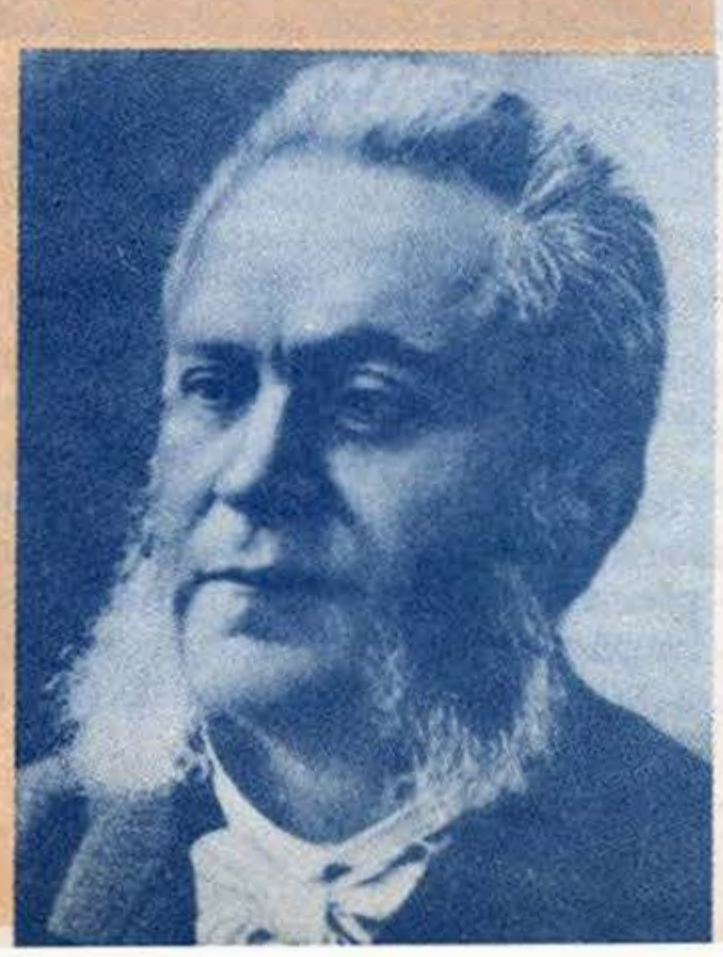

Argumente istorice în apărarea drepturilor româneşti

Evenimentele politice din Sud-Estul european, desfăşurate, începînd din toamna anului 1912 şi pînă în vara anului 1913, dau un nou prilej lui Xenopol să-şi spună părerile sale, prin presa din ţară, discutînd, de astă dată, temeiurile politicii noastre externe. El contesta valabilitatea rămînerii noastre mai departe în cadrul Triplei Alianţe, mai ales în urma atitudinii de duplicitate a monarhiei austro-ungare faţă de România în timpul conflictului balcanic. El nu se sfia să spună tot adevărul şi să amintească, în acelaşi timp, de tratamentul împilator la care era supus elementul românesc din Transilvania, cu toată prietenia formală ce exista între dubla monarhie şi ţara noastră.

Articolele lui Xenopol, în această chestiune, vibrează de un cald patriotism şi pot fi citite şi astăzi nu numai cu interes, dar şi cu o adevărată emoţie.

În 1913-1914, Xenopol reia din nou colaborarea sa în presa românească de peste munţi [în Transilvania] luînd iarăşi în discuţie diferitele probleme politice aflate la ordinea zilei, privind relaţiunile de fiecare moment dintre români şi unguri.

Astfel el discută problema organizării tuturor naţionalităţilor nemaghiare din Ungaria [în articolul *Alianţa naţionalităţilor*], în vederea constituirii unui front comun împotriva opresiunii [claselor stăpînitoare din Ungaria]. Apoi cercetează pe larg, în mai multe articole, condiţiunile „împăcării" românilor cu conducătorii statului maghiar, arătînd pe larg care pot fi condiţiile reale ale unei astfel de împăciuiri, între care asigurarea unei reale „autonomii naţionale" avea cea mai covîrşitoare însemnătate. El atrăgea atenţiunea conducerii politice a românilor transilvăneni de a nu se încrede în făgăduielile contelui Tisza şi îndemna la rezistenţă şi intransigenţă.

În toate aceste articole, Xenopol făcea o expunere limpede şi cuprinzătoare a problemelor aflate la ordinea zilei, aducînd înainte toate argumentele de ordin politic, în sprijinirea şi justificarea unor drepturi incontestabile ale naţiei româneşti, drepturi mereu nesocotite de către conducătorii statului maghiar.

Deşi aceste articole apăreau în presa românească de peste munţi, supusă regimului unei severe supravegheri, ele erau scrise pe un ton răspicat şi fără nici o reticenţă, fiind întemeiate, dealtfel, pe o exactă cunoaştere a stărilor de fapt din provinciile subjugate, aşa încît nu puteau fi uşor combătute.

Cuvîntul autorizat al profesorului ieşean nu putea trece desigur neobservat de către intelectualii români din Transilvania. Dimpotrivă, el producea o impresie puternică, aducînd încredere şi îmbărbătare în rîndurile acelora cărora [le] revenea întreaga răspundere pentru soarta celor 4 milioane de români subjugaţi.

În sfîrşit, cînd izbucneşte conflagraţia europeană, în august 1914, Xenopol are de îndată intuiţia exactă a proporţiei acestui conflict şi întrevede toate urmările ei hotărîtoare. Încredinţat fiind că dezmembrarea monarhiei austro-ungare nu mai poate fi înlăturată, după înfrîngerea Puterilor Centrale, el scrie, încă de la 4 august 1914, un prim articol intitulat *Cu nici un preţ cu Austria*, arătînd prin aceasta că locul firesc al României nu putea fi decît alăturarea de Puterile Înţelegerii [Antantei], pentru ca printr-o victorie comună să ajungem a dezrobi... milioanele de români şi a realiza în chipul acesta mult dorita şi îndelung aşteptata unitate naţională...

Profesorul ieşean rămîne, aşadar, un credincios slujitor al ideii naţionale[1] pînă în ultima zi a neobositei sale activităţi publicistice. În sprijinirea acestei idei debutase el în 1867 prin amintitul său studiu despre *Cultura naţională*; pe aceeaşi idee îşi va încheia el scrisul său, căci după 1915, încetează de a mai lucra, lovit fiind de o boală necruţătoare.

Cinci ani a stat pe patul de suferinţă, martor mut dar totuşi atent şi înţelegător al silinţelor eroice ale unui neam întreg de a dobîndi şi apăra ideea unităţii sale naţionale.

I-a fost dat însă să asiste la înfăptuirea României întregite. Ceea ce el prevăzuse în cuvîntarea profetică de la Putna, în vara anului 1871, se îndeplinea acum, cu preţul unor grele şi dureroase jertfe.

De aceea, atunci cînd părăsea viaţa pămîntească, în iarna anului 1920, el putea pleca cu sufletul şi conştiinţa împăcate de a fi dat şi dînsul o contribuţie mai mult decît însemnată la pregătirea şi desăvîrşirea unităţii noastre naţionale.

[1] Andrei Rădulescu în discursul său de recepţie, ca urmaş al său la fotoliul academic, relevă această latură a personalităţii lui Xenopol — *V. S.*

Omagiul Academiei Române

În dimineaţa zilei de 27 februarie 1920, Xenopol încetează din viaţă în vîrstă de 73 ani[2], după ce cîţiva ani de-a rîndul o boală necruţătoare îl ţintuise pe patul de suferinţă, împiedicîndu-l de la orice fel de activitate.

Academia Română: şedinţa plenară din 22 mai 1912. Printre participanţi se află: 1. Spiru Haret; 2. N. Teclu; 3. P. Poni; 4. V. Babeş; 5. A. Saligny; 6. Gr. Antipa; 7. N. Iorga; 8. A. D. Xenopol; 9. N. Gane; 10. I. Bianu; 11. D. Sturdza; 12. I. C. Negruzzi

[2] Întreaga sa viaţă şi-a consacrat-o fericirii întregului popor, după cum singur mărturisea: „Fără vola mea m-am născut, am crescut în sînul unui popor anumit, am adunat în sufletu-mi toate aspiraţiunile lui spre bine. Trebuie să-mi consacru

În aceeași zi, cînd Academia Română ținea o ședință comemorativă în cinstea unui alt membru al său și fruntaș al culturii românești, Titu Maiorescu, la împlinirea a 80 ani de la nașterea lui [prin comunicarea lui Simion Mehedinți], președintele ei, istoricul Dimitre Onciul, rostea obișnuitele cuvinte de pios omagiu la adresa marelui dispărut. Se arătau meritele deosebite ale profesorului de istoria românilor de la Universitatea din Iași, autor al celei dintîi sinteze metodice a istoriei naționale, precum și al altor lucrări istorice de mare merit, deosebit apreciate atît în țară, cît și în cercurile științifice din străinătate.

La înhumarea sa, cuvîntul de omagiu academic este rostit de fostul său elev Nicolae Iorga, care înfățișează personalitatea ilustrului dispărut cu măiestrie și puterea de evocare atît de binecunoscute ale marelui nostru cărturar. Pentru Iorga, Xenopol era învățatul român „a cărui largă popularitate științifică în lumea întreagă n-a putut fi întrecută de a nimănuia".

Vorbind de opera sa istorică fundamentală **Istoria românilor,** Nicolae Iorga spunea: „Crescut în cele mai bune tradiții ale școalei economice de la jumătatea veacului al XIX-lea și mai presus de toate minte filozofică deprinsă cu abstracțiile și cu o nesfîrșită iubire față de subtilele legături dintre dînsele, A.D. Xenopol a făcut, prin cunoștințele și aplecările sale de spirit, din **Istoria românilor,** pentru întîia oară, un sistem".

Pomenind apoi de silințele istoricului dispărut, de a-și pune la punct opera sa, folosind „rezultatele muncii de cîteva decenii a unei generații întregi", Iorga adaugă această caracterizare: „Am văzut volumele revăzute ale marii sale lucrări; ele reprezintă o inițiere fulgerătoare, care inspiră respect". Iar cînd amintește de silințele lui Xenopol de a găsi „supremele adevăruri privitoare la doctrina științifică a disciplinei sale", făcînd aluzie la studiile sale de filozofie a istoriei, N. Iorga spune: „Cartea care a rezultat din acest studiu, a reprezentat, fără îndoială, una din cele mai mari sforțări ale spiritului românesc aplicat la știință".

În legătură cu activitatea științifică și culturală desfășurată de Xenopol în străinătate[1], fostul său elev socotește că profesorul ieșean „a fost nu numai învățatul român care făcea cinste patriei sale, dar și un sol statornic și totdeauna bine primit al drepturilor noastre naționale".

Dar în afară de acest omagiu academic și de o scurtă pomenire, în *Revista istorică*, Iorga mai revine asupra personalității profesorului ieșean printr-un alt articol comemorativ, intitulat: *A.D. Xenopol — rolul său în viața politică*, în care subliniază alte laturi ale activității neobositului cărturar.

Mai întîi, după ce se amintește din nou meritul lui Xenopol de a fi știut „să introducă în orînduirea și tălmăcirea acelor lucrări din trecut, care condiționează așa de mult prezentul, metoda științifică obișnuită în alte domenii, mai puțin deschise ipotezei", Iorga se ocupă și de activitatea sa pe tărîmul politic și economic: „Dar și în viața politică A.D. Xenopol, deși atît de scurtă vreme numai deputat, sub un regim liberal, ni se pare a fi lăsat urme, care, cu tot covîrșitorul rost pe care istoricul și filozoful istoriei l-a avut în domeniile ce i-au fost mai iubite, merită să fie relevate cu tot

(Continuare în p. 49)

tot ce natura mi-a dăruit: inimă și spirit, putere și răbdare, pentru că natura prin legile ei de fier a legat existența și fericirea mea de existența și fericirea întregului din care fac parte".

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1980.

CUI FOLOSEȘTE ?

Acad. ȘTEFAN PASCU,
președintele Secției de istorie a Academiei R. S. România

În nr. 11/1979, revista *Wissenschaftlicher Dienst Südost-Europa* publică o recenzie[1] pe marginea unei mese rotunde, la care au participat istoricii maghiari András Mócsy, György Györffy, László Makkai și Péter Hanák, discuțiile fiind publicate în revista maghiară, recent apărută, *Historia*[2]. Autoarea recenziei, Kathrin Sitzler, înfățișează corect punctele de vedere ale istoriografiei românești și ale celei maghiare în problema etnogenezei în bazinul carpatic, iar în unele cazuri, își exprimă și păreri proprii. După ce arată că „pe teritoriul actualului stat român, dacii și romanii s-au contopit după plecarea romanilor (271 e.n.) într-un singur popor, nou, poporul român", K. Sitzler indică vechimea „de peste o sută de ani" a disputei științifice în problema prioritații etno-istorice în Transilvania între sec. III—XI, consemnînd contestarea continuității daco-romane de către istoriografia maghiară.

După cum este cunoscut, continuitatea daco-romanilor, elementele de bază ale etniei poporului român au constituit subiectul multor dezbateri științifice, adevărurile fundamentale fiind de mult stabilite. Nu o dată, însă, în jurul acestor teme, și-au făcut loc peste hotare speculații, chiar acțiuni denigratoare, urmărind învrăjbirea popoarelor. Inițiatorii lor și-au căutat adesea „suportul" și în imaginare procese istorice care, dacă n-au existat, erau inventate fără scrupule, ca în cazul „teoriei", de acum aproape 200 ani, a istoricului austriac J.C. Engel, dezvoltată de alt istoric austriac, Robert Rösler, și care, prin susținerea tezei „vidului etnic" după retragerea romanilor la Sud de Dunăre, satisfăcea interesele de dominație ale Curții imperiale habsburgice.

„Teoria părăsirii Daciei și a repopulării acesteia ulterior, printr-o masivă migrare din Sudul Dunării — scria istoricul american Jan Matley — este o teorie fantezistă, care, nefiind confirmată prin izvoare istorice, nu poate fi acceptabilă nici măcar ca ipoteză". Autorul american consideră că, dacă n-ar fi existat pretențiile expansioniste, „cu aparență de justificare istorică, este puțin probabil ca o asemenea teorie să fi fost vreodată născocită" (*Romania: A Profile*, Praeger Publishers, New York, 1970).

Iată însă că prefabricatul rösslerian, la destul timp după căderea în desuetudine, naște prozeliți zeloși, „neodescoperitori" ai istoriei, care, plecînd de la contrafacerea abuzivă a tot felul de fapte, emit ipoteze de „soluționare", în totală contradicție cu voința și dorința popoarelor, ocolesc cu bună știință însești învățămintele istoriei. Despre ce este însă vorba?

A. Mócsy afirmă că în bazinul carpatic nu s-ar cunoaște nici o cultură arheologică și nici o așezare ale căror fire să poată fi urmărite înapoi, pînă în epoca romană, nu s-ar cunoaște nici o așezare din sec. VIII-IX, care să fi fost locuită în continuare secole întregi din epoca romană. Concluzia istoricului maghiar este că, în sec. VIII - IX, în bazinul carpatic, ar fi trăit avari și slavi. Dacii nu ar fi supraviețuit stăpînirii romane, ei fiind asimilați ca popor de romani, și, deci, dispărînd ca etnie.

În susținerea tezei discontinuității, istoricul L. Makkai invocă, în sprijinul aserțiunii sale, un text al academicianului Constantin Daicoviciu. La sfîrșitul lungului citat reprodus de Makkai, autoarea recenziei menționate, Kathrin Sitzler, consemnează propria-i părere: „Makkai citează foarte puțin corect. Falsul reiese din interpretarea citatului [lui C. Daicoviciu]".

P. Hanák, istoric maghiar al epocii moderne, cum îl caracterizează autoarea recenziei amintite, atribuie procesului istoric real al continuității daco-romane caracterul unor „in-

---

[1] Kathrin Sitzler, „Cu privire la etnogeneza în bazinul carpatic. Istoricii unguri combat teza continuității daco-romane", în *Wissenschaftlicher Dienst Südost-Europa*, revistă lunară de „analize, referate, documente", editată de Südost-Institut, München, R.F. Germania, nr. 11/1979, p. 220—254.

[2] *Historia*, revistă editată de Societatea istorică maghiară (Magyar Történelmi Torsulat), nr. 1/1979, p. 26-28.

venţii" ale cronicarilor şi istoriografilor, care ar fi „îmbrăcat vechile legende şi mituri în straie istorice". Eludînd faptele, adevărul istoric obiectiv, el pretinde că istoriografia romantică din sec. XIX ar fi oferit unor mituri „o aureolă ştiinţifică, în scopul stimulării sentimentului naţional".

Articolul din *Historia* e însoţit de 12 desene rudimentare, care se vor a fi „hărţi" ale arcului carpatic pînă la Dunăre, în sec. I-XII ale erei noastre. Ca şi dezbaterile mesei rotunde, „hărţile" desconsideră adevărul istoric: începînd cu sec. III, ele elimină complet dacii din bazinul carpatic şi, abia din sec. XII, permit apariţia românilor... „veniţi din Sudul Dunării". După ce s-au ferit cu grijă să evoce făţiş compromisa teorie röslerianã în cursul discuţiei, participanţii la masa rotundă o introduc totuşi sub această formă „grafică".

Apelînd la istoria reală, ca martoră a secolelor, ca lumină a adevărului, ca dascăl al vieţii, ca „sol al trecutelor timpuri" — cum o caracteriza Cicero — să dăm cuvîntul faptelor.

Pe temeiul cercetărilor din secolul nostru şi, mai cu seamă, din ultimele trei-patru decenii, istoria Daciei libere, dinainte de cucerirea romană, istoria Daciei romane şi a celei din perioada de după retragerea aureliană pot fi reconstituite, în datele lor esenţiale, în chip cu totul relevant pentru orice cercetător obiectiv. Astăzi, istoria şi civilizaţia dacilor sînt demonstrate de impresionante descoperiri arheologice: complexul fortificat din Munţii Orăştiei, numeroase alte cetăţi răspîndite pe întreg cuprinsul Daciei (Pecica-Ziridava, Tilişca şi Munţii Sebeşului etc. — în Transilvania —, Popeşti — în Muntenia —, Bîtca Doamnei — în Moldova etc.), mormîntul princiar descoperit la Cugir-Alba, calendarul, de o perfecţiune uimitoare, de la Grădiştea Muncelului, cantitatea impresionantă de unelte din fier, obiectele de podoabă de valoare artistică remarcabilă, inscripţiile cu alfabet grecesc şi latin, cantităţile mari şi variate de obiecte din ceramică, monedele proprii etc.

Pentru însemnătatea istorică a acestora şi pentru valoarea lor culturală, cei ce vor să cunoască în mod veridic şi să judece în mod obiectiv se pot adresa şi studiilor unor învăţaţi străini de mare prestigiu ştiinţific, ce nu pot fi bănuiţi de subiectivism proromânesc: englezul Harold Seym sau americanul MacKendrick.

Vremea stăpînirii romane în Dacia este acum binecunoscută, iar pe temeiul documentării ştiinţifice rezultă cu prisosinţă că, în Dacia, autohtonii au continuat să existe în masă după venirea romanilor, formînd majoritatea populaţiei, mai ales în mediul rural. Autohtonii daco-romani, latinofoni, au constituit populaţia de bază, permanentă, fermentul proceselor istorice în teritoriile daco-romane. Numeroase şi variate sînt izvoarele istorice — inscripţii, monumente sculpturale, divinităţi, onomastică etc. — care atestă convieţuirea populaţiei autohtone dace cu coloniştii romani veniţi în Dacia, dăinuirea daco-romanilor în perioada migraţiunii popoarelor. La aceasta se adaugă existenţa dacilor liberi, din teritoriile neocupate de romani şi care le-au pricinuit acestora numeroase neajunsuri. În sec. IV-VI a continuat în forme noi şi s-a desăvîrşit procesul de sinteză daco-romană, astfel încît, în sec. VII, slavii aşezaţi în spaţiul intracarpatic au găsit o romanitate viguroasă — poporul român — mult extinsă peste vechile graniţe ale fostelor provincii romane.

Departe de a avea vreo legătură cu cine ştie ce fanteziste mituri, asemenea condiţii complexe reprezintă cadrul în care s-a desăvîrşit procesul de etnogeneză a poporului român şi de formare a limbii române din latina populară. Prezenţa noii etnii româneşti este atestată de numeroase vestigii de cultură materială şi spirituală, fără întrerupere, pînă în sec. X-XI, cînd ungurii, „descălecaţi" în actuala lor patrie, au început luptele pentru cucerirea Transilvaniei. Înşişi cronicarii maghiari ai acelor epoci vorbesc de existenţa unor adevărate centre politice şi militare ale voievodatelor româneşti transilvănene, care, la pătrunderea triburilor maghiare, au opus o rezistenţă dîrză, apărîndu-şi cu succes autonomia. Relatările din *Gesta Hungarorum*, cu privire la existenţa voievodatelor româneşti, confirmate pînă la detalii de *Cronica rusească* a lui Nestor, ca şi de descoperirile arheologice din ultima vreme, nu mai pot fi socotite nici „mit" şi nici „născocire". Conducătorii acestor voievodate, Glad, Menumorut şi Gelu-Românul aveau legături politice şi schimburi cu statele mari ale vremii — Imperiul bizantin, Moravia Mare —, ceea ce exprimă nivelul superior de dezvoltare a societăţii româneşti din Transilvania.

În spiritul adevărului înfăţişat de izvoarele vremii, se cuvin amintite cuvintele voievodului Menumorut, adresate soliei ungare: „Spuneţi lui Arpad, ducele Ungariei, domnului vostru: datori îi sîntem ca un amic unui amic, cu toate ce-i sînt necesare, fiindcă e om străin şi duce lipsă de multe. Teritoriul însă ce l-a cerut bunei voinţe a noastre nu i-l vom ceda niciodată, cîtă vreme vom fi în viaţă. Şi ne-a părut rău că ducele Salanus i-a cedat un foarte mare teritoriu, fie din dragoste, cum se spune, fie de frică, ceea ce tăgăduieşte. Noi însă nici din dragoste, nici

de frică nu-i cedăm din pămînt, nici o bucăţică, deşi a spus că are un drept asupra lui. Şi vorbele lui nu ne tulbură inima, că ne-a arătat că descinde din neamul regelui Attila, care se numea Biciul lui Dumnezeu. Şi chiar dacă acela a răpit prin violenţă această ţară de la strămoşul meu, acum însă, graţie stăpînului meu, împăratul din Constantinopol, nimeni nu poate să mi-o mai smulgă din mîinile mele". (*Scriptores Rerum Hungaricarum*, vol. I, ed. Szentpétery, Budapesta, 1938, şi *Izvoarele istoriei românilor*, vol. I, *Faptele ungurilor de secretarul anonim al regelui Béla*, traducere de G. Popa-Lisseanu, Bucureşti, 1934, p. 91).

Autoarea recenziei, Kathrin Sitzler, intuieşte just motivul contestării valorii de izvor istoric a *Gestelor* lui Anonymus de către participanţii la dezbaterile mesei rotunde atunci cînd scrie: „Fără doar şi poate, raţiunea criticării cronicii se datoreşte faptului că Anonymus vorbeşte în cap. 25 al cronicii sale de vlahi (blasi), ca locuitori ai Transilvaniei".

Acelaşi este şi motivul incursiunii lui L. Makkai în problemele de hidronimie şi toponimie ale Transilvaniei. Autorul recunoaşte că numele unor rîuri — ca: Someş, Mureş, Criş, Timiş, Dunăre etc. — datează din epoca romană. Dar cercetările specialiştilor au dovedit că sînt anterioare romanilor, adică din vremea dacilor şi de origine geto-dacă, asemenea numelui unor aşezări importante: Apullum (Alba Iulia), Napoca (Cluj-Napoca), Potaissa (Turda), Porolissum (Moigrad) Sarmizegetusa etc. etc. Romanii le-au păstrat, deoarece le-au preluat de la dacii supravieţuitori, apoi daco-romanii le-au transmis românilor şi altor populaţii venite ulterior pe aceste meleaguri: slavi, maghiari etc. Concluziile unui recunoscut slavist, ca regretatul acad. Emil Petrovici, i-ar fi fost de mare ajutor celui ce se ocupă de asemenea probleme: „În cazul unui număr mare de toponime de rezonanţă slavă, creatorii *(die Namengeber)* erau în realitate români, care au creat toponimice româneşti din apelative slave" (E. Petrovici, *Toponimia ungurească în Transilvania medievală*, în revista *Transilvania*, 1943, 74, nr. 1, p. 113-114 şi acelaşi autor, *Toponymie et histoire*, în *Revue roumaine d'histoire*, 1965, IV, nr. 1, p. 10). Concluzia acad. Petrovici şi a altor specialişti este că toponimia e de origine românească în proporţie de 80 la sută pe întreg teritoriul României.

Adevărata ştiinţă istorică — asemenea oricărei alte ştiinţe — utilizează dovezi concrete care înlocuiesc de bună seamă orice „mit îmbrăcat în straie istorice" şi contrazic orice teză subiectivistă. Dar să afirmi, în lipsa argumentelor ştiinţifice, aşa cum face P. Hanák, într-o problemă fie ea şi mult controversată a istoriei, că „nici aşa raporturile de forţă internaţionale şi interne din această regiune nu se rezolvă prin discuţii cu privire la populaţia originară şi la priorităţi istorice" înseamnă a înlocui armele ştiinţei cu armele intimidării. Iar în această privinţă, istoria este plină de învăţăminte pe care în primul rînd un istoric nu poate să le uite!

Se pune pe bună dreptate întrebarea: cui serveşte folosirea unor asemenea judecăţi în dezbaterile ştiinţifice?

După cum se ştie, dezvoltarea internă şi raporturile dintre popoarele acestei zone europene au fost grav afectate de imixtiunile şi dominaţia unor mari imperii, cum au fost cel otoman, ţarist şi habsburgic. Tocmai de aceea prăbuşirea acestora, eliberarea popoarelor asuprite şi constituirea de state naţionale au fost o necesitate istorică şi o mare cucerire a lumii progresiste. Pe bună dreptate, Friedrich Engels, într-o scrisoare adresată socialistului român Ion Nădejde, scria: „Căderea ţarismului, nemicirea acestui vis rău care apasă peste Europa întreagă, iată, după noi, cea dintîi condiţie pentru dezrobirea naţiilor din mijlocul şi din răsăritul Europei. Ţarismul căzînd, puterea nelegiuită reprezentată acum prin Bismarck, lipsită de sprijinul său cel mai puternic, va cădea şi ea; Austria se va desface în bucăţi, pierzînd singura pricină de viaţă ce mai are, datoria de a împiedica prin existenţa sa pe ţari de a înghiţi naţiile împrăştiate de la Carpaţi şi din Balcani"[1]. La rîndul său, V.I. Lenin aprecia monarhia austro-ungară drept o „uniune şubredă a cîtorva clici de paraziţi sociali", subliniind că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoriceşte decît o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca şi aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare"[2].

Unul din învăţămintele de fond ale istoriei şi, în orice caz, unul din aspectele caracteristice ale dezvoltării sociale contemporane relevă însemnătatea capitală a dezvoltării libere şi suverane a popoarelor, a afirmării naţiunilor şi independenţei naţionale. În lumea de astăzi, se evidenţiază ca o direcţie de

[1] F. Engels, scrisoare către Ion Nădejde, ianuarie 1888. *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Bucureşti, Ed. politică, 1964, p. 188-190.

[2] V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, Bucureşti, Ed. politică, 1964, p. 8.

acţiune calitativ nouă înlăturarea oricărei dominaţii străine, cultivarea unor raporturi de înţelegere, colaborare şi bună vecinătate, renunţarea hotărîtă la forţă ori la ameninţarea cu forţa în relaţiile dintre state. Puterea sau forţa nu poate să confere drepturi şi soluţii unor probleme sau altora.

Prin esenţa ei, istoria este o ştiinţă revoluţionară, umanistă, care în nici un caz nu trebuie să strecoare neîncrederea şi să dezbine popoarele, oamenii muncii de diferite naţionalităţi. Ea are misiunea ca, întemeiată pe adevărul istoric, să servească apropierii şi înţelegerii între popoare, să contribuie şi ea ca popoarele să convieţuiască în pace, într-un climat de înţelegere, bună vecinătate şi prietenic, în condiţiile independenţei naţionale şi conlucrării solidare pentru cauza progresului social.

Istoria pune în evidenţă îndelungata luptă comună a popoarelor din Centrul şi Sud-Estul european împotriva dominaţiei străine, pentru libertate şi independenţă naţională, solidaritatea şi întrajutorarea dintre forţele lor progresiste, revoluţionare, ceea ce a pus bazele unei prietenii trainice între popoarele de aici. Ţinînd seama de asemenea realităţi ale trecutului, istoricii români consideră ca o îndatorire a lor să contribuie ca acele probleme ale istoriei — moştenire a trecutului —, create, de fapt, de politica şi acţiunile claselor asupritoare, ale dominaţiei străine din trecut, să nu umbrcască în nici un fel colaborarea popoarelor din Centrul şi Sud-Estul Europei, ci, dimpotrivă, să contribuie la cultivarea prieteniei, unităţii şi colaborării lor.

Unii istorici, ignorînd realităţile şi ecoul epocii contemporane — epocă ce cheamă la conlucrarea în interesul păcii şi progresului — agită tot felul de teorii, fac abstracţie de adevărul istoric, alterînd menirea unei ştiinţe de profundă semnificaţie umană.

În orice caz, ştiinţa istorică nu poate şi nu trebuie să fie folosită în scopul aţîţării neîncrederii între naţiuni, ca element de disensiune, care să împiedice unitatea de acţiune a popoarelor împotriva exploatării, pentru transformarea revoluţionară a societăţii. Este o îndatorire de onoare a istoricului ca, folosind mijloacele care-i stau la îndemînă, trăgînd învăţăminte din istorie şi luînd în seamă situaţia complexă şi acută ce s-a creat în lumea de azi, să cheme la bună înţelegere, să pledeze pentru colaborare rodnică între toate popoarele.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

ISTORIA PATRIEI ŞI A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN OPERA PREŞEDINTELUI NICOLAE CEAUŞESCU

● **ISTORIA PATRIEI ŞI A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN OPERA PREŞEDINTELUI NICOLAE CEAUŞESCU** *(sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice; cuvînt înainte de* **Ion Popescu-Puţuri).**

Editura Militară, Bucureşti, 1979, 568 pp., 17 lei: *structurat pe marile perioade ale dezvoltării patriei şi a partidului, volumul reuneşte extrase din cuvîntările, expunerile, articolele secretarului general al partidului, precum şi din Programul P.C.R. şi Hotărîrile partidului, referitoare la diferitele momente din istoria poporului, din cele mai vechi timpuri şi pînă în zilele noastre (vezi şi* Magazin istoric, *nr. 1/1980 şi nr. 7-8/1975, 5-8/1976, 5-6/1977, 2, 3, 8, 12/1978, 3, 8, 9, 11/1979).*

● **ROLUL MASELOR POPULARE ÎN FĂURIREA UNIRII PRINCIPATELOR ROMÂNE. 1859** *(sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice: colectivul de autori:* **Ion Popescu-Puţuri, Nicolae Copoiu** — *coordonatori,* **Ion Mamina, Ştefania Mihăilescu, Vasile Niculae, Vasile Petrişor, Teodor Popescu, Nicolae Rauş, Natalia Tampa, Georgeta Tudoran).**

Editura politică, Bucureşti, 1979, 560 pp., 25 lei: *studii consacrate înfăptuirii actului revoluţionar de la 24 ianuarie 1859, temelie a statului naţional unitar.*

PROF. M. PALLOTTINO :

„ORIGINILE ROMEI" LA BUCUREŞTI — „CIVILIZAŢIA DACILOR" LA ROMA

Recent s-a deschis la Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România expoziţia de arheologie despre Originile Romei, **expoziţie organizată sub înaltul patronaj al preşedintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceauşescu, şi al preşedintelui Republicii Italiene, Sandro Pertini.**

Acest eveniment cultural de seamă reprezintă o nouă dovadă a vechilor şi trainicelor legături dintre Italia şi România, ţări în care tradiţiile comune au însufleţit numeroase generaţii. Expoziţia înfăţişează cele mai noi şi bogate rezultate în cercetarea arheologică şi istorică, exponatele ştiinţifice prezentate fiind de natură să înlăture numeroase lacune şi interpretări greşite ce au dăinuit multă vreme în privinţa originii şi dezvoltării Romei antice.

Pentru a înfăţişa cititorilor revistei Magazin istoric **cele mai recente puncte de vedere ale istoriografiei italiene privind originile Romei, ne-am adresat preşedintelui Institutului de studii etrusce şi italice, profesorul Massimo Pallottino[1], reputat savant etruscolog, care a avut amabilitatea de a răspunde solicitării revistei noastre.**

— Ce semnificaţie are pentru relaţiile culturale italo-române organizarea acestei expoziţii?

— Am căutat să prezentăm la Bucureşti — a treia capitală europeană, după Roma (1976) şi Paris (1977), care găzduieşte expoziţia noastră — o serie de descoperiri arheologice, făcute mai ales în urma unor săpături recente, executate în diferite aşezări din Roma şi din Latium[2] (Ficana, Via Laurentina, Decima, Lavinium, Tivoli, Gabii, Praeneste, Ardea, Satricum etc.) într-un cadru cronologic cuprinzînd următoarele faze:

1) Epoca bronzului (sfîrşitul mileniului II î.e.n.);

2) Civilizaţia de incineraţie protolatină sau cum mai este numită din Munţii Albani (sec. X-IX î.e.n.);

3) Formarea centrelor latine (sec. IX-VII î.e.n.);

4) Perioada arhaică a Romei sub ultimii regi (sec. VI î.e.n.).

Este vorba deci de o expoziţie în acelaşi timp arheologică şi istorică.

Semnificaţia acesteia pentru relaţiile ştiinţifice şi culturale italo-române este remarcabilă din două considerente: a) sînt prezente aici documentele cele mai **semnificative** din trecutul cel mai vechi al Romei şi Latiumului: este cea mai importantă expoziţie de acest fel trimisă — în ultimele decenii — de Italia în România; b) paralel cu această expoziţie a originilor Romei la Bucureşti, România prezintă la Roma o alta despre civilizaţia dacilor, respectiv despre propriile origini ale poporului român.

— Vorbiţi-ne despre cele mai recente şi importante descoperiri arheologice italiene.

— Cele mai importante din descoperirile recente din arheologia italiană sînt cele protoistorice din Latium, prezentate în expoziţia de la Bucureşti.

Studiile despre originile şi istoria primitivă a Romei s-au dezvoltat cu intensitate crescîndă în cursul ultimelor decenii. Acest lucru se datorează în mare parte descoperirilor arheologice, în urma cercetărilor efectuate chiar în subsolul Romei (pe Palatin, în Forul Roman, în aria sacră de la Sant'Omobono la poalele Capitoliului) şi, recent, în diferite localităţi ale Latiumului (Ficana, Via Laurentina, Decima, Lavinium, Tivoli, Gabii, Satricum etc.).

Aceste descoperiri au îmbogăţit, în mod excepţional, cunoştinţele noastre despre civilizaţia protoistorică a Latiumului şi, ceea ce are mare importanţă, au confirmat marile direcţii ale tradiţiei antice despre istoria cea mai îndepărtată a Romei, a cărei autenticitate fusese deseori pusă la îndoială de către critica modernă. Bineînţeles, aceste tradiţii apar treptat tot mai verosimile pe măsură ce trecem de la legendele timpurilor eroice, anterioare datei întemeierii oraşului de către Romulus, în sec. IX-VIII î.e.n., la epoca regilor şi, mai ales, la perioada arhaică a ultimilor regi şi a naşterii republicii, adică la sec. VI î.e.n., cînd se răspîndeşte deja scrierea şi evenimentele încep să se oglindească în documentele epigrafice şi în izvoarele literare greceşti.

În momentul de faţă este posibil să întrevedem dezvoltarea formativă a oraşului prin intermediul următoarelor faze:

1) *Aşezări iniţiale în epoca bronzului (ultimele secole ale celui de-al II-lea mileniu î.e.n.).*

[1] Născut la 9 noiembrie 1909, M. Pallottino este profesor de etruscologie şi antichităţi italice la Universitatea din Roma, director al publicaţiilor *Studi Etruschi* şi *Archeologia Classica*, membru al mai multor societăţi academice şi autor a numeroase lucrări.

[2] Regiune din Italia Centrală, care a constituit nucleul civilizaţiei romane de mai tîrziu.

2) *Faza protolatină sau „Albani"* (*sec. X-IX î.e.n.*) corespunde sfîrşitului epocii bronzului şi începuturile epocii fierului.

3) *Înflorirea centrelor protourbane din Latium* (*sec. IX-VII î.e.n.*). În această etapă civilizaţiile se dezvoltă în Latium în paralel cu prima înflorire a lumii etrusce şi cu începutul colonizării greceşti în Occident, cu apariţia şi creşterea unei serii de centre, mai ales în cîmpia Latiumului, şi cu începutul unei diferenţieri de clase sociale, a căror mărturie o constituie bogatele şi întinsele necropole scoase la lumină mai ales în ultimii ani.

4) *Roma cea mare a Tarquinilor* (*sec. VII-VI î.e.n.*).

Evenimentul de mare importanţă al ultimei perioade a procesului formativ este reprezentat de prezenţa etruscilor în Latium, consemnată de tradiţia antică şi demonstrată de influenţele artistice şi de inscripţiile etrusce. Se răspîndeşte civilizaţia „orientalizantă", care apare în toată splendoarea sa în bogăţiile mormintelor de principi din Praeneste. Descoperirea documentelor epigrafice în limba etruscă şi latină oferă preţioase mărturii şi pentru cunoaşterea dezvoltării istorice şi instituţionale, de la societatea aristocratică la formarea unui stat citadin, din care, către sfîrşitul sec. VI, va lua naştere republica. Ulterior, apar confirmate şi precizate datele tradiţiei literare antice. Legenda s-a transformat în istorie.

Interviu consemnat de
Ioana URSU

NU A UITAT O CLIPĂ POPORUL

(Urmare din p. 43)

respectul şi recunoştinţa ce se cuvine". Apoi ocupîndu-se de opera şi activitatea sa economică, Iorga adaugă: „Xenopol a fost un economist remarcabil, pe o vreme cînd noua economie politică se socotea un indispensabil element de educaţie pentru oricine se amestecă în viaţa publică şi pentru oricine atinge probleme de viaţă socială, căci atunci tocmai ceea ce s-a numit apoi de partidul socialist concepţie materialistă a istoriei, punea stăpînire pe spirite.

Cunoştinţele lui în acest domeniu erau foarte adîncite şi ar fi putut face mîndria unui om de specialitate. Încă de prin 1870, el a dorit o politică reală, practică sprijinindu-se pe aceste adevăruri ale economiei de stat, care erau pentru dînsul de un caracter strict naţional. A scris şi o carte populară, care, din nenorocire, de mult timp nu mai este în circulaţie şi care — lucru vrednic de a fi recunoscut — exprimă cu energie păreri opuse ale mediului junimist în care îl adusese împrejurările. În acest sens, se poate zice că el este, împreună cu P.S. Aurelian, dar cu o înălţime de concepţie la care acesta nici n-a rîvnit vreodată, *creatorul şcolii naţionale în ceea ce priveşte cercetarea bogăţiilor ţării*" [subl.— *V.S.*]

Judecata lui N. Iorga asupra economistului Xenopol este pe cît de interesantă în formularea ei, pe atît de dreaptă ca conţinut şi măsură, determinînd locul său în cugetarea economică românească.

Asupra personalităţii şi operei lăsate de Xenopol se mai face cuvenita menţiune în raportul anual al secretarului general al Academiei Române, Iacob C. Negruzzi, socotindu-l „Un mare istoric şi distins economist", înşirîndu-i principalele scrieri din care nu lipsesc şi cele cu caracter economic.

Tot în cursul acelei sesiuni academice, Al. Lapedatu subliniază şi deplînge pierderea istoricului Xenopol, elogiindu-i opera în cuvinte potrivite: „Soarta a împuţinat rîndurile noastre cu una din personalităţile cele mai distinse ale vieţii noastre culturale — aceea a fericitului A.D. Xenopol — a cărui întinsă şi valoroasă operă istorică şi filozofică a onorat atîtea din societăţile literare şi academice ce s-au grăbit a-l alege membru al lor, între care Institutul Franţei, al cărui asociat a fost mult respectatul dispărut".

Dispariţia lui Xenopol a mai provocat, cum era şi firesc, şi alte multe manifestări de sinceră preţuire şi adîncă părere de rău din partea altor cercuri intelectuale din ţară şi străinătate, ce vădesc o dată mai mult, eminenta situaţiune ce deţinea învăţatul ieşean în lumea cărturărească de pretudinteni. Astfel, Gala Galaction scrie aceste cuvinte, cu titlul sugestiv *Sub cele din urmă cruci:* „Xenopol isprăveşte domol o viaţă lungă, închinată documentelor, cititului şi construcţiunilor erudite. Moare încărcat de ani, de glorie şi, pe drept, bine încredinţat că viaţa lui a fost rodnică şi binefăcătoare pentru neamul românesc. A muncit, a cîştigat în cercul lui vază, răsplată, satisfacţie şi a închis ochii împăcat...".

Un an mai tîrziu, profesorul Dimitrie Gusti, membru al Academiei Române şi multă vreme profesor la Universitatea din Iaşi, deci coleg al lui A.D. Xenopol, publică un frumos articol în revista *Ideea europeană*, intitulat *In memoriam A.D. Xenopol*, în care face, pe lîngă o cuprinzătoare apreciere asupra cugetătorului român de curînd dispărut, interesante şi sugestive comentarii pe marginea autobiografiei istoricului ieşean: *Istoria ideilor mele*, la acea dată încă inedită.

ANKARA '55

CRISTIAN POPIȘTEANU

Cartea de vizită a tinerei capitale turcești este Bulevardul „Kemal Atatürk"[1], care străbate orașul pe o lungime de peste 20 kilometri de la Sud la Nord, din apropierea Aeroportului Esenboga pînă în cartierul rezidențial Çankaya, unde se află majoritatea ambasadelor, palatul prezidențial și alte instituții guvernamentale și mausoleul fondatorului statului turc modern.

Cartea de vizită a istoriei orașului este Muzeul civilizațiilor anatoliene, în ale cărui săli am revenit două după-amieze la rînd. Ridicîndu-se pe una din colinele ce domină orașul, muzeul este el însuși o creație kemalistă, ca și actuala Capitală care, la 29 octombrie 1978, și-a aniversat cinci decenii și jumătate de existență. De la modernul complex de clădiri ai Universității Hacettepe — una din cele cinci instituții de învățămînt superior din Ankara — un suiș continuu, pe pante cu o înclinație pînă la 30°, te duce în Vestul Capitalei, unde se înalță celebra citadelă romană. La doi pași, un ansamblu de clădiri situate spre Sud-Vest, în afara zidurilor vechii cetăți Angora (Ankara Kale), te frapează prin liniștea și vegetația relativ abundentă, ceea ce, la o temperatură de 45° Celsius la umbră, este un element deloc neglijabil. Cartierul era cunoscut odinioară drept un celebru Caravansarai (cartierul hanurilor). Aici se găsesc Kurșunlu Han și Bedesten (bazarul acoperit) ridicat, între 1464-1471, din ordinul marelui vizir al lui Mehmed II Cuceritorul[2], pe nume Mahmud pașa. La recomandarea lui Kemal Atatürk, Ministerul Educației Naționale a stabilit amplasarea, în această zonă, a Muzeului central hitit și al celorlalte civilizații anatoliene dezvoltate în regiunea din Sud-Vestul Asiei, cunoscută și sub numele de Asia Mică.

Introdus în spațiu și în timp, cititorul este invitat să mediteze asupra similitudinii care mi-a fost sugerată de istoricii turci, între rolul hitiților în antichitatea lor și cel al geto-dacilor în cea românească[3].

Ultramodernul muzeu de pe înălțimile Ankarei, dealtfel cel mai complet în domeniul arheologiei și numismaticii străvechi anatoliene, conține în partea sa centrală (care ocupă 2/3 din totalul celor 50 săli) vestigiile impresionante și excelent conservate ale perioadei Imperiului hitit, precum și cele din timpurile ulterioare ale regatelor succesoare neohitite Aslantepe, Karkemiș, Sakçogözü. (Și aici se pot stabili comparații cu statul centralizat și independent al marelui rege Burebista[4], a cărui moștenire statală s-a divizat în regatele cîtorva conducători geto-daci.)

Urmînd perioadei de înflorire, cînd puterea politică, ajunsă la apogeu, a fost reprezentată de suveranul regatului vechi babilonian, care a pus bazele unui stat centralizat cuprinzînd întreaga Mesopotamie, Hammurabi[5], se situează arta locală cu o viziune universală denumită Hatti, devenită ulterior arta hitită. Este o sinteză a elementului autohton anatolian cu influențele mesopotamiene, în care exponatele muzeului abundă. Ceramica atinge adevărate capodopere, coloritul ajunge la o infinită nuanțare mono și policromă, apar elementele geometrice în picturile vaselor.

După părăsirea Anatoliei de către comercianții asirieni, în primele secole ale mileniului 2 î.e.n., asistăm la consolidarea statului hitit centralizat, al cărui fondator este Labarna și căruia îi urmează Hattușil I, Mursil I, Suppiluliuma, Mutwatalli. Aceștia din urmă fac ca în lumea antichității Orientului Mijlociu să se vorbească, în secolele XIV-XII î.e.n., doar de două puteri cu vocație imperială: hitiții și egiptenii.

Cele două centre, din care provin multe din statuile, motivele ornamentale și marile portaluri din muzeul vizitat acum cîteva luni, sînt Bogazköy (Hattușaș) și Aladja-Höjük. Regi și regine, demnitari, sfincși de diferite mărimi, alte zeități, animale, basoreliefuri cu scene de luptă și rituale, păsări sînt elemente reprezentative ale artei hitite, a cărei înflorire finală a fost marcată de domnia lui Tudhaliyas IV. Marmură, piatră, aur, argint, bronz, fildeș, argilă sînt principalele materii prime în care au lucrat excelenții artiști ai epocii hitite.

După 1200 î.e.n., Imperiul hitit a sucombat „migrațiunii popoarelor mării", iar ultimele regate hitite din Sudul Anatoliei, în regiunile muntoase Taurus și Antitaurus, și-au încetat și ele, aproximativ la 700 î.e.n., existența, noi civilizații — frigiană, cimmeriană, urartu — luîndu-le locul. Sub raportul vechilor scrieri, în cuneiforme sau hieroglife, muzeul din Ankara este cel mai bogat din lume, în sutele de tăblițe hitite reconstituindu-se tiparele de esență ale vieții religioase și de stat a epocii. Pe lîngă tăblițele menționate, la capitolul numismatică am zărit mii și mii de monezi ale principalelor state antice și medievale care au avut contacte cu locuitorii Anatoliei.

Însumînd o profundă viziune asupra civilizațiilor succedate în Podișul anatolian (unde am avut plăcerea să aflu despre sute de șantiere arheologice existente în ultimii 50 ani), cu precădere civilizații asiriene, hitite, frigiene, urartu, Muzeul din Ankara îți lasă o copleșitoare senzație de pătrundere în viața unor lumi apuse de milenii.

Și totuși de ce Ankara '55?

În esență, deoarece Capitala este o imagine standard asupra drumului parcurs în evoluția

---

[1-5] *Magazin istoric*, nr. 6/1972; 1/1971; 7, 8/1972, 6/1975, 7, 8/1976, 8/1978, 1, 2, 4/1979; 4/1969, 6, 9/1976, 9/1977, 11/1978; 7/1970.

ţării vecine şi prietene, de care ne leagă nu numai secolele de dispute, războaie şi adversităţi, reglementate prin cunoscutele tratate vechi, capitulaţiile, care dădeau Ţărilor române statutul autonom, unic în Europa de Sud-Est şi Centrală în perioada dominaţiei otomane, ci şi relaţii de trainică stimă şi colaborare în anii de după primul război mondial, statuate în Tratatul de veşnică prietenie, din octombrie 1933, precum şi relaţii cărora, în ultimii 15 ani, schimbul de vizite la cei mai înalt nivel între preşedintele Nicolae Ceauşescu şi şefii statului şi guvernului turc le-au asigurat o dezvoltare ascendentă pe multiple planuri şi o perspectivă sigură.

Colegii turci (amintesc aici doar pe Bedrettin Tuncel, Tahsin Özgüc, Enver Karal, Tugsül Pirnar, Hilmi Ömeröglu, Afif Erzen) mi-au vorbit cu firească mîndrie despre mileniile de istorie ale Angorei, Ankara de astăzi, care fiind din vremea paleoliticului lăcaş uman, a avut de înfruntat zeci şi zeci de năvăliri străine, de la perşi la Alexandru Macedon[1], de la romani la cruciaţi[2], de la bizantini la arabi. Turcii seldjucizi mai întîi şi apoi otomanii au implîntat, de aproape 900 ani, trăsăturile caracteristice oraşului şi vilaietului (districtului) Ankara, unui din cele mai importante din Anatolia. Trecută prin iureşul cavaleriei tătărăşti, Angora a fost locul unde, într-o faimoasă bătălie din 1402, şefui Hoardei de Aur, Timur Lenk, l-a capturat pe însuşi Baiazid Ilderim[3], temutul adversar al lui Mircea cel Bătrîn, pierzînd însă şi el, la scurt timp, supremaţia ţinuturilor bicontinentale, ţintă a expansiunilor sale. Fără îndoială că întîmplarea de lîngă Ankara a avut repercusiunea ei uriaşă în Sud-Estul Europei, frînînd pentru o clipă a istoriei asaltul otoman în direcţia bătrînului continent.

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 10/1971, 1/1972; 3/1971; 8/1971, 9/1975.

Vorbindu-mi despre istoria Ankarei, în calitate de Capitală a Republicii Turcia, mîndria confraţilor mei turci era şi mai puternică. Desemnată de Kemal Atatiirk drept oraş central încă în 1919, după Congresul de la Sivas, Ankara a fost sediul primei Adunări Naţionale a tinerei republici. Dezvoltarea Capitalei include o etapă eroică al cărei final nu a fost nici în prezent atins. Este suficient să spunem că Ankara a devenit, prin voinţa poporului, nu numai principalul centru politic şi administrativ al ţării, ci şi unul cultural, industrial, comercial, turistic. O singură cifră ilustrează dezvoltarea sa mai elocvent decît ne-ar permite-o, în spaţiul revistei noastre, alte analize: de la 5 000 locuitori în 1923, Ankara şi împrejurimile numără astăzi 2 500 000 cetăţeni. Este nu numai o explozie demografică, dar şi o realitate istorică (asupra căreia îşi pune, desigur, amprenta stadiul de ţară în curs de dezvoltare, care necesită încă multe şi stăruitoare eforturi pentru a face din Ankara oraşul visat de întemeietorul şi locuitorii săi).

Mai presus de orice, mi se pare că realitatea Ankarei, în calitatea ei de capitală a Republicii Turcia (şi totodată a străvechii Anatolii), onorează o istorie zbuciumată şi eroică a oamenilor de pe pămînturile ei roşiatice şi uscate, brodate cu nisipurile şi cu oazele podişului, impregnată de tresăririle civilizaţiilor; uneia dintre acestea, celei hitite, îi este consacrat şi studiul ce urmează, aparţinînd istoricului britanic Leonard Cottrell, născut în 1913, la Tettenhall, comitatul Staffordshire, membru a numeroase societăţi şi institute de istorie şi arheologie şi autor al unor cunoscute lucrări privind vechile civilizaţii. Printre acestea se află şi cartea Lost Worlds, din care am ales pentru cititorii noştri cîteva fragmente, din capitolul intitulat Lumile dispărute ale Anatoliei; titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei Magazin istoric.

CIVILIZAŢII DISPĂRUTE

ANATOLIA un pod între două continente

LEONARD COTTRELL

Anatolia era patria hitiţilor şi se număra, acum patru mii de ani, printre marile puteri civilizate. Este de ajuns să privim o hartă pentru a înţelege că importanţa acestei peninsule din Asia Mică, în lumea antică, s-a datorat, în parte, poziţiei sale geografice. Teritoriul ei seamănă cu un leu asirian, ai cărui umeri se prind solid de Asia, al cărui cra-

niu susţine Marea Neagră, a cărui coamă se desfăşoară deasupra Mediteranei Orientale şi Ciprului, în timp ce botul i se îndreaptă agresiv spre Marea Egee, unind Asia cu Europa de Răsărit. Pe scurt, Anatolia forma un pod gigantic între două continente.

Cît despre climă şi relief, puţine alte locuri din lume se bucură de asemenea varietate. Se spune, şi pe bună dreptate, că un elveţian, un scoţian, un italian, un rus sau un african, ar putea găsi, fiecare în parte, în Asia Mică, un colţişor în care să se simtă ca la el acasă.

Ca atare, popoarele răspîndite în această zonă, de aproape şapte mii de ani, se deosebesc foarte mult unele de celelalte. Nu există nici o asemănare între un cilician, de exemplu, din Sud-Estul însorit şi un locuitor de la Pontul Euxin; cu atît mai puţin între un locuitor de pe platoul central înalt şi unul de pe meleagurile „Troiei aşezate la răscrucea celor patru vînturi".

Anatolia rămîne ţinutul cel mai puţin cunoscut din această parte a lumii, unde se pare că au înflorit primele civilizaţii. În ultimele secole, ea a fost centrul Imperiului otoman, teritoriu puţin ospitalier pentru cei de altă religie, unde puţini europeni au reuşit să pătrundă. Chiar după revoluţia lui Atatürk, deşi s-a manifestat o mai mare toleranţă faţă de „necredincioşi", precaritatea căilor de comunicaţie — precum şi alţi factori — i-au descurajat pe străinii care ar fi dorit să viziteze ţara. Astfel, Anatolia a rămas o lume aproape închisă, pînă în vremurile moderne.

În p. 51: statuetă a cărei origine şi vechime nu au putut fi încă determinate de arheologi. Încălţările cu vîrful răsucit seamănă cu cele purtate de personajele reprezentate pe basoreliefurile hitite; boneta cu coarne apare şi în sculpturi găsite în Nordul Asiei, dar şi în Mesopotamia (Colecţia „Guennol", Muzeul din Brooklyn — S.U.A.)

Basorelief din capitala Imperiului hitit, Hattuşaş (azi Bogazköy în Turcia) datînd din secolul XIII î.e.n.

Hitiţi, kheta sau hatti?

Printre povestirile cele mai cunoscute din *Vechiul testament*, figurează aceea a regelui David şi a soţiei lui Uri hititul; în *Numeri* se mai poate citi că: „Amaleciţii locuiesc ţinutul de la miazăzi; iebusiţii şi amoriţii locuiesc muntele; şi cahaniţii şi hitiţii locuiesc lîngă mare şi de-a lungul Iordanului". În *A doua carte a împăraţilor*, pe vremea cînd împăratul Asiriei a împresurat Samaria, se spune că, auzind vuietul unei mari oştiri, asirienii „îşi ziseră unul către altul: «Împăratul lui Israel a tocmit împotriva noastră pe împăraţii hitiţilor şi pe împăraţii egiptenilor, ca să vină să lupte împotriva noastră»".

Toate acestea par a fi informaţii fără nici o legătură. Ele au furnizat totuşi unele indicii, care au permis oamenilor de ştiinţă să stabilească originea hitiţilor şi să reconstituie, în mare măsură, istoria complexă a Anatoliei.

Căci numele hitiţilor apare menţionat, în antichitate, şi sub diferite alte forme. În Egipt, Ramses II (1304-1237 î.e.n.)[1] a dispus ca în temple să fie sculptate uriaşe basoreliefuri înfăţişînd luptele sale împotriva „ticăloşilor kheta", cum îi numea pe hitiţi, pe vremea cînd îi erau duşmani. În Mesopotamia, o inscripţie datînd din timpul domniei regelui asirian Tiglat-palassar I (cca 1115- cca 1077 î.e.n.), descrie legăturile acestui suveran cu puternicul regat numit „Marele Hatti".

[1] Datele conţinute în acest articol aparţin celor în general acceptate de istoriografia britanică, cu privire la perioada respectivă. Aceste date diferă, într-o măsură mai mare sau mai mică, de cele menţionate în alte lucrări, inclusiv în *Istoria lumii în date*.

Specialiştii au presupus că cei numiţi hitiţi — de israeliţi, kheta — de egipteni şi hatti — de asirieni erau unul şi acelaşi popor. Dar ce era cu acest popor? De unde venea? Avea oare o capitală şi, în acest caz, unde se afla ea?

Ca şi în cazul Sumerului sau Cretei, descoperirea unei scrieri, necunoscute pînă atunci, i-a îndrumat pe arheologi pe drumul cel bun. În 1812, un explorator numit Johann Burckhardt a găsit un bloc de bazalt gravat la Hama, în Siria. Pe atunci, nimeni nu a acordat vreo atenţie acestui indiciu. Mai tîrziu, în 1871, un bloc asemănător a fost găsit, tot în Siria, în zidul unei moschei din Alep. Amîndouă purtau inscripţii într-o scriere hieroglifică, care nu semăna cu nici una din cele descifrate. Credincioşii considerau piatra din moschee sacră, şi orice încercare a vreunui străin de a o examina era socotită un păcat grav. Totuşi, unele reproduceri au fost publicate fără ca lingviştii să poată ajunge la o concluzie.

Între timp, s-au scurs mai multe decenii pînă cînd alte şi alte rapoarte au consemnat existenţa unor hieroglife asemănătoare, gravate pe roci din Munţii Taurus, la sute de kilometri mai spre Nord.

În 1876, un eminent asirolog, A. H. Sayce, îşi exprima opinia că inscripţiile de la Hama şi Alep erau în limba hitită; în articolele scrise pe această temă, el avansa ipoteza că şi inscripţiile descoperite pe stînci la Ivriz, Bogazköy şi la Aladja-Höjük erau în aceeaşi limbă.

Cele mai impresionante vestigii au fost descoperite lîngă Bogazköy, sat obscur, situat pe înălţimile munţilor, la cotul rîului Halys şi, de asemenea, la Aladja-Höjük, 25 km spre Nord-Est. S-au găsit acolo nu numai inscripţii în aceeaşi scriere misterioasă, ci şi mari basoreliefuri sculptate reprezentînd oameni care

semănau întrucîtva cu acei kheta din templele Egiptului antic.

În 1887, un alt indiciu a apărut în îndepărtatul Egipt, descoperit, de această dată, nu de un om de știință, ci de o țărancă[1]. Femeia a găsit o mulțime de tăblițe de argilă arsă pe care le-a pus într-un sac și le-a dus unui negustor (bineînțeles, o mare parte din aceste prețioase vestigii s-au sfărîmat în timpul transportului). Negustorul și-a dat seama că tăblițele purtau inscripții cuneiforme, dar specialiștii, cărora le-au fost prezentate, au refuzat la început să creadă că sînt autentice. Cînd acest fapt a fost dovedit, multe dintre ele fuseseră deja distruse. Printre cele rămase întregi, se aflau totuși o serie de scrisori în limba akkadiană, trimise faraonului Amenhotep IV Ahnaton (1379-1362 î.e.n.) de unii din vasalii săi și de guvernatori ai unor orașe din Siria și Palestina.

Misteriosul cuvint „Arzawa"

Două dintre ele erau redactate într-o limbă necunoscută; s-a constatat însă că singurul cuvînt descifrat, *Arzawa*, se repeta de multe ori. Un specialist norvegian a sugerat că, probabil, una din aceste misive ar fi fost trimisă de faraonul Amenhotep III (1417-1379 î.e.n.) șefului unui stat necunoscut pînă atunci, denumit Arzawa și că cealaltă ar fi fost adresată din Arzawa, Egiptului. El credea că limba în care au fost redactate documentele aparținea familiei indo-europene.

În ciuda acestei descoperiri, poporul kheta, dacă el era acela pe care îl reprezentau basoreliefurile săpate în stînci — oameni scunzi cu nasul coroiat, pălării conice, veșminte groase din lînă și încălțări de munteni, înconjurați de misterioase inscripții hieroglifice, pe care nimeni nu reușise încă să le descifreze — rămînea tăcut, sfidînd oamenii de știință din înaltul munților anatolieni.

În 1893-1894, alte tablete, cu aceeași scriere, au fost găsite la Bogazköy. Germanul Hugo Winckler a început săpături la Bogazköy, în 1906. Uimit și încîntat, a descoperit peste zece mii de tăblițe în scriere cuneiformă, ceea ce reprezenta, în mod evident, arhiva palatului. Unele dintre ele erau gravate în acea limbă misterioasă denumită încă „limba Arzawa". Existau însă și unele scrise în akkadiană, deja descifrată. Savantul descoperise oare capitala hitiților, sau cu totul altceva?

Într-adevăr, despre capitala lor era vorba. Această grămadă de ruine, de pe coasta abruptă a unei coline din Turcia, fusese odinioară Hattușaș, capitala Imperiului hitit, egal, cel puțin pentru o scurtă perioadă, cu marele Egipt.

Cînd „scrierea Arzawa" a fost descifrată, datorită în mare parte muncii eruditului ceh Bedrich Hrozny, a început să se întrevadă cîte ceva din viața și civilizația hitiților.

Peste cîțiva ani, o expediție cehoslovacă, condusă chiar de Hrozny, a întreprins cercetări asidue pentru a localiza orașul de origină al documentelor. El se afla la cîteva sute de metri de colina principală, Kultepe.

Hrozny a găsit ruine datînd dintr-o perioadă cînd, cu mult înaintea Imperiului hitit, pe aici se stabiliseră negustători veniți din Asiria. În case, rînduite cu grijă pe etajere, se aflau mii de tablete de argilă arsă; note de vînzări, contracte, chitanțe, conturi — toate vestigiile unei comunități care își datora prosperitatea comerțului trăind în bună înțelegere cu cetățile vecine.

Între timp, au fost identificate alte așezări asupra cărora influența hitită era evidentă: Karkemiș, pe cursul superior al Eufratului, Malatya, în Sud-Estul Turciei și Hama, în Siria.

Numeroase dovezi atestă că regiunile din Nordul și Sud-Vestul Asiei Mici erau locuite încă din anii 5 000 î.e.n., deci, cu aproape 3 000 ani înaintea primelor urme ale hitiților. Printre ruinele unor așezări datînd din perioada neoliticului și chalcoliticului (mileniile 7-4 î.e.n.) se afla și cetatea Troia[2], în apropiere de Dardanele, cea mai veche și cea mai studiată; recent, cercetări bazate pe cele mai moderne metode, au fost întreprinse aici de Carl Blegen de la Universitatea din Cincinnati, S.U.A.

Populațiile care au pătruns în Anatolia pe la începutul mileniului 2 î.e.n., făcînd, probabil, parte din același val migratoriu care i-a mînat pe micenieni și aheeni în Grecia, au împrumutat numele teritoriului pe care l-au cucerit — Hatti. Unificarea țării a fost foarte lentă. Documente hitite găsite la Bogazköy menționează: „La început țara era mică, dar oriunde se războia [Tabarna sau Labarna — cca 1680-cca 1650 î.e.n.— unul dintre primii regi], supunea puterii sale teritoriile dușmanilor. El i-a redus la neputință și a împins granițele pînă la mare". Succesorul lui Labarna a fost Hattușil I (cca 1650-cca 1620 î.e.n.); în timpul domniei sale, hitiții au început să coboare spre Sud peste Munții Taurus, pătrunzînd în Siria, atrași, fără îndoială, de civilizațiile mai vechi și mai dezvoltate din Mesopotamia. Nepotul lui Hattușil I, Mursil I (cca 1620-cca 1590 î.e.n.) a cucerit, la capătul unui raid de 2 000 km, Babilonul, cam în aceeași epocă în care faraonii celei de-a 17-a dinastii au eliberat Egip-

[1] În articolul *Glasul pietrelor de la Bogazköy*, (nr. 11/1969) Șerban Andronescu emite o altă versiune: femeia în cauză azvîrlea cu niște bucăți de pămînt în străinii care o opreau din treburile ei. Bucățile de pămînt erau tăblițele cu cuneiforme, iar străinii, egiptologi.

[2] *Magazin istoric*, nr. 11/1973.

tul de sub dominația hicsoșilor.

În sec. XV î.e.n., hitiții au intrat în conflict cu huriții, care ocupaseră teritoriul situat de-a lungul malului de Nord al Eufratului. În aceeași perioadă, războinicul faraon Tutmosis III a ridicat armele împotriva huriților, îndepărtînd astfel pericolul din coasta regatului hitit. Este foarte posibil ca hitiții să fi fost aliați cu egiptenii în această luptă, inițiind, în acest caz, alianța dintre Egiptul antic, veche putere imperială, și foarte tînăra națiune de locuitori ai munților.

O populație indo-europeană, cunoscută sub numele de mitanni, i-a subjugat și ea mai tîrziu pe huriți, stabilind totodată relații amicale cu faraonii Amenhotep III și Amenhotep IV Ahnaton. Egiptul trecea printr-o perioadă de pace, ceea ce a permis statului Mitanni, pentru moment, să devină cel mai puternic din Asia Occidentală. Huriții, guvernați de Mitanni, au început din nou să pricinuiască îngrijorare hitiților, amenințînd statele vasale și chiar țara Hatti, care a fost nevoită să înfrunte atacuri pornite simultan din mai multe direcții. Una din cronicile lor, scrisă mai tîrziu, pare a se referi la această perioadă: „Pămînturile Hatti au fost prădate de invadatori veniți de dincolo de graniță. Dușmanul de la Kaska a venit și a jefuit pămînturile Hatti, stabilindu-și granița la Nenassa. În ținuturile de jos, dușmanul venit din Arzawa[1], a jefuit de asemenea și a impus o nouă frontieră". Doi regi hitiți din acea vreme, Hattușil II și Tudalyas III au luptat, fără succes, împotriva puterii extraordinare a mitannilor. Unul din succesorii lui Tudalyas, Suppiluliuma (cca 1375 - cca 1335 î.e.n.), a reușit însă să schimbe cursul lucrurilor. Suppiluliuma era un războinic priceput, mare strateg în luptă, ca și în diplomație. El a avut și șansa că în acea perioadă Egiptul se ocupa pașnic de treburile sale. Faraonul Ahnaton, supranumit Ereticul, era pacifist și visător; preocupat de reformele sale religioase, părea nepăsător față de războaiele amenințătoare care se desfășurau în ținuturile îndepărtate ale imperiului său.

[1] Localizarea regatului Arzawa, aflat, probabil, undeva în Vestul sau Sud-Vestul Anatoliei, nu este încă precizată. Poziția lui față de Imperiul hitit a fost cînd de rivalitate, cînd de vasalitate. În timpul mileniului I î.e.n. și-a pierdut identitatea politică.

Mesajul tinerei regine

Armatele hitite au continuat să înainteze spre Sud pînă au ajuns în apropierea frontierelor Imperiului egiptean.

După zeci de ani de războaie neîntrerupte, care i-au consolidat autoritatea asupra Siriei, regele hitiților amenința Karkemișul. În urma unui asediu de opt zile, marea cetate s-a predat și armata se odihnea după victorie. Tocmai atunci a sosit un mesager din Egipt aducînd cu el una din

Cerbul era venerat de hitiți, fiind considerat sacru; în imagine statuetă de bronz, găsită în mormîntul unui rege, datînd din mileniul 3 î.e.n.

faimoasele tăblițe din argilă arsă. Cînd scribul i-a citit bătrînului rege mesajul, suveranul a refuzat, la început, să creadă că venea din partea reginei Egiptului: „Soțul meu a murit, scria ea, și nu am nici un urmaș, dar am auzit că tu ai fii numeroși. Dacă consimți să-mi trimiți pe unul din ei, mă voi căsători cu el. În nici un caz nu voi lua de bărbat pe vreunul din supușii mei. De aceștia mă tem".

Scrisoarea a fost găsită de Winckler în arhivele de la Hattușaș, capitala hitită. Din păcate, nu există nici o copie a răspunsului la această misivă și nici la următoarele. Se pare că, la început, Suppiluliuma s-a arătat sceptic față de propunerile de căsătorie avansate. În scrisorile următoare, regina insista: „De ce spui «mă înșeli»? Dacă aș fi avut un fiu, aș fi scris eu unui străin pentru a-i mărturisi nenorocirea mea și a țării mele? M-ai insultat prin cuvintele tale. Soțul meu a murit și eu nu am copii. Nu m-aș mărita niciodată cu vreunul din supușii mei. Ți-am scris numai ție. Se spune că ai mulți fii; trimite-mi pe unul din ei și îl voi lua de bărbat".

Arheologii care studiază de obicei cioburi de oale, întîlnesc rareori povești atît de emoționante ca aceasta. Regina egipteană care a trimis aceste scrisori a fost desigur Ankhesenamon, tînăra văduvă a lui Tutankhamon (1361-1352 î.e.n.), mort la 18 ani[2]. Potrivit obiceiului egiptean, succesorul faraonului nu putea fi recunoscut ca rege legitim decît dacă se căsătorea cu moștenitoarea tronului, în cazul de față, Ankhesenamon. Înconjurată de curteni și politicieni intriganți și corupți, cum era, de pildă, Ay, primul ministru, regina căuta cu disperare un om de încredere. De aceea afirma: „Nu voi lua niciodată de soț pe unul din supușii mei" (Ay era un om de vîrstă înaintată și aceasta a influențat, de asemenea, probabil, decizia tinerei regine).

În timp ce corpul defunctului se afla pus pentru o sută de zile în baia tradițională de nitrat, înainte de a fi îmbălsămat și apoi îngropat, văduva a încercat să țească o intrigă care să-i reducă la tăcere pe ambițioșii ce vizau tronul. Ea nu putea avea mai mult de șaisprezece ani cînd a scris aceste scrisori, dar tonul pe

[2] *Magazin istoric*, nr. 6/1968.

care îl folosea era demn de Cleopatra.

Cînd, în sfîrşit, Suppiluliuma s-a decis, a fost prea tîrziu. Sfîrşitul poveştii este tragic. Unul din fiii regelui hitit a fost, în cele din urmă, trimis spre Egipt, dar el n-a ajuns niciodată pînă la Theba. Pe drum, a fost probabil masacrat de oamenii lui Ay, primul ministru al reglnei. Iar listele cronologice ale faraonilor ne arată că tocmai acesta a fost urmaşul lui Tutankhamon.

La moartea lui Suppiluliuma, Imperiul hitit care se întindea din Anatolia pînă în Sudul Siriei devenise puterea dominantă în Asia Occidentală şi principalul rival al Egiptului. Cele două puteri au sfîrşit, în mod evident, prin a se înfrunta. Aceasta s-a întîmplat la 1286 î.e.n. la Kadeş, pe rîul Oronte, cînd a avut loc o mare bătălie; carele de luptă ale lui Ramses II s-au înfruntat cu cele ale hitiţilor. Lupta s-a încheiat cu un rezultat nedecis, dar numai curajul şi energia lui Ramses II au permis egiptenilor să scape de o înfrîngere zdrobitoare. Totuşi, cum faraonii voiau întotdeauna să apară atotputernici, Ramses II a pus să se sculpteze basoreliefuri uriaşe, care să relateze, în imagini, bătălia, pe pereţii Templului din Theba. Ele ocupă o suprafaţă mai mare decît oricare alt eveniment din istoria Egiptului. Mai tîrziu, Ramses a semnat un tratat de apărare reciprocă[1] cu un alt rege hitit, Hattuşil III (cca 1275-cca 1250 î.e.n.) şi s-a căsătorit chiar cu o prinţesă hitită. Copii ale acestor documente au fost găsite şi la Karnak şi la Bogazköy.

„Dosarul" rămîne deschis

Hitiţii erau un popor de oameni aspri şi independenţi, energici, decişi, un popor trecut prin grele încercări şi privatiuni, curajos şi viteaz, care nu se temea să părăsească cetăţile din munţi şi să coboare în cîmpie pentru a înfrunta popoarele mai vechi şi mai evoluate din Mesopotamia şi Egipt.

Ei practicau agricultura, creşterea vitelor şi comerţul, schimbînd piele, argint şi fier, pe textile şi alte produse fabricate în Siria şi Mesopotamia. Prelucrarea fierului avea să revoluţioneze lumea antică şi se pare că această tehnică este originară din Asia Mică.

Cu toate că pe teritoriul lor existau zăcăminte de fier şi că ei cunoşteau şi alte metale, hitiţii au fost, în primul rînd, un popor ce a aparţinut epocii de bronz. Din momentul în care oamenii au început să folosească fierul pentru a-şi construi unelte şi arme, aspectul societăţilor antice s-a schimbat radical. Dar chiar la începutul epocii fierului, locuitorii Asiei Mici au fost copleşiţi de valurile succesive ale unor popoare invadatoare, care au trecut peste această parte a lumii, pe la începutul sec. XII î.e.n.

Hitiţii au fost alungaţi din munţi şi împinşi spre colinele şi văile din Nordul Siriei. Singura dovadă care există, din cursul acestei perioade obscure a istoriei lor, este referinţa întîmplătoare a asirienilor la regiunea pe care ei o numeau „ţara Hatti".

Cunoştinţele noastre despre istoria hitită sînt încă incomplete. Una din problemele cele mai importante a fost rezolvată abia în 1945 cînd specialiştii au descifrat, în parte, hieroglifele descoperite de Burckhardt la Hama. În timpul şi după primul război mondial lucrările au continuat, antrenînd numeroşi savanţi englezi şi americani, în timp ce germanii şi-au concentrat atenţia asupra versiunii cuneiforme a limbii hitite. Tocmai atunci un învăţător din Turcia a anunţat că la o distanţă de cinci ore de mers călare de la Hadirili se aflau ruinele unui oraş antic.

În toamna lui 1947, eminentul arheolog german Helmuth Bossert şi echipa sa s-au deplasat pînă acolo descoperind vestigiile oraşului fortificat de la Karatepe.

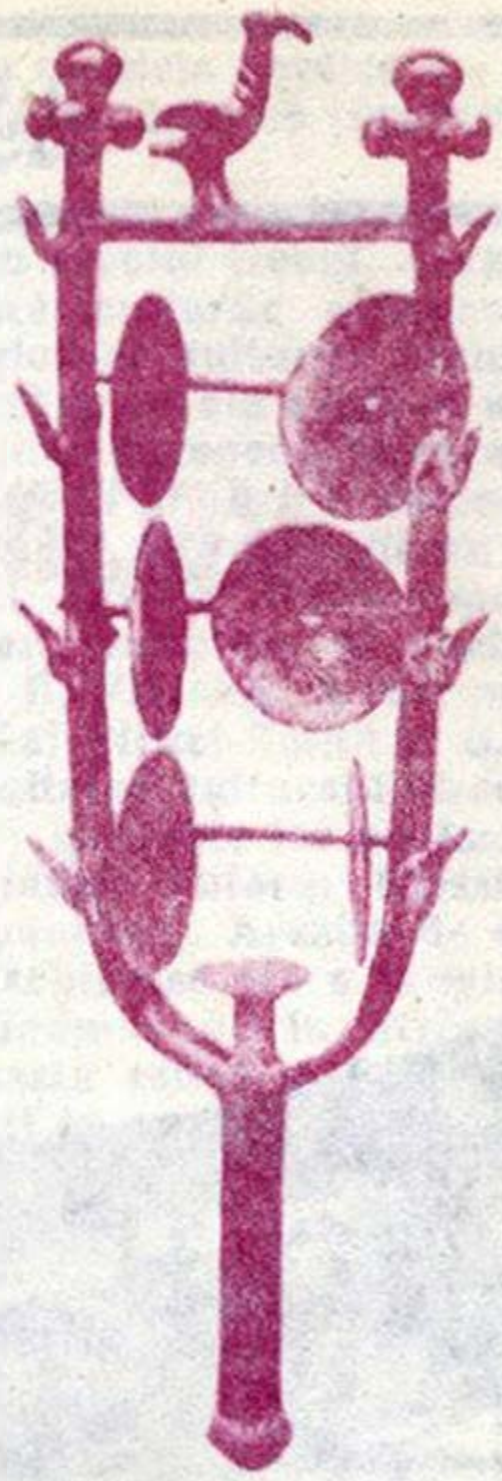

Străvechi instrument din Anatolia care produce sunete discordante. Se pare că era folosit în timpul ceremoniilor rituale (Muzeul metropolitan de artă, din New York)

Pe o latură a porţii se aflau gravate hieroglife hitite. Pe cealaltă latură existau inscripţii în scrierea alfabetică feniciană cunoscută. Curînd, s-a dovedit că cele două inscripţii, fiecare în limba respectivă, conţineau un mesaj identic. Textul bilingv, cercetat vreme îndelungată, a ajutat specialiştii să facă mari paşi înainte.

Cu toate acestea, scrierea hitită nu a fost în întregime descifrată; acum însă această problemă nu mai constituie decît o chestiune de timp. Mari progrese au fost deja făcute de francezul Emmanuel Laroche, peceţile cu hieroglife hitite descoperite la Ras Shamra, în Siria, contribuind, de asemenea, la înaintarea cercetărilor.

În fiecare zi, descoperiri noi continuă să se facă în Asia Mică; ele vor arunca, poate, o nouă lumină asupra a ceea ce s-a scris pînă acum, conducînd probabil la revizuirea unora dintre opiniile emise.

În româneşte de
Gabriela GEROTA

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1967.

VECHII VÎNĂTORI DE BALENE

J. LOUIS GIDDINGS

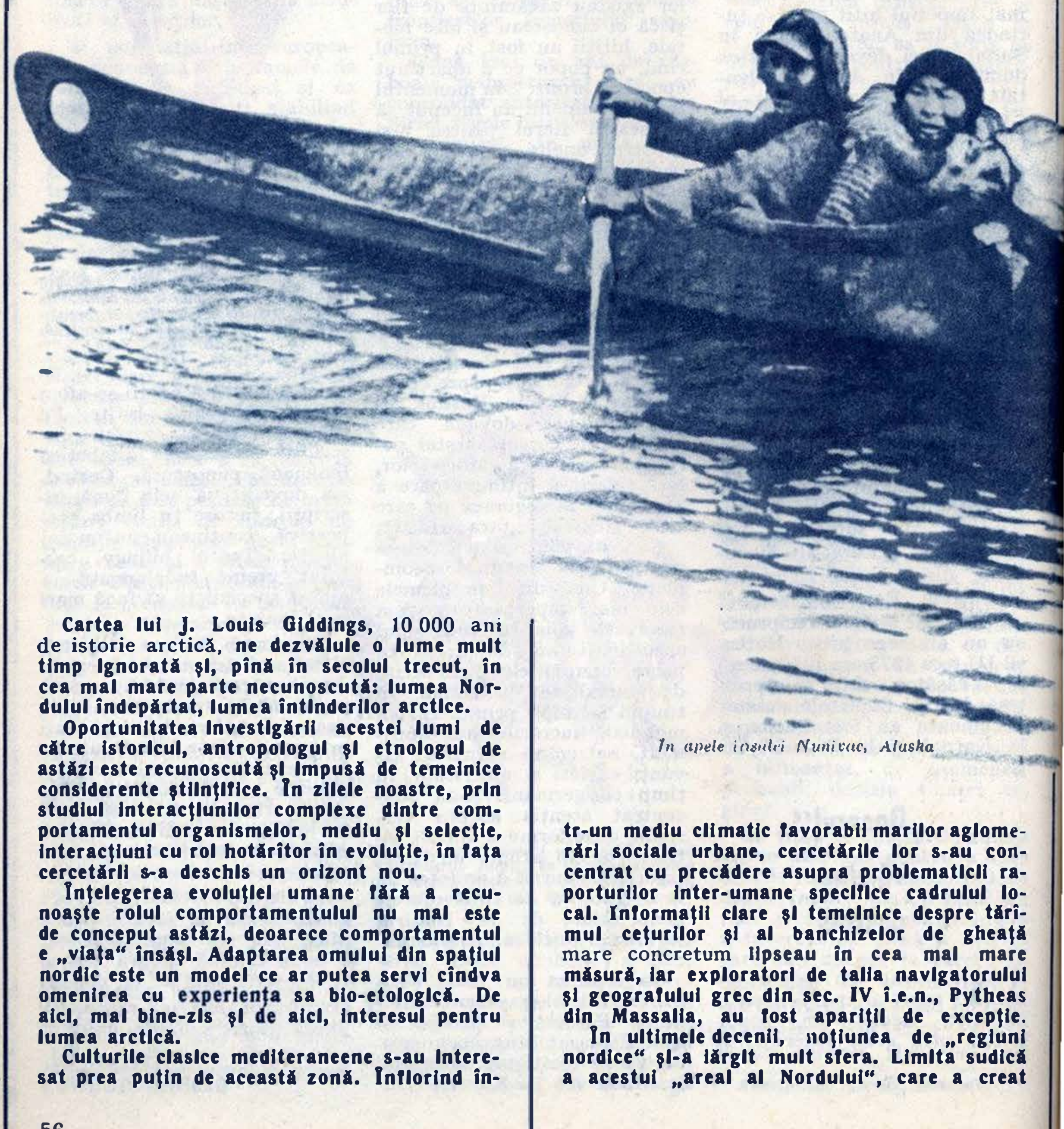

In apele insulei Nunivac, Alaska

Cartea lui J. Louis Giddings, 10 000 ani de istorie arctică, ne dezvăluie o lume mult timp ignorată şi, pînă în secolul trecut, în cea mai mare parte necunoscută: lumea Nordului îndepărtat, lumea întinderilor arctice.

Oportunitatea investigării acestei lumi de către istoricul, antropologul şi etnologul de astăzi este recunoscută şi impusă de temeinice considerente ştiinţifice. În zilele noastre, prin studiul interacţiunilor complexe dintre comportamentul organismelor, mediu şi selecţie, interacţiuni cu rol hotărîtor în evoluţie, în faţa cercetării s-a deschis un orizont nou.

Înţelegerea evoluţiei umane fără a recunoaşte rolul comportamentului nu mai este de conceput astăzi, deoarece comportamentul e „viaţa" însăşi. Adaptarea omului din spaţiul nordic este un model ce ar putea servi cîndva omenirea cu experienţa sa bio-etologică. De aici, mai bine-zis şi de aici, interesul pentru lumea arctică.

Culturile clasice mediteraneene s-au interesat prea puţin de această zonă. Înflorind în-tr-un mediu climatic favorabil marilor aglomerări sociale urbane, cercetările lor s-au concentrat cu precădere asupra problematicii raporturilor inter-umane specifice cadrului local. Informaţii clare şi temeinice despre ţărîmul ceţurilor şi al banchizelor de gheaţă mare concretum **lipseau în cea mai mare măsură, iar exploratori de talia navigatorului şi geografului grec din sec. IV î.e.n., Pytheas din Massalia, au fost apariţii de excepţie.**

În ultimele decenii, noţiunea de „regiuni nordice" şi-a lărgit mult sfera. Limita sudică a acestui „areal al Nordului", care a creat

„istorie“ pe o perioadă de mai multe milenii, atinge paralela 50.

Omul regiunilor nordice a avut o evoluţie deosebită prin faptul că asprimea mediului l-a confruntat cu sine însuşi. Printr-o milenară selecţie comportamentală el a devenit propriul său stăpîn şi „propria sa societate“. A reuşit să rezolve singur o serie de probleme vitale, pentru care omul sudic a avut nevoie de o întreagă structură socială. Noţiunea de „cerşetor“ este străină spaţiului arctic. Tăria omului din Nord a fost determinată şi de nivelul de disciplină comportamentală la care l-a obligat selecţia naturală. Dispersaţi pe teritorii nesfîrşite, locuitorii Nordului au trăit izolaţi de semenii lor, fapt care le-a consolidat autonomia individuală, dar şi sentimentul solidarităţii umane. Cînd au ajuns să formeze grupuri sociale mai mari, disciplina cîştigată de-a lungul existenţei precare a generaţiilor le-a deschis calea spre evoluţia unei conştiinţe sociale apte de a recunoaşte necesitatea subordonării voluntare unei căpetenii cu calităţi verificate de către colectivitate, calităţi considerate ca o condiţie a supravieţuirii grupului. Virtuţile omului din Nord şi-au găsit expresia în legendele siberiene, în Eddele[1] scandinave, în scrierile marilor exploratori ai Arcticei — pentru a nu-i

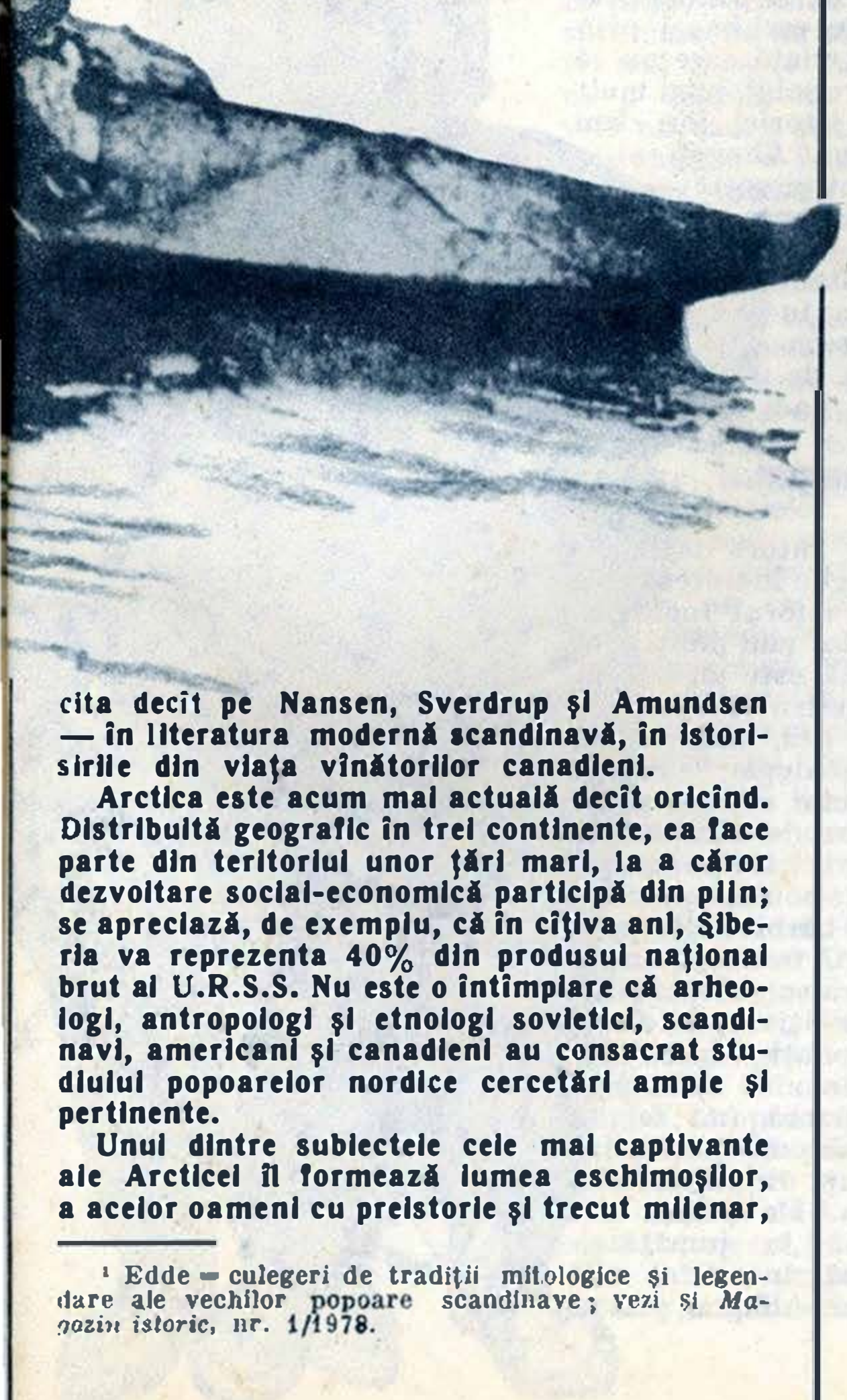

cita decît pe Nansen, Sverdrup şi Amundsen — în literatura modernă scandinavă, în istorisirile din viaţa vînătorilor canadieni.

Arctica este acum mai actuală decît oricînd. Distribuită geografic în trei continente, ea face parte din teritoriul unor ţări mari, la a căror dezvoltare social-economică participă din plin; se apreciază, de exemplu, că în cîţiva ani, Siberia va reprezenta 40% din produsul naţional brut al U.R.S.S. Nu este o întîmplare că arheologi, antropologi şi etnologi sovietici, scandinavi, americani şi canadieni au consacrat studiului popoarelor nordice cercetări ample şi pertinente.

Unul dintre subiectele cele mai captivante ale Arcticei îl formează lumea eschimoşilor, a acelor oameni cu preistorie şi trecut milenar, ce s-au răspîndit pe coastele nordice ale continentelor menţionate în căutarea ţinuturilor de vînătoare.

Eschimoşii i-au preocupat pe arheologi şi antropologi încă din secolul trecut. Frapaţi de convergenţele dintre culturile europene ale paleoliticului superior şi culturile eschimoşilor, ei i-au identificat pe cei din urmă ca urmaşi ai vînătorilor paleolitici europeni. Ipoteza acestei continuităţi a căzut în urma cercetărilor arheologice recente, iar antropologii au infirmat, ulterior, şi ei, filiaţia dintre omul din paleoliticul superior european şi eschimoşi (A. Keith şi Henry B. Vallois). A fost meritul savanţilor danezi Kaj Birket-Smith şi G. Hatt de a fi semnalat unitatea culturală circumpolară a eschimoşilor; ipotezele lor au fost confirmate de norvegianul Gutorm Gjessing şi americanul A.C. Spaulding. Arealul de extensie a populaţiilor eschimose are o lungime de 10 000 km, întinzîndu-se de la Strîmtoarea Bering pînă la coasta estică a Groenlandei; unele discontinuităţi în specificul lor cultural i-au determinat pe sovieticul A.M. Zolotarev şi pe americanul Chester S. Chard să conteste unitatea lor culturală susţinută de autorii citaţi anterior.

Bibliografia publicaţiilor despre eschimoşi este cuprinzătoare; J. Louis Giddings (1890-1964) a fost unul dintre pionierii arheologiei alaskiene. Ca profesor la Universitatea „Brown“ şi director al Muzeului „Haffenreffer“, din Canada, în cursurile şi comunicările sale ştiinţifice a repus în discuţie teoriile privind originea eschimoşilor, prezentînd, într-o lumină nouă, culturile pre-eschimose.

Cercetările întreprinse de echipa condusă de Giddings, la Capul Krusenstern, cercetări finanţate de Institutul arctic al Americii de Nord, Societatea americană de filozofie şi Fundaţia naţională americană de ştiinţe, le-au depăşit pe cele anterioare, prin bogăţia şi importanţa lor.

Succesiunea de plaje — 114 în total — formate la Capul Krusenstern, prin depunerea de aluviuni sub influenţa vînturilor şi curenţilor marini, se întinde spre interior pe o distanţă de 2,5-5 km. Toate marile culturi cunoscute ale Americii de Nord şi-au înscris aici urmele. Pe primele opt litoraluri, cele din imediata apropiere a ţărmului, au fost găsite vestigii datînd din preistoria modernă, care ajunge pînă în jurul anului 1400 al erei noastre. Plajele numerotate de arheologi de la 9 la 44 conţineau, succedîndu-se cu regularitate, tabere de vară, ruinele unor case şi obiecte prelucrate aparţinînd culturilor Thule de Vest, Birnik, Ipiutak şi Norton, ceea ce acoperă aproximativ 14 secole, de la 900 e.n. la 400 î.e.n. Urmează plajele atestînd cultura Choris şi Trail-Creek-Choris, încă mai veche, datînd între 500 î.e.n.-1500 î.e.n.

Cartea pe care J. Louis Giddings a scris-o pe baza cercetărilor sale şi din care prezentăm în paginile ce urmează o serie de fragmente prescurtate[2], a apărut după moartea autorului, ca omagiu adus unei vieţi închinate studierii, nu fără sacrificii, a trecutului îndepărtat al semenilor noştri, eschimoşii.

---

[1] Edde — culegeri de tradiţii mitologice şi legendare ale vechilor popoare scandinave; vezi şi *Magazin istoric*, nr. 1/1978.

[2] Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

La cercul polar de Nord

În vara anului 1960, viaţa la Capul Krusenstern, limita de Nord a Golfului Kotzebue, din Nord-Vestul Alaskăi, ne-a fost uneori la fel de grea ca a băştinaşilor, ale căror case le-am descoperit pe o plajă situată astăzi la o distanţă de 1,5 km de mare. Aceştia au fost „vechii vînători de balene"; echipa noastră, formată din asistentul meu Bill Simmons, de la Universitatea „Brown", fraţii eschimoşi Almond şi Murphy Downey, călăuzele expediţiei, soţia mea Bets şi cu mine, şi-a îndreptat de la bun început cercetările asupra acestui sat, de două ori mai vechi decît cel de la Ipiutak (începutul erei noastre) şi în consecinţă cu mult mai depărtat de actualul front al mării.

Astă-primăvară, traversarea Golfului Kotzebue, într-o mică barcă, a fost dificilă. Pînă la mijlocul lui iunie, gheaţa a rămas solidă pe marginea coastelor; abia am ajuns la Cap şi ne-am ridicat corturile, cînd gheaţa s-a refăcut, nelăsînd libere, datorită vîntului, decît canale strîmte, pe unde vînătorii indigeni lunecau în bărcile lor printre sloiuri, în căutarea focilor cu barbă. Cu toate că au fost şi zile senine cînd am constatat că soarele nu apunea, mai tot timpul tremuram în ceaţa îngheţată; ne întrebam dacă într-adevăr era vară. Umezeala se infiltra în sacii de dormit şi începuserăm să strănutăm şi să răcim. Cînd unul, cînd altul, dintre ai noştri, făceau febră, trebuind să rămînă una-două zile în cort. În largul golfului treceau şi treceau din nou umbrele albastre şi albe ale gheţarilor plutitori. Cu toată vremea rea şi indispoziţiile noastre trecătoare, săpăturile continuau cu entuziasm; presimţeam că această nouă secţiune a plajei avea să ne ofere multe secrete.

Adesea, privind crestele în lanţ de la Capul Krusenstern, îmi imaginam oamenii care trăiseră în această regiune. În cel mai bun caz, verile trebuie să fi fost ca aceasta, iar iernile extrem de grele. Din epoca cea mai îndepărtată, preocuparea esenţială a fost pe aici căutarea hranei, fără a uita, bineînţeles, ceea ce era necesar pentru păstrarea căldurii — un adăpost şi îmbrăcăminte eficace.

Pentru noi aprovizionarea nu era deloc grea; era de ajuns să dăm o raită prin magazinul din oraşul cel mai apropiat, Kotzebue, şi să aducem carne sau fasole conservate la cutie şi lapte praf; dar pentru vechii locuitori ai acestui litoral, viaţa depindea de reuşita vînătorii. Erau folosite toate mijloacele — capcane, laţuri, săgeţi, harpoane, năvoade — care înlesneau umplerea ascunzătorilor cu provizii şi aceasta fără răgaz, anotimp după anotimp. Popoarele care au trăit pe aceste trepte de plajă, rezolvînd, de-a lungul secolelor, aceleaşi probleme şi trecînd prin aceleaşi încercări, au dat naştere unui tip de om, eschimosul de azi, prevăzător atent, plin de imaginaţie, şiret, brav şi rezistent.

Plimbîndu-mă pe plajă, meditam încercînd să reconstitui viaţa dusă de eschimoşi prin aceste locuri, viaţă care nu se schimbase, probabil, prea mult de-a lungul istoriei lor. Îmi închipuiam un Ahngun şi o Noulak — soţ şi soţie — mirîndu-se de prezenţa exploratorilor care, la începutul secolului XIX, se stabiliseră temporar în regiune; încercam să-mi imaginez perechea şi vecinii lor, în viaţa de zi cu zi, pe toată durata unui an...

Ahngun...

E toamnă. Întors de la vînătoare, Ahngun înaintează încovoiat sub viforul îngheţat. Asemenea celor mai mulţi dintre vecinii săi, este un bărbat înalt de un metru optzeci; părul negru, aspru, des, tăiat rotunjit ca al unui călugăr — ras pe creştetul capului — legat peste frunte cu o banderolă, lată de doi centimetri, care se înnodă la ceafă; pometi proeminenţi, fălci şi bărbie colţuroase şi puternice. O mustaţă fină îi umbreşte buza superioară; după obicei, cei cîţiva peri de pe bărbie sînt epilaţi. Pentru a se ocroti de vînt, el îşi ridică gluga de la parkă (un fel de hanorac), pînă ce bordura din blană de lup îi încadrează complet faţa. De parka ce-l acoperă pînă la jumătatea coapsei atîrnă, în spate, coada unei vulpi. Ahngun poartă pantaloni din piele de cîine, vîrîţi în cizme confecţionate din piele de ren, întărite, în acest anotimp, cu tălpi tăiate din pielea groasă, impermeabilă, a unei foci bătrîne. Pe umărul drept se văd aripile penate ale săgeţilor şi o tolbă din piele de ren, epilată şi gresată. În mîna stîngă poartă un arc cu dublă curbură. Pentru a-i da această formă, a introdus extremităţile arcului în teci de lemn umed, apoi le-a ţinut deasupra focului pînă ce lemnul a început să fumege; l-a lăsat apoi într-un tipar, de forma arcului lui Cupidon, săpat chiar în pămînt.

Familie de eschimoşi: *acuarelă de John White*

Arcul este întins cu o coardă groasă din vine împletite, care se poate regla, în raport cu umiditatea atmosferei, printr-o simplă răsucire la mijloc, cu ajutorul unui mic instrument de fildeş purtat la centură.

La încheietura mîinii sale a rămas fixată *munera*, un fel de buclă de fildeş, menită să apere de frecarea usturătoare a corzii arcului.

...şi Noulak

Apropiindu-se de cort, o vede pe Noulak aplecată asupra unui recipient de lemn. Ea a adunat *mashu* (rădăcini de troscot), afine şi cîteva din ultimele mure galbene ale sezonului. Cînd cutiile vor fi pline,

le va congela în pivniţa de gheaţă, păstrîndu-le pentru ospeţele din zilele de iarnă.

Cortul este conic, cu baza largă; pieile care îl acoperă sînt strîns cusute ca prevedere împotriva vîntului. În interior, o podea de lemn. Se poate aprinde o lampă, care dă şi ceva căldură, dar de obiceï cortul nu este încălzit. Familia lui Ahngun s-a şi instalat în casa de iarnă, iar cortul nu mai serveşte, înainte de a fi demontat, decît ca depozit de materiale.

Noulak este îmbrăcată într-o parka lungă, care se prelungeşte ca un şorţ în faţă şi în spate şi a cărei glugă este destul de largă pentru a lăsa să iasă capul şi umerii unui copil pe care-l poartă călare pe spate; în interiorul hainei, copilul este susţinut de o centură. Părul lung, cu cărare la mijloc, e împletit în două cosiţe împodobite cu şiraguri de perle. Perechea se îndreaptă spre casa de iarnă, cîţiva metri mai departe. Aceasta arată ca o movilă de pămînt; în vîrf un cadru pătrat, pe care este întinsă o bucată translucidă de intestin de balenă, ţine loc de fereastră. O platformă înaltă se ridică în apropiere; pe ea este aşezat caiacul din piele, legat cu carcasa răsturnată, pentru a fi protejat de vînt şi de cîini; se mai găsesc acolo şi un harnaşament şi alte obiecte tot de piele, pe care le-ar putea ajunge dinţii animalelor. Într-o construcţie mai mică — un fel de cabină cocoţată pe stîlpi, la care nu se poate ajunge decît urcîndu-te pe o scară din trunchiuri groase, crestate — sînt păstrate pieile, blănurile şi veşmintele nefolosite în anotimpul respectiv.

Intrarea în casă, asemenea unui tambuchi [scară îngustă spre un nivel inferior — *n.t.*], este mascată de un panou din piele de ren tînăr, potrivit cu precizie. Ahngun îl face să lunece lateral şi coboară cîteva trepte; în porţiunea unde mai poate sta drept, Ahngun se eliberează de tolbă luînd-o, împreună cu arcul, într-o singură mînă. Apoi se apleacă pentru a se strecura de-a buşilea de-a lungul unui tunel întunecat, în direcţia unei slabe licăriri purpurii; se aud copiii jucîndu-se.

La capătul tunelului se îndreaptă şi, trăgînd a doua perdea din piele de ren, se ghemuieşte din nou pentru a pătrunde, printr-o deschizătură circulară, în interiorul unei încăperi căptuşite cu scînduri. Noulak îl urmează, trăgînd la loc — după ce trece — panourile. La lumina slabă a lămpii, bunica Anuga se pregăteşte să coasă. E aşezată pe blănuri, la marginea unei platforme joase, situată de-o parte a încăperii. În faţă, un loc de odihnă identic, delimitat de un butuc gros, este căptuşit cu mlădiţe de salcie tînără, deasupra cărora se poate pune un aşternut. În mijloc se află vatra, acum acoperită cu scînduri ce servesc drept masă, şi totodată, împiedică împrăştierea cenuşii şi a cărbunelui de lemn. Totul este curat şi bine orînduit. Noii sosiţi îşi scot veşmintele de exterior, rămînînd în nişte pantaloni scurţi din piele şi cizmuliţe suple, în care stau şi iarna şi vara; apoi se aşază în atmosfera călduţă a lămpii. Deasupra acesteia se află un grătar care, în timpul ninsorilor, va fi necesar pentru uscarea mănuşilor şi a cizmelor. Lampa este făcută dintr-o piatră ovală, puţin adîncă, de circa 35 cm lungime. Un fitil gros din muşchi se reazemă pe margine, astfel încît, ca să ardă, e de ajuns să se ungă marginea lămpii cu ulei cald cules de pe fitil cu ajutorul unui băţ. Astăzi nu se va aprinde nici un foc în vatră. Ahngun nu va avea decît să atîrne un moment deasupra lămpii oala de pămînt ce conţine supa şi carnea, pentru ca familia să cineze.

Casa de odihnă şi ceremonii

În mijlocul iernii perechea îi lasă bunicii Anuga o rezervă suficientă de hrană pentru ea şi copii, iar ei merg să petreacă cîteva zile în satul cel mai apropiat. Noulak se duce la sora ei, în timp ce Ahngun se opreşte la Kazigi, casa de odihnă şi ceremonii. Aici, în loc de a folosi platforme largi drept paturi, ca în casele de locuit, unde oamenii se culcă cu capul spre foc şi pi-

cioarele la perete, se poate dormi oriunde, pe podeaua de scînduri sau pe băncile strîmte aşezate de-a lungul pereţilor. Kazigi este şi încăpere de lucru şi dormitor pentru bărbaţi; pentru întreaga aşezare este, de asemenea, locul tradiţional de ceremonii şi distracţii. Peste zi, cînd femeile sînt ocupate în casele lor cu pregătirea meselor, cusutul corturilor, al aşternuturilor, al îmbrăcăminţii şi cu supravegherea copiilor, bărbaţii stau în Kazigi; ei cioplesc tălpici de sanie, fabrică ciubere şi cutii, vorbind despre întîmplările din toamna trecută şi despre perspectivele de vînătoare, din primăvara ce va veni.

Dimineaţa, cînd se trezesc, fumează tutun cu o pipă dintr-un tub lung cu cap de piatră şi beau multă apă înainte de a se reaşeza la lucru. În acest timp, femeile fac focul acasă şi, spre sfîrşitul după-amiezii, frig carnea. La ora cinci se îndreaptă spre Kazigi. Aici aşteaptă în umbră, în timp ce bărbaţii cinează la lumina unei lămpi. Astăzi, Ahngun şi prietenii lui stau în genunchi în jurul unei mese înguste din lemn, lungă de aproape doi metri, în mijlocul căreia se îngrămădeşte carnea aburindă; bărbaţii nu pierd nici un minut pentru a ataca bunătăţile.

Aplecat înainte, Ahngun apucă cu degetele o bucată de carne, o ţine între dinţi şi cu o lovitură de cuţit o taie exact la nivelul nasului. Mănîncă foarte repede, mestecînd carnea doar pe jumătate; nu se rosteşte nici un cuvînt înainte ca masa să se golească şi stomacurile să fie pline.

Urmează al doilea fel, o fiertură. Fiecare bea cît vrea, înainte de a trece strachina celorlalţi, glumind cu tovarăşii de ospăţ. Cînd bărbaţii sînt sătui şi bine dispuşi, femeile strîng vasele şi părăsesc Kazigi în linişte. Cu ajutorul copiilor, ele încearcă să recupereze ceea ce a mai rămas din supă şi din carne.

Pe timpul şederii lor în Kazigi, bărbaţii îşi vizitează des femeia şi familia; dar cînd încep ceremoniile ce preced sezonul de vînătoare, acest lucru e interzis cu stricteţe; animalele ar fi iritate dacă vînătorii şi-ar întîlni femeile în acest răstimp.

Vînatul asigură hrana şi lumina eschimoşilor în viaţa de zi cu zi şi, mai ales, în timpul lungilor ierni nordice. De aceea, în vederea reuşitelor viitoare, zeităţile atotputernice, de dincolo de orizont şi din adîncul apelor, trebuie îmblînzite, ba mai mult, convinse să atragă animalele din ascunzătorile lor, în bătaia armelor. În acest scop, în Kazigi se desfăşoară scene de dansuri şi de vrăjitorii. Unele dintre acestea sînt dedicate, de exemplu, vrăjitoarei hidoase care ţine sub dependenţa ei focile şi morsele şi care trăieşte în adîncimile submarine, undevaîntre Peninsula Choris şi Insula Chamisso.

Vara este epoca călătoriei şi a comerţului. La sfîrşitul sezonului, toate familiile care au bărci bune coboară la Kotzebue pentru a-i întîlni pe cei ce vin de pe coastele vecine, din interior sau chiar din Siberia. Ahngun a păstrat carne uscată şi piei de focă pentru a le schimba cu produsele de care are nevoie: vase şi cutii din scoarţă de mesteacăn, piei de urs din care se croiesc parka de iarnă, fier, tutun, perle şi un mic clopoţel de aramă. Odată schimburile terminate, familiile pleacă spre munţi, pentru vînătoarea de reni.

În fine, vremea se răceşte. Într-o dimineaţă, devreme, Ahngun, pufăind din pipă, se întoarce spre soţia lui şi îi spune că a venit timpul de a pregăti casa de iarnă. Acolo vor fi la adăpost şi la căldură.

O activitate plină de primejdii

Chiar înainte de a începe săparea caselor îngropate de pe plaja căreia i-am dat numărul 53, am remarcat o cantitate neobişnuită de oase de balenă; aceasta însemna că populaţia acelei epoci urmărea cel mai mare dintre vînaturi, balena, şi că cetaceele, în drumurile lor, treceau nu departe de coastă. Astăzi ele ocolesc Capul Krusenstern.

Dovezile care ar fi atestat practicarea vînătorii de balene, într-o aşezare atît de veche, ar fi putut influenţa teoriile arheologice; abia am început să reflectăm asupra semnificaţiilor posibile, cînd a fost găsită o lamă mare de lance, cu două feţe, cu muchii paralele şi o bază rectilinie; putea să aibă vreo 20 cm înălţime, lăţimea nu atingea însă 5 cm. Am crezut mai întîi că era un specimen transplantat din aşezările neolitice ale Europei de Nord sau Egiptului, mai degrabă decît un model arctic. Nici această lamă nu amintea cu nimic ustensilele de silex din regiune; totuşi, ca formă şi mărime, semăna mai bine cu lamele din ardezie şlefuită utilizate de eschimoşii de azi pentru a vîna sau ucide balena.

Pentru echipele exersate de eschimoşi sau de ciuktci din Nord, vînătoarea balenei este încă o treabă serioasă. Deşi puştile-harpon, lăncile şi cuţitele de fier au înlocuit armele şi uneltele de piatră, vînătorul a continuat să se comporte, aşa cum o făcea de secole, pînă în epoca recentă. Echipele sînt, în general, alcătuite din opt oameni: şase la vîsle, unul la cîrmă şi harponierul la prova. Membrii echipei se pregătesc spiritual printr-o reculegere colectivă în casa de ceremonie; apoi, cu gîndul la prezicerile din cursul iernii şi primăverii şi evitînd contactul cu femeile, încep pînda cîteva zile înainte de sosirea balenelor. În veşminte din blănuri noi, stau în grup pe marginea gheţei, mănîncă puţin, supraveghind marea şi aţipind cu rîndul, pînă cînd balena aşteptată apare, în fine, la capătul extrem al unui canal format printre gheţuri. Convinşi că cea mai mare dorinţă a vînatului — sub influenţa femeilor rămase acasă, care au puterea de a atrage balenele respectînd anumite reguli magice — este de a fi capturat de ei, vîslesc încet lunecînd pe apă în marile lor bărci din piele, pînă în punctul unde se aşteaptă să vadă animalul negru, gigantic, ieşind la suprafaţă. Cînd acesta se ridică pentru a respira, vîslaşii înalţă prova bărcii mult deasupra apei, în timp ce harponierul ţinteşte, gata de a lovi.

În momentul în care barca înălţată a ajuns deasupra prăzii, harponierul lansează, cu toată puterea, arma puternică

în spinarea animalului. După ce a străbătut pielea rezistentă pînă la slănina moale, capul marelui harpon se detaşează, se răsuceşte şi se înşurubează în pielea balenei. Cetaceul se contorsionează pentru a se elibera şi, în timp ce coarda se întinde, oamenii urmăresc atenţi ca funia să alunece uşor pe deasupra bordului, trăgînd după ea o serie de piei de focă umflate. Cînd balena e fixată la extremitatea funiei, ca şi un peşte în undiţă, va sfîrşi prin a obosi şi a se sufoca, tîrîndu-şi plutitoarele sub apă. Oamenii trec la vîsle, psalmodiind cîntecele lor magice. Intervalele între respiraţiile animalului sînt tot mai scurte şi dacă alte echipe se află la pîndă prin vecinătate se alătură la pradă. Cînd balena pare epuizată, o mică barcă, în care sare harponierul devenit lăncier, este împinsă spre capul animalului, pe care omul îl loveşte repetat cu lunga sa lance masivă, prevăzută cu o lamă de piatră tăioasă şi ascuţită. Barca mare aşteaptă la distanţă; dacă norocul vrea ca balena hărţuită să fie rănită de moarte, ea poate fi remorcată triumfal pînă la ţărm, în faţa satului.

O poveste stranie

Cine sînt eschimoşii şi de unde au venit ei? Am încercat să obţin răspunsul de la un bătrîn cu ochii încă pătrunzători. S-a întrerupt din fumat şi iată ce mi-a spus: „Acum multă vreme nu exista altceva decît apă; pămînt nu era deloc. Asta a început să-l sîcîie pe corb. Atunci, el a văzut plutind rădăcinile unor ierburi, s-a apropiat de ele vîslind, le-a luat în ţepuşă şi le-a dus pe ţărm. Apoi a sărit din nou în caiac, a prins alte rădăcini şi le-a îngrămădit pe lîngă primele. Şi astfel a fost pămîntul, şi astfel, de jur împrejur a fost pămînt. Şi cînd a strîns destul pămînt corbul a adunat oamenii şi le-a spus: «Iată, acum aveţi destul pămînt ca să puteţi trăi». Aşa am ajuns noi pe aici, la început".

Cînd am încercat, cu prudenţă, să aflu pe ce stătea corbul înainte să se urce în caiac şi cum a putut să vîslească pînă la ţărm, înainte de a exista ţărmul şi de unde au venit oamenii, cînd i-a chemat să le spună că pămîntul era gata, bătrînul şi-a reluat pipa şi a bombănit printre dinţi: „Habar n-am! Nu ştim decît ce ni s-a spus!"

Cu tot vîntul, ploaia care nu mai contenea şi alte semne ale unei toamne timpurii, am terminat cercetarea aşezării „vechilor vînători" şi, profitînd de o scurtă acalmie, ne-am transportat obiectele de valoare de pe plajă, la Kotzebue. Eram teferi noi, însemnările noastre şi toate obiectele pe care plajele le păstraseră aproape 4 000 ani, de la acest popor dispărut.

Spre deosebire de toate culturile din Alaska Occidentală, de la eschimoşii de azi pînă la populaţiile Choris şi la complexul cultural foarte vechi din Denbigh, cultura „vînătorilor de balene" nu prezenta nici un semn de continuitate. Anumite trăsături ale populaţiilor de la Denbigh (3000 î.e.n.) se transmiseseră celor de la Choris (1000 î.e.n.) şi puteau fi încă vizibile în culturile mai recente de la Northon şi, mai ales, de la Ipiutak. De ce oare poporul străvechi din jurul anilor 1800 î.e.n. nu avea nici o legătură cu succesorii şi nici cu predecesorii săi, în succesiunea plajelor de la Capul Krusenstern?

Pînă în ziua de azi sîntem constrînşi să vorbim despre cultura „vechilor vînători" ca despre o plantă stranie, apărută dintr-o dată într-o grădină şi, apoi, după ce s-a înrădăcinat şi fortificat, dispărută fără a lăsa urme.

Cuvînt introductiv şi traducere de dr. Cantemir RIŞCUŢIA

GHEORGHE MAGHERU

(Urmare din p. 37)

îţi voi scrie ce voi afla mai nou. Primeşte ale mele salutări frăţeşti.

1848, noiembrie 10 (stil n.)
Sibiu

(Sub-însemnatu)
G. Magheru

P.S. Azi noapte sosi diligenţa de la Braşov şi cu dînsa se întoarse şi Tell care se dusese acolo pentru cîteva zile.

Toţi emigranţii noştri care se află acolo primiră scrisori de la Bucureşti cuprinzătoare toate de următoarele noutăţi... Duminică 8 noiembrie (stil n.) casacii făcură 46 arestaţii noi... În capul listei [de arestaţi] fu Ioan Cantacuzino (fiul cel I-iu al caimacamului) care din capul locului a ţinut o conduită lăudabilă[1]. Dar ce e mai de mirare e că într-arestaţi figurează oameni care n-au fost niciodată constituţionali [adepţi ai revoluţiei] şi deloc compromitaţi [compromişi] în ochii reacţionarilor, spre exemplu: K. Steriadis, Anghelescu, Izescu, Ion Creţeanu, Pană Olănescu... Trei supuşi austriaci, dintre care Winterhalder[2], fură arestaţi şi duşi între puşti la Plumbuita, fără ca Timoni (!!!) [consulul austriac] să facă cea mai mică observaţie!;... [Au] ridicat chiar din lăcaşul lui Omer paşa pe arhitectul român Orăscu[3] şi pe doi ofiţeri români... Pe Alexandrescu îl arestară, precum şi pe Petrovici şi Mincu neguţetorii...

Astăzi mă dusei de întîlnii pe [August Treboniu] Laurian ca să-l mai întreb despre măsura ce a luat poliţia de a ne trimite de aci. Mi se răspunse că negreşit pe 48 oare trebuie să plec, adică mîine, căci sînt cereri făcute pentru mine de la Bucureşti! Eu însă am răspuns că îmi este peste putinţă să mă duc pînă a nu mi se restitua cei 4 000 florini pentru că n-am deloc, deocamdată, alte mijloace pecuniare.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1978.
[2] Enric Winterhalder (1808-1889), ziarist şi economist, colaborator apropiat al lui C.A. Rosetti, participant la revoluţie.
[3] Alex. Orăscu (1817-1894), arhitect, prof. univ. la Bucureşti, promotor al stilului clasic (clădirea Universităţii din Bucureşti ş.a.).

POSTA MAGAZIN ISTORIC

BRAVURA OSTAŞILOR INDEPENDENŢEI

Sînt nepotul lui Paul Lucasievici, care, în 1877, a fost însărcinat cu paza lui Osman pașa, *ne scrie* G.P. NICOLESCU, *din* București, *în completarea notei* Generalul otoman și sergentul român *(nr. 1/1970), trimițîndu-ne o succintă evocare a eroului de la 1877, din care reținem:* S-a născut în București, în familia unui comerciant de mobilă fină. În 1877 se afla la studii la Berna (Elveția). La ve tea intrării României în război, s-a întors în țară, înrolîndu-se voluntar. A participat la luptele pentru cucerirea Plevnei, fiind avansat sergent și decorat pentru faptele de eroism săvîrșite.

Eroul sergent Paul Lucasievici, bine apreciat de către comandantul unității sale, a fost însărcinat ca șef de pază a marilor captivi, cunoscînd bine limba franceză (vorbită și de Osman pașa — care frecventase cursurile Școlii superioare de război din Paris).

În temeiul bunelor notări date de către comandantul militar al unității sale, sergentul Paul Lucasievici a primit ordinul de a păzi pe Osman pașa, cu întregul stat major.

Pe lîngă pază, el mai avea însărcinarea ca să vegheze, cu toată atenția, ca toate mîncărurile servite să fie de bună calitate și pe placul lor, conform cu situația marilor ostatici, la care, bineînțeles, nu lipseau, niciodată, cunoscuta cafea turcească, de cea mai bună calitate, ca și tutunul cel mai ales, foarte mult solicitat și de către Osman pașa.

Paul Lucasievici, după încheierea păcii, a rămas în cadrele armatei, fiind înaintat în grad și a luat parte activă, ca locotenent-colonel, la primul război mondial.

Ne povestea cu mîndrie cum, în discuțiile sale cu Osman pașa, generalul otoman își manifesta admirație pentru bravura ostașilor români în luptele pentru consfințirea independenței.

Unchiul meu îl descria pe Osman pașa ca pe o personalitate de o aleasă cultură și cu sentimente deosebite. Era o fire comunicativă, dar demoralizat de starea în care se afla atunci, ca prizonier de război. El simțea nevoia ca Paul Lucasievici să fie cît mai mult în preajma sa. Unchiul meu a solicitat să i se îngăduie să asiste la rugăciunile la apus, de seară, pe care Osman le făcea, citind dintr-un *Coran* ce-l avea permanent asupra sa. Cînd s-a despărțit de Paul Lucasievici, Osman i-a oferit această carte de rugăciuni.

Printre lucrurile rămase de la Paul Lucasievici și pe care în 1969 le-am donat Muzeului militar central, se află și fotografia de mai sus a eroului, făcută în 1878.

Țin să subliniez prin prezentele note că, sufletește mă simt deplin satisfăcut, că am putut duce la bun sfîrșit, ca însemnările și celelalte obiecte care au aparținut lui Paul Lucasievici inclusiv cartea de rugăciuni a lui Osman pașa să fie păstrate, pentru posteritate, la Muzeul militar central din București, ca mărturii legate de trecutul iubitei noastre patrii.

COLECŢIA MUZEISTICĂ ŞCOLARĂ

Despre colecția muzeistică a școlii generale din com. Bâcia, jud. Hunedoara, ne scrie ION COȚOI, *din* com. Bonțești, jud. Arad: Prin strădaniile profesorilor și elevilor școlii, au fost colectate mai multe obiecte cu semnificație istorică, de la ceramica neolitică și pînă în timpurile mai recente. Printre exponate se află și o bogată colecție de insigne cu tematică istorică și sportivă. Colecția numismatică are peste 2 000 piese, dintre care unele au fost donate Muzeului județean din Deva. Cea mai veche piesă — o monedă ateniană din sec. V î.e.n. Lupta românilor pentru unire și independență este evocată și de două medalii: *Serviciu credincios. 1877-1878* și, respectiv, medalia jubiliară *50 ani de la Unirea Principatelor. 1859-1909.*

CENTENARUL PRESEI SPORTIVE ROMÂNEŞTI

Împlinirea a o sută de ani de la apariția primului ziar sportiv românesc este evocată de dr. în istorie NICOLAE POSTOLACHE, *din* București: În primii doi ani de la cucerirea independenței absolute de stat a României, a fost adoptată prima *Lege pentru numirea profesorilor de gimnastică la gimnazii, licee și școli profesionale*, au fost înființate numeroase societăți și asociații sportive, precum și Institutul de gimnastică medicală și ortopedie din București (unul dintre primele din Europa și din lume), s-a extins numărul bazelor și al competițiilor sportive, au fost publicate cele dintîi lucrări originale de specialitate, dintre care cea mai reprezentativă rămîne cartea semnată de savantul C.I. Istrati, intitulată *Considerațiuni asupra importanței și necesității gimnasticii din punct de vedere igienic și social*, apărută în anul 1880.

Tot acum a apărut, la București, și cel dintîi ziar, ce avea să reflecte începutul afirmării active a vieții sportive românești, ziarul *Sportul*. Primul număr a apărut la 1 februarie 1880, *dată la care puține țări din Europa și chiar din lume dispuneau de un periodic dedicat exclusiv acestui domeniu.*

A fost fondat de doi pasionați susținători ai curselor de cai — Al. Galeșescu și Constantin Blaramberg. Ei au fost, cum era firesc, și redactorii lui, proprietar și direc-

POSTA MAGAZIN ISTORIC

tor fiind însă numai C. Blaramberg — participant la revoluția de la 1848 din Țara Românească, ajuns mai tîrziu colonel, general, apoi ministru de justiție.

Ziarul a apărut din februarie și pînă în octombrie 1880, aria tematică, tirajul și preocupările privind popularizarea vieții sportive a epocii, fiind și ele destul de restrînse. Meritele acestui ziar, de fapt un partener egal cu periodicele contemporane din alte domenii, constau în primul rînd în primatul ei, în calitatea de a fi un document și un episod semnificativ în desfășurarea și înaintarea sportului românesc.

NECLINTIȚI

O scrisoare de pe front, din toamna anului 1916, ne trimite col. (r) MIRCEA V. NISTORESCU, *din* București. *Expeditorul ei: sublocotenentul Ioan C. Diaconescu din compania a 3-a Regimentul 8 vînători. În puținele rînduri adresate familiei, acesta exprimă crezul care însuflețea în acele zile eroice oștirea, întreg poporul român:* dușmanul nu va trece! *Iată textul documentului:* Întors [din spital] de vreo 12 zile pe front, vă trimit dragi salutări. Pe aici e bine. O toamnă tîrzie și dulce. Nopți senine și puțin cam reci — zile cu soare dulce, înțepător. Pădurile de fag și-au lepădat frunzele — așternut pentru flăcăii noștri noaptea; tunul bate fără preget la hotare și munții mîndri stau neclintiți, cu veșnica lor sfidare pe creste.

Nu va trece niciodată, *nimeni*, Carpații noștri. Fiți fără grijă.

FOND DE AJUTOR

Evocînd lupta românilor transilvăneni pentru păstrarea și apărarea ființei naționale, a limbii și culturii românești, VASILE BUTA, *din* Brad, jud. Hunedoara, *ne scrie:* în condițiile intensificării asupririi naționale și sociale de către monarhia austro-ungară, la începutul sec. XX mulți români transilvăneni au fost nevoiți să emigreze în Statele Unite ale Americii. Printre ei s-au aflat și locuitori din comuna Hălmagiu, jud. Arad. Aceștia, pentru ajutorarea familiilor rămase acasă, și în scopul sprijinirii învățămîntului în limba română, au înființat la 15 iulie 1916, la Cleveland, fondul de întrajutorare *Viitorul*. Principalul scop al acestui fond era, după cum se menționa în statutul său: *ajutorarea și înzestrarea copiilor români care cercetează școala română din Hălmagiul Mare cu cele trebuincioase cum sînt cărți, îmbrăcăminte și altele... Premiile și ajutoarele se vor împărți începînd cu anul școlar 1917-1918.*

MAISTRUL ELECTRONIST ȘI CELE 150 HĂRȚI ALE DACIEI

În afara meseriei mele, mă pasionează foarte mult istoria, *ne scrie maistrul electronist* MUTU CARP, *de la* Combinatul chimic Rîmnicu Vîlcea. Cu prilejul unei călătorii în Italia, acum cîțiva ani — *continuă corespondentul nostru* — am văzut la Roma, pe Via dei Fori Imperiali mai multe hărți în marmură *(vezi și Magazin istoric nr. 3, 5, 6/1976)* în care este redată evoluția Imperiului roman de la întemeiere și pînă la cădere. M-am gîndit să întocmesc și eu un atlas istoric al Daciei, din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre. Am reușit să realizez astfel 150 hărți, pe care le-am completat și cu scurte texte de istorie politică.

Această lucrare am dedicat-o aniversării a 2 050 ani de la întemeierea primului stat dac centralizat și independent.

MEDICUL CONFIRMĂ PE ISTORIC

Dr. S.M. SCHOR *ne scrie din* Tel-Aviv *următoarele pe marginea articolului* Multiplele consecințe ale unui demers personal *(nr. 10/1979):* Îngrijind pe inginerul N. Caranfil (fostul subsecretar de stat la Ministerul Aviației) suferind de o traumă craniană, de la care din nefericire i s-a tras și moartea, am avut în perioadele de luciditate ale regretatului ocazia să abordăm diferite probleme necunoscute mie. Pe patul spitalului Mount Sinai din New York, unde era internat la o vîrstă oarecum matusalemică, însă foarte lucid, mi-a declarat, într-o zi, că regretă profund că el a fost cauza demisiei lui N. Titule cu, dezvăluind că ministrul de Externe a favorizat livrarea avioanelor românești din Franța, Spaniei republicane.

Iată, așadar, o mărturie neașteptată care însă coroborată cu informațiile și interpretările jocului diplomatic ce a dus la înlăturarea lui Nicolae Titulescu, dobîndește o semnificație.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

RISTEA CORIOLAN, str. Căminului nr. 18, sc. A, ap. 6, tel. 35 16 59, București, *solicită: nr. 1-3/1967, 4-6, 8-10, 12/1979.*

DUMITRU SIMPĂLEAN, sat Nadășu, nr. 1, com. Izvorul Crișului, jud. Cluj, *solicită: nr. 1-6/1967.*

IOAN NĂSTASE, str. Străduinței, nr. 4, bl. A 5, ap. 6, București, *solicită: nr. 2/1979; oferă: nr. 11, 12/1978.*

DORINEL SAVA, sat. Cîndești, com. Dumbrăveni, jud. Vrancea, *solicită: nr. 4/1973; oferă: nr. 8/1976.*

NANU CONSTANTIN, aleea Cuza vodă, nr. 23, Oltenița, jud. Ilfov, *oferă colecția 1968-1979.*

VASILE MARIAN, str. Cloșca, nr. 9, Arad, *oferă colecția completă.*

IOAN ACHIȚEI, str. Cernei, nr. 4 A, bl. A 3, ap. 3, Iași, *oferă colecția completă.*

STELIAN NEDU, str. 23 August, nr. 259, bl. 11, ap. 82, Ploiești, *oferă colecția completă.*

CRĂCIUNEL NICOLAE, b-dul 6 martie, nr. 59, Timișoara, *oferă colecția 1968-1978.*

PAȚURCĂ ELENA, șos. Mihai Bravu, nr. 116-122, bloc D 14, sc. 3, et. IX, ap. 127, București, *oferă nr. 1/1967, 1/1969, 9/1968, 8/1970, 10/1978.*

GRIGORE CRISTESCU, Splaiul Unirii, nr. 151, ap. 1, București, *solicită: nr. 8/1979.*

GHEORGHE CONSTANTINESCU, str. Suren Spandarian, nr. 1, bl. 5/22, ap. 24, București, *oferă colecția completă.*

ROLAND SCHILLING, str. Cloșca, nr. 6, Hunedoara, *solicită: nr. 2, 3/1978; oferă: nr. 4, 11/1978; 1/1979.*

PETRE D. PÎRJOLESCU, cartier Brazda lui Novac, bl. D 14, sc. 2, ap. 2, Craiova, *solicită: nr. 1-3/1967, 3, 5, 9/1969, 9, 11/1970, 8/1971, 5, 8, 11, 12/1972, 1, 3, 9, 10/1973, 4/1975, 8/1977.*

CONTENTS (Romanian History) **GH. TUTUI** March 6, 1945 — Start of the Democratic-Revolutionnary Régime ● **Ş. PAPACOSTEA** The Romanian Countries and XIV-th Century Europe ● **AL. D. DUŢU** Romania in the War Against Hitler ● **E. PREDA** The PCR Leads the Fight for the Entry in the War Against Hitler ● **N. MAREŞ** Romania as Seen by the Polish Historian M. Jaworowski ● **M. POP** Spring Peasant Festivals ● **P. CERNOVODEANU, M. ŞTEFAN** General Gh. Magheru's Papers (1802-1880) ● **M. MUŞAT** Prime-Minister I.G. Duca's Will (1879-1933) ● **V. SLĂVESCU, I. URSU** A.D. Xenopol — Researcher of Romanian Past (II) ● **ŞT. PASCU** Cui prodest? ● **M. PALLOTTINO** Bucharest-Rome: Two Exhibitions About Romans and Dacians

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **GH. TUŢUI** 6 Mars 1945 — instauration du pouvoir révolutionnaire démocratique ● **Ş. PAPACOSTEA** Les Principautés Roumains et l'Europe du XIV-e siècle ● **AL. D. DUŢU** La Roumanie dans la guerre anti-hitlerienne ● **E. PREDA** Le PCR — promoteur de la lutte pour le ralliement à la coalition anti-hitlerienne ● **N. MAREŞ** L'Historien polonais M. Jaworowski sur la Roumanie ● **M. POP** Fêtes paysannes du printemps ● **P. CERNOVODEANU, M. ŞTEFAN** Documents inédits du général Gh. Magheru (1802-1880) ● **M. MUŞAT** Le Testament du Premier ministre I.G. Duca (1879-1933) ● **V. SLĂVESCU, I. URSU** A.D. Xenopol — investigateur du passé roumain (II) ● **ŞT. PASCU** Cui prodest? ● **M. PALLOTTINO** Bucarest-Rome: deux expositions concernant les Romains et les Daces

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Г. ЦУЦУЙ** 6 марта 1945 г. — учреждение революционно-демократической власти ● **Ш. ПАПАКОСТЯ** Румынские княжества и Европа XIV в. ● **АЛ.Д. ДУЦУ** Румыния в войне против Гитлера ● **Е. ПРЕДА** РКП руководит борьбу за присоединение к антигитлеровской коалиции ● ● **Н. МАРЕШ** Румыния, видиман польским историком М. Яворовским ● **М. ПОП** Весенние крестьянские торжества ● **П. ЧЕРНОВОДЯНУ, М. ШТЕФАН** Документы генерала Г. Магеру (1802-1880) ● **М. МУШАТ** Завещание премьер-министра И.Г. ДУКИ (1879-1933) ● **В. СЛЭВЕСКУ, И. УРСУ** А.Д. Ксенопол—исследователь румынского прошлого (II) ● **ШТ. ПАСКУ** Cui prodest? ● **М. ПАЛЛОТТИНО** Бухарест-Рим: две выставки, касающие римлян и даков

INHALT (Rumänische Geschichte) **GH. TUŢUI** 6 März 1945 — die Einsetzung der revolutionären-demokratischen Macht ● **Ş. PAPACOSTEA** Die Rumänischen Fürstentümer im Europa des XIV. Jahrhunderts ● **AL. D. DUŢU** Rumänien im Krieg gegen Hitler ● **E. PREDA** Die RKP — Anreger des Kampfes um die Anschliessung an die Antihitlerkoalition ● **N. MAREŞ** Der polnische Historiker M. Jaworowski über Rumänien ● **M. POP** Frühjahrs Bauernfeiertage ● **P. CERNOVODEANU, M. ŞTEFAN** Dokumente des Generals Gh. Magheru (1802-1880) ● **M. MUŞAT** Das Testament des Premierministers I.G. Duca (1879-1933) ● **V. SLĂVESCU, I. URSU** A.D. Xenopol — Forscher der Vergangenheit Rumäniens (II) ● **ŞT. PASCU** Cui prodest? ● **M. PALLOTTINO** Bukarest-Rom: zwei Ausstellungen über die Römer und Daker

SUMARIO (Historia romana) **GH. TUTUI** El 6 de marzo de 1945 — instauración del poder revolucionario-democrático ● **Ş. PAPACOSTEA** Los principados rumanos en Europa del siglo XIV ● **AL. D. DUŢU** Rumania en la guerra antihitleriana ● **E. PREDA** El P.C.R.—promotor de la lucha por juntarse a la coalición antihitleriana ● **N. MAREŞ** Rumania tal como la vió el historiador polaco M. Jaworowski ● **M. POP** Fiestas campestres de primavera ● **P. CERNOVODEANU, M. ŞTEFAN** Documentos inéditos del general Gh. Magheru (1802-1880) ● **M. MUŞAT** El testamento del primer ministro I.G. Duca (1879-1933) ● **V. SLĂVESCU, I. URSU** A.D. Xenopol — investigador del pasado de Rumania (II) ● **ŞT. PASCU** Cui prodest? ● **M. PALLOTTINO** Bucarest-Roma: dos exposiciones sobre los romanos y los dacios

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vinzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
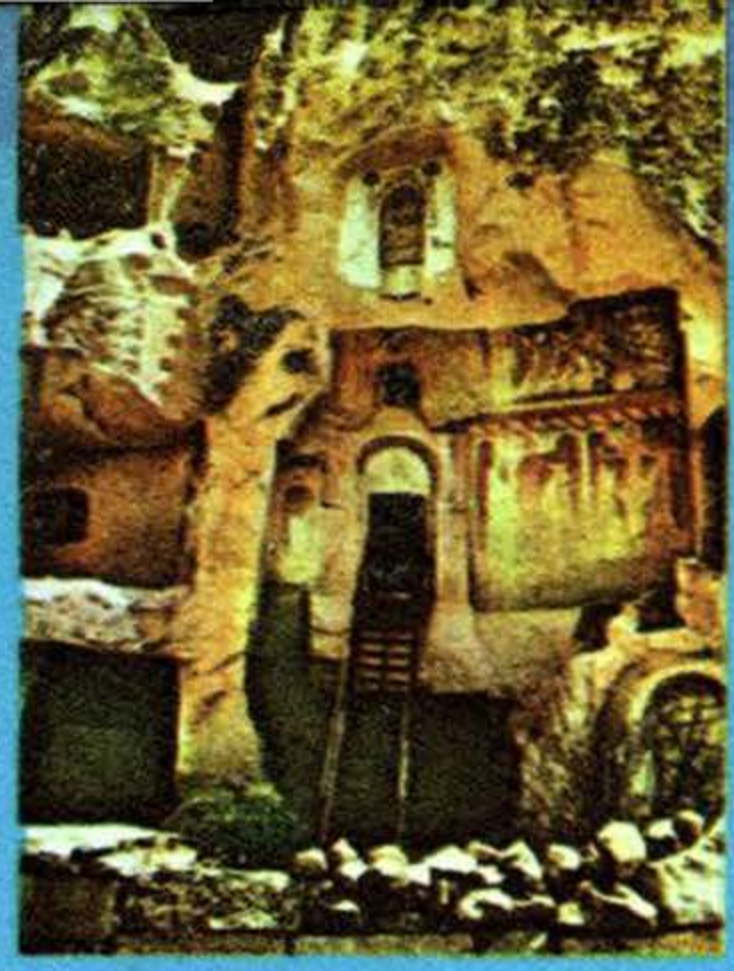
42 427